

UZEAPU MA'E KWER IPY

1-2

Izo iànàm wanehe we

1 ¹ Amo awa wiko Uz ywy rehe a'e. Izo her romo a'e. Ikatu a'e. Imunar 'ym ma'e romo hekon. Ukyze Tupàn wi. Uzeagaw ikatu 'ym ma'e iapo 'ym pà. ² Heta 7 ta'yr izupe wà. Heta na'iruz tazyr izupe wà no. ³ Heta tetea'u heimaw wà: 7.000 àràpuhàràn hawitu ma'e wà, 3.000 kawaru kupewa'a kamer her ma'e wà, 1.000 tapi'ak wà, 500 zumen wà. Heta tetea'u uma'ereko e ma'e izupe wà no. Wiko awa hemetarer katu wera'u ma'e romo awa kwarahy ihemaw kutyr har paw wanuwi.

⁴ Izo ta'yr uzapo nezewe wà: amo 'ar mehe tyky'yr uzapo mai'u hawhu wàpuz me a'e. Tywyr paw oho imai'u hawhu pe wà. Amo ae 'ar mehe amo tywyr uzapo mai'u hawhu a'e no. A'e paw rupi oho hàpuz me wà. Pitàitàigatu uzapo mai'u hawhu wyky'yr wanupe uwywyr wanupe wà. Wenz weinyr a'e mai'u hawhu pe paw rupi wà no. ⁵ Mai'u hawhu imumaw ire Izo upu'am izi'itahy ma'ea'yr izuka pà Tupàn henataromo uwa'yr wanupe pitàitàigatu a'e wà, wamukatu pà Tupàn henataromo a'e wà. Tuweharupi uzapo nezewe a'e. — Aze ru'u amo hera'yr uzapo ikatu 'ym ma'e Tupàn henataromo a'e. Aze ru'u wama'enukwaw paw iro Tupàn pe.

Zurupari uze'eg zemueteahy

Izo rehe Tupàn pe

⁶ Uhem uma'ereko ma'e ywate har 'ar kury. Ur uzexak kar pà Tupàn henataromo wà. Wainuromo ur Zurupari a'e no. ⁷ Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e upuranu hehe a'e kury. — Ma'e wi ezezur iko ne, i'i izupe. Uwazar Zurupari ize'eg izupe. — Azekytyar aha ywy rehe ihe, ko rupi, kwe rupi.

⁸ Na'e i'i Tupàn izupe. — Aipo erexak heremiruze'eg Izo. Ywy nànàn naheta kwaw teko izuwi ikatu wera'u ma'e wà. Naheta kwaw imunar 'ym ma'e izuwi ikatu wera'u ma'e wà. Ukyze ihewi a'e. Uzeagaw ikatu 'ym ma'e iapo 'ym pà no.

⁹ Uwazar Zurupari ize'eg izupe. — Aipo ukyze e newi. ¹⁰ Nerezapo pixik kar kwaw ikatu 'ym ma'e izupe, iànàm wanupe, ima'e pe. Eremono neze'egatu hemiapo nànàn. A'e ywy rehe a'e wereko tapi'ak tetea'u wera'u amo wanuwi upaw rupi a'e wà. ¹¹ Aze eremukàzym ima'e izuwi nehe, erexak putar heko haw nehe. Omono putar uze'egaiw nerehe a'e, uzeruze'eg 'ym pà nerehe nehe kury.

¹² Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg Zurupari pe. — Ikatu. Ezapo ikatu 'ym ma'e neremimutar Izo ima'e nànàn nehe. Ezapo zo ikatu 'ym ma'e izupe nehe, i'i izupe. Na'e Zurupari uhem Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e henatar wi kury.

Izo ta'yr umàno wà.

Ima'e ukàzym paw rupi wà no

¹³ Amo 'ar mehe Izo ta'yr a'e wà, tazyr a'e wà no, wiko mai'u hawhu pe wyky'yr hàpuz me wà. ¹⁴ Amo Izo pe uma'ereko ma'e uhem hàpuz me kury. — Urueruaruwak kar ywy uruiko tapi'ak wanupe ure. Zumen umai'u waiko pe pe ureruwake wà. ¹⁵ Na'arewahy zauxiapekwer Xamew izuapyapyr ureàmàtry'ym wà kury, ma'e paw heraha pà urewi wà kury. Uzuka newe uma'ereko ma'e paw utakihe pupe wà no. Xo ihe zo azewehem kwez wanuwi newe ma'e uzeapo ma'e kwer imume'u pà newe no.

¹⁶ Ize'eg mehe we amo uma'ereko ma'e uze'eg wà a'e no. — Àmàn iweraw haw u'ar ywak wi àràpuhàràn hawitu ma'e paw wazuka pà wanehe uzekaiw ma'e wazuka pà no. Xo ihe zo azewehem kwez newe ma'e uzeapo ma'e kwer newe imume'u pà newe no.

¹⁷ Ize'eg mehe we amo uhem wà no. — Zauxiapekwer Kawne izuapyapyr na'iruz haw romo imuz'a'ak pyrer ureàmàtry'ym wà kawaru kupewa'a waneraha pà wà. Uzuka uma'ereko ma'e utakihepuku pupe wà no. Xo ihe zo azewehem kwez newe ma'e uzeapo ma'e kwer newe imume'u pà no.

¹⁸ Ize'eg mehe we uhem amo wà Izo pe uze'eg pà no. — Nera'yr wà, nerazyr wà

no, uzapo mai'u hawhu wyky'yr hàpuz me wà. **19** Wamai'u mehe we na'arewahy wywytuaiw ur hàpuz kutyr kury. U'ar hàpuz nera'yr wa'aromo. Uzuka paw rupi wà. Xo ihe zo azewehem kwez newe ma'e uzeapo ma'e kwer newe imume'u pà.

20 Na'e Izo upu'àm ukamir imuku'i pà uzemumikahy haw hexak kar pà kury. Upin u'aw no. Na'e wapyk upenàràg rehe uwa ywy rehe imuhyk pà Tupàn imuwete katu pà kury. **21** Uze'eg nezewe a'e. — Azexak kar ma'e hereko 'ymar romo ihe. Àmàno putar nezewegatete nehe no. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umur ma'e ihewe. Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umukàzym kar a'e ma'e ihewi no. Tuwe teko umuawate katu her wà nehe.

22 Nezewe a'e ma'e paw izeapo re Izo nuzapo kwaw ikatu 'ym ma'e Tupàn henataromo a'e. — Ikatu 'ym ma'e erezapo ne, ni'i kwaw Izo Tupàn pe.

Izo upuraw ma'erahy mokoz haw

2 **1** Uhem uma'ereko ma'e ywate har 'ar kury. Ur uzexak kar pà Tupàn henataromo wà. Wainuromo ur Zurupari a'e no. **2** Upuranu Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e Zurupari rehe. — Ma'e wi erezur iko ne, i'i izupe. Uwazar Zurupari ize'eg izupe. — Azekytyw aha ywy rehe ihe, ko rupi, kwe rupi.

3 Na'e i'i Tupàn izupe. — Aipo erexak heremiruze'eg Izo. Ywy nànan neata mehe ri'i, naheta kwaw teko izuwi ikatu wera'u ma'e wà. Naheta kwaw imunar 'ym ma'e izuwi ikatu wera'u ma'e wà. Ukyze ihewi a'e. Uzeagaw ikatu 'ym ma'e iapo 'ym pà no. Nezewe rehe we erezapo kar ma'e ihewe. — Ezapo iaiw ma'e neremimutar Izo pe nehe, a'e newe. Erezapo e a'e ma'e izupe. Nezewe rehe we ikàg a'e rihi. Nuze'eg zemueatehy kwaw herehe.

4 Uwazar Zurupari ize'eg izupe. — Aze amo opokok hehe nehe, a'e mehe erexak putar heko haw nehe. Teko nuzekaiw kwaw uma'e paw imumaw paw rehe wà, aze numàno kwaw wà. **5** Aze erepokok hehe

nehe, aze erepuraw kar ma'erahy hetekwer pe nehe, erexak putar heko haw nehe. Umur putar uze'egaiw nerehe nehe, i'i Zurupari Tupàn pe.

6 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg Zurupari pe kury. — Ikatu. Ezapo neremimutar ikatu 'ym ma'e eho Izo pe nehe. Ezuka zo nehe.

7 Na'e Zurupari uhem Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e henatar wi kury. Omono perew tete'a'u Izo hetekwer rehe. Upyk ipy wi te iàkàg rehe. **8** Wapyk Izo tanimuk tete'a'u i'aromo kury. Upyhyk kawaw ikaika pyrer ipegegwer opo pe uze'egaiw pà ipupe kury. **9** Hemireko uze'eg izupe kury. — Màràzawe tuwe ereiko we ikatu ma'e romo. Emono neze'egaiw Tupàn rehe nemàno pà nehe 'y, i'i izupe.

10 Uwazar Izo ize'eg izupe. — Ezeze'eg iko iranaiw ma'e ài. Xipyhyk ikatu ma'e Tupàn hemimur kwer zane. Màràzawe tuwe naxipyhyk kwaw iaiw ma'e izuwi ur ma'e kwer, i'i. Nezewe rehe we Izo nuzapo pixik kwaw ikatu 'ym ma'e Tupàn henataromo. Numume'u kwaw ni pitài ma'e ikatu 'ym ma'e henataromo.

Imyrypar ur Izo hexak pà wà

11 Heta na'iruz imyrypar Izo pe wà: Eripaz Temà ywy rehe arer, Minaz Xuwa ywy rehe arer, Zopar Nama ywy rehe arer. Amo umume'u iaiw ma'e Izo pe uzeapo ma'e kwer wanupe wà. — Zaha Izo hexak pà

nehe ty wà. Iaiw ma'e uzeapo izupe. Ximume'u zanezemumikahy haw zaha izupe nehe, i'i uzeupeupe wà. **12** Muite wi hexak mehe nukwaw kwaw Izo a'e wà. Na'e wexak katu wà. — Izo romo hekon azeharomoete, i'i izupe wà. Na'e uzyppyrog uzai'o pà uhapukaz pà wà. Umu'i ukamir uzemumikahy haw hexak kar pà wà. Omomor ywy iku'i kwer ywate wà, uwàkàg rehe wà no. **13** Na'e wapyk ywy rehe huwake wà kury. Umumaw 7 'ar a'e pe upyta pà izupe uze'eg 'ym pà wà, 'aromo wà, pyhaw wà no. Ta'e wexak ma'erahy tetea'u ipuraraw paw hehe a'e wà xe.

ZEMUGETA HAW PITÀI HAW

3—14

Izo omono ze'egaiw uzexak kar awer 'ar rehe

3

3 **1-2** Iahykaw rehe Izo uze'eg kury. Omono uze'egaiw 'ar uzexak kar awer rehe. Na'aw Izo ize'eg awer xe.

3 Tuwe Tupàn omono ze'egaiw hezexak kar awer 'ar rehe nehe. Tuwe Tupàn omono ze'egaiw a'e ipytunaw rehe nehe. — Uzexak kar a'e, i'i a'e 'ar mehe wà. — Awa a'e, i'i wà.

4 Tuwe a'e 'ar uzeapo ipytunahy haw romo nehe. Tuwe Tupàn ywate har nuzekaiw kwaw a'e 'ar rehe nehe. Tuwe tatainy nuhyape pixik kwaw a'e 'ar rehe nehe.

5 Tuwe ipytunahy haw wiko izar romo nehe. Tuwe ywàkun upyk nehe. Tuwe ywàkun umuwew kwarahy heny haw a'e 'ar rehe har nehe.

6 Tuwe a'e ipytunaw ipytunahy tuweharupi nehe. Tuwe ukàzým 'ar ipapar haw wi nehe.

7 Tuwe a'e ipytunaw upyta umyrypar 'ym romo nehe, uzemumikahy ma'e romo nehe.

Tuwe ni amo nuenu kwaw amo urywete haw rehe wanehapukaz mehe wà nehe.

8 Amo paze ma'e ikàg wera'u àzàg Erewiàtà her ma'e wi wà.

Tuwe a'e paze ma'e omono uze'egaiw a'e ipytunaw rehe wà nehe.

9 Tuwe zahytata izi'itahy har a'e ipytunaw rehe har uwew wà nehe.

Tuwe uwàro tatainy nehe. Tuwe tatainy nur kwaw izupe nehe.

Tuwe na'iku'em pixik kwaw nehe.

10 Ta'e hemuzexak kar hehy pe a'e xe. Nahemunryk kwaw ko ma'erahy wi.

Màràzàwe tuwe nazexak kar kwaw umàno ma'e kwer ài ihe

11 Màràzàwe tuwe nazexak kar kwaw umàno ma'e kwer romo.

Màràzàwe tuwe namàno kwaw hezexak kar mehe.

12 Màràzàwe tuwe hehy hepyhyk u'uwaromo a'e.

Màràzàwe tuwe umur ukàm ihewe hemukamu kar pà ipupe.

13 Aze mo àmàno a'e 'ar mehe we, Aker mo ko 'ar rehe.

Apytu'u mo ma'erahy ipuraraw 'ym pà.

14 Aiko mo tuwihawete wanehe we. Aiko mo tuwihaw upuner ma'e wanehe we.

A'e tuwihaw uzapo wi wàpuzuhu kwehe arer wà.

15 Aiko mo tuwihaw wanehe we. A'e tuwihaw umynehem wàpuz or pupe wà, parat pupe wà no.

16 Aze mo hehy hezuka zemim hezexak kar 'ym mehe we a'e.

Naikuwe iwer mo ihe. Aiko mo kwarer 'ar hexak 'ymar ài.

17 Tywypaw pe upaw ikatu 'ym ma'e wanemimutar.

Ikene'o ma'e upytu'u a'e pe wà.

18 Imunehow pyrer upytu'u a'e pe uzeinuinuro mo wà. Nuenu kwaw uwihaw hehapukaz haw a'e pe wà.

- 19 Upuner ma'e wiko a'e pe wà. Upuner
'ym ma'e wiko a'e pe wà no.
Uma'ereko e ma'e kwer utyryk uzarer
wanuwi wà no.

Màràzàwe tuwe hurywete 'ym ma'e wiko we wà no

- 20 Màràzàwe tuwe uzemumikahy ma'e
wexak wiwi tatainy wà.
Màràzàwe tuwe teko nuzuka kwaw
upy'a pupe uzemumikahy ma'e wà.
- 21 Uwàro umàno àwàm waiko wà.
Nur kwaw a'e.
Uputar umàno àwàm temetarer
tetea'u wi wà. Nezeve rehe
we nur kwaw wanupe.
- 22 Uzetymaw pupe uwezyw
mehe hurywete wà.
Hurywete azeharomoete wà.
- 23 Tupàn umuata kar hehàpyhà 'ym
ma'e zàwe wà.
Umàmàn waiwyr paw rupi wà.
- 24 Namai'u kwaw ihe. Azai'o.
Hekuhemaw uzeakook 'y ài.
- 25 Akyze amo ma'e uzeapo ma'e rà m wi
ihe. Uzeapo tuwe a'e ma'e.
Akyze tuwe amo ma'e wi. A'e ma'e
nuzawy kwaw tuwe hemugaz taw a'e.
- 26 Naiko kwaw zeàmàtry'ymaw rehe.
Naheta kwaw hepytu'u haw ihewe.
Naheawoawotahy kwaw zote ihe.

Izo imyrypar uze'eg izupe wà 4—5

Nepuraraw paw 'ar uhem kury

- 4** 1 Na'e imyrypar Eripaz Temà ywy rehe
har uze'eg a'e kury.
- 2 Izo, aze aze'eg nehe, aipo erekwahy
putar ihewe nehe,
I'i izupe.
— Mo upuner uze'eg 'ymaw rehe a'e.
- 3 Eremu'e teko tetea'u ne wà.
Eremukàg teko uzemumikahy
ma'e tetea'u ne wà no.
- 4 Amo i'ar mehe ikene'o mehe
ikàg 'ym mehe,

Neze'eg umukàg a'e teko
wamupu'àm kar pà wà.

- 5 Ko 'ar rehe neremipuraw 'ar
uhem kwez kury.
Màràzàwe tuwe ma'e hàrogatu haw
uhem newi. Màràzàwe tuwe
nekàgaw uhem newi.
- 6 Tupàn wi nekyze haw
nanemukàg kwaw aipo.
Nereko haw ikatu ma'e
nanemynehem kwaw ma'e
hàrogatu haw pupe aipo.
- 7 Nema'enukwaw amo teko ikatu 'ym
ma'e iapo 'ymar rehe aipo,
Teko iaiw haw rehe u'ar ma'e
kwer rehe aipo,
Teko imunar 'ym ma'e imumaw
pyrer rehe aipo.
- 8 Ko ma'e aexak ihe: Teko nuzawy
kwaw ma'etymar a'e wà.
Aze uzutym ma'e'è'yz ikatu 'ym ma'e wà,
Nopo'o kwaw temi'u ikatu ma'e wà.
Nezewegatete ikatu 'ym ma'e iapo
har waneko haw iaiw no. 9 Tupàn
nuzawy kwaw ywytuaiw. Umumaw
a'e teko wekwahy haw pupe wà.
- 10 A'e teko okororo zàwàruhu iriàw
ipuruzukaiw ma'e ài wà.
Nezeve rehe we Tupàn umupytu'u
kar wakororo re a'e wà.
Ukauka wanàz wanuwi no.
- 11 Nezeve mehe wiko zàwàruhu iriàw
uzemi'ikar haw rehe upuner 'ym
ma'e zàwe wà.
Umàno wà, ta'e nupuner kwaw
umai'u haw rehe wà xe.
Wana'yr uhàuhàz wanuwi wà no.

Aipo teko upuner ikatuahy ma'e romo wiko haw rehe Tupàn huwarupi wà

- 12 Amo umume'u ze'eg ihewe
mewe katu a'e.
Hewowo ihewe imume'u mehe.
Nainu katu kwaw ize'eg mehe ihe.
- 13 Pyhaw teko waker katu mehe,
Apuahuaiw ihe.
Akyze izuwi.

- 14 Hekyze haw uzeapo hezar romo.
Heretekwer uzypyrog uryryryryz pà
paw rupi no.
- 15 Amo upy heruwa rehe. Hepita'i katu.
- 16 Amo wiko a'e pe wà.
Ame'egatu. Napuner kwaw
hetekwer hexakaw rehe.
Nuze'eg kwaw izypy mehe.
Na'e ainu amo ize'eg mehe.
- 17 — Aipo amo upuner Tupàn
henataromo ikatu ma'e romo
weko haw rehe, i'i ihewe.
Aipo amo teko wiko Tupàn
henataromo ikatuahy ma'e romo.
- 18 Tupàn nuzeruzar kwaw ni uma'ereko
ma'e weko haw pe har wanehe.
Te weko haw pe har wanehe
wexak ikatu 'ymaw a'e.
- 19 Aipo erezeruzar putar teko
wanehe nehe.
Wiko ywyzuwa iapo pyrer romo wà.
Tupàn umuzuwazuwa ywy iku'i
kwer teko romo iapo pà.
Wiko pànàmiràn zàwe wà. Wyzài
upuner wakamikamikaw rehe wà.
- 20 Ku'em mehe zapuner zanereko
haw rehe.
Karuk mehe zàmàno zanereko
wi 'ym pà.
Ni amo nuzekaiw kwaw zanerehe wà.
- 21 Zanereko haw upaw
Tàpuzràn u'ar ma'e kwer ài.
Zàmàno ma'ekwaw katu
haw ipyhyk 'ym pà.
- 5** 1 Ehapukaz nehe, Izo. Aze ru'u amo
uwazar putar neze'eg newe wà nehe.
Ma'enugar Tupàn heko haw
pe har erenoz putar nehe.
- 2 Na'ikatu kwaw nezemumikahy haw.
— Ma'e paw irohahy ihewe,
aze ere nehe, he'o ma'e ài
ereiko putar nehe.
Ma'ekwaw paw hereko 'ymaw
weraha teko wamàno haw pe wà.
- 3 Amo 'ar mehe aexak amo awa
ma'ekwaw 'ymar ihe.
Oho katu ru'u heko haw izupe.

Amono heze'egaiw hehe ihe,
iànàm wanehe ihe no.

- 4 Naheta kwaw ikatu 'ymaw wi
uzepyro àwàm ta'yr wanupe.
Tàmuz uzepek e wanehe wà.
Naheta kwaw wapyro àràw wà.
- 5 Ima'uhez ma'e uputar hemetarer wà.
U'u te hemi'u ràw imonokatu pyrer
ko wi ipo'o pyrer wà no.
Te arozràn xu inuinuromo hezuz
ma'e kwer u'u wà.
- 6 Ma'erahy nahezuz kwaw ywy wi.
Iaiw paw nuzexak kar kwaw ywy wi.
- 7 Tataruwer tâtàpyzgwer wi uhem ma'e
kwer uzeupir azeharomoete a'e.
Nezewegatete zane xipuraraw kar
ma'erahy zanezeupe zane.

Tupàn umur hàro haw ikàg 'ym ma'e wanupe

- 8 Izo, aze mo ne romo aiko,
azewyr mo Tupàn pe ihe.
Amono mo heremipuraraw izupe.
- 9 Nazapuner kwaw hemiapo kwer
purumupyтуhegatu kar ma'e
ikwaw katu haw rehe zane.
Hemiapo hexak pyr 'ym
waneta haw nupaw kwaw.
- 10 Tupàn umur àmàn ywy rehe.
Umu'ar kar 'y ko rehe no.
- 11 Tupàn umupu'àm ikàg 'ym
ma'e ywate a'e wà.
Omonokatu uzai'o ma'e
wapyro àwàm me wà no.
- 12 — Azapo putar ma'e ihe nehe, i'i ikatu
'ym ma'e iapo zemimar uzeupe.
Tupàn nuzapo kar kwaw izupe.
Nupuner kwaw a'e ma'e iapo
haw rehe.
- 13 Upyhyk ma'e iapo zemimar
ma'e iapo zemim mehe wà.
Umumaw wanemiapo ràw iaiw
ma'e wanuwi.
- 14 'Aromo katu upyta ipytunahy
haw rehe wà.
Kwarahy wapytepe hin mehe wata
hehàpyhà 'ym ma'e ài wà.

Opokok ma'e oho waiko pyhaw
wata ma'e ài wà.

- 15 Tupàn upyro hemetarer 'ym
ma'e wamàno haw wi wà.
Upyro ma'e hereko 'ymar upuner
ma'e wapo wi wà no.
- 16 Tupàn omono ma'e hàrogatu
haw ikàg 'ym ma'e wanupe.
Uwàpytym ikatu 'ym ma'e
wazuru wanuwi no.

Tupàn ipo upurumukatu a'e

- 17 Aze Tupàn umume'u amo hemiapo
kwer ikatu 'ym ma'e izupe nehe,
hurywete a'e teko a'e nehe.
A'e rupi, eze'eg zemueteahy zo
Tupàn upuner wera'u ma'e
purehe izepygaw rehe nehe.
- 18 Tupàn upurumugaz a'e. A'e ae
umukatu wemimugaz kwer no.
Upurukutuk no. Nezewe rehe we ipo
umukatu wemikutuk kwer no.
- 19 Tuweharupi Tupàn nepyro putar
ikatu 'ymaw wi nehe.
Nuzapo kar kwaw ikatu 'ym
ma'e newe nehe no.
- 20 Temi'u ihyk 'ym mehe
nanemumàno kar kwaw nehe.
Teko wazeàmàtry'ym mehe nepyro
putar takihepuku wi nehe.
- 21 Nepyro putar iapeku ikatu 'ym
ma'e wanuwi nehe.
Nerekyze kwaw ma'e imumaw
paw heta mehe nehe no.
- 22 Erepuka putar teko wazekuzaka
mehe nehe, temi'u ihyk 'ym
mehe nehe.
Nerekyze kwaw miar ipuruzukaiwahy
ma'e wanuwi nehe no.
- 23 Neko pe ita numuaiw kwaw ywy
heruwaruwak awer nehe.
Miar ipuruzukaiwahy ma'e nuzeagaw
kwaw nezuka pà wà nehe no.
- 24 Nereko haw pe ereiko putar
zeàmàtry'ym 'ymaw rehe nehe.
Nema'e ipapar mehe uhyk
putar nehe.

- 25 Heta putar nera'yr tetea'u wà nehe.
Nezuapyapyr waneta àwàm nuzawy
kwaw ka'api'i huwer neko pe har
waneta haw nehe.
- 26 Eremàno putar netua'uhez mehe
nehe, nekàg we mehe nehe no.
Ereiko putar arozràn haryw i'ar rehe
katete mehe ipo'o pyrer ài nehe.
- 27 Izo, zanereko haw zanemu'e
nezewe haw rehe a'e.
Ko ze'eg azeharomoete har romo a'e.
Nema'enukwaw hehe nehe. Ikatu
putar newe nehe.

Uze'eg Izo a'e kury

6—7

Naheta kwaw ma'e heremiàro

- 6** ¹ Na'e Izo uze'eg a'e kury.
- 2 Aze mo amo wexak iaiw ma'e ihewe
uzeapo ma'e kwer ipuhuz haw wà,
Aze mo omono heremipuraraw
puhuz haw hexakaw rehe wà,
- 3 Azeharomoete ipuhuz katu wera'u
ywyxig yryhu izywyr har wi wà.
A'e rupi aze'egahy ihe.
- 4 Tupàn upuner wera'u ma'e
hezywa u'yw puruzuka haw
hereko har pupe a'e.
A'e puruzuka haw wixe hepy'a pupe.
Heàmàtry'ym awer pupe
Tupàn hemynehem hekyzeahy
haw pupe no.
- 5 Zumen hurywete ka'api'i i'u mehe a'e.
Tapi'ak nuze'egahy kwaw a'e,
aze heta ka'api'i izupe a'e.
- 6 Temi'u xa 'ym ma'e na'ikatu
kwaw teko wanupe.
Zapukaz hupi'a pupe har xig ma'e
na'ikatu kwaw i'u mehe.
- 7 Nazuhez kwaw a'e ma'e ihe.
Heremi'u kwer paw uzapo
ikatu 'ymaw ihewe no.
- 8 A, aze mo Tupàn umur
hereminoz ihewe.
A, aze mo Tupàn uwazar
heze'eg ihewe.

- 9 A'e mehe mo o'ok mo hereko
haw ihewi.
Heàmàtry'yim mo hemumaw pà no.
- 10 Aze mo akwaw a'e ma'e
Tupàn hemiapo ràm,
Apoapor mo herurywete haw rehe.
Aze mo apuraraw ma'erahy tetea'u,
Nezewe rehe we mo apoapor mo.
Ta'e Tupàn ikatuahy a'e xe.
Hemiapo kar paw ikatu ihewe.
- 11 Nahekàg kwaw ihe. Mâràzàwe tuwe
aikuwe ihe.
Naheta kwaw ma'e hàrogatu
haw ihewe.
- 12 Aipo hekàg ita ài.
Aipo ita morog uzeapo
heretekwer romo.
- 13 Napuner kwaw hezeyptywà haw
rehe ihe.
Naheta kwaw heptywà àràm wà no.

Hemyrypar na'ikatuwawahy kwaw herehe wà kury

- 14 Aze amo teko he'o nehe, tuwe
imyrypar upuhareko a'e wà nehe.
Aze upytu'u Tupàn upuner wera'u
ma'e wi ukzye re nehe,
Nezewe rehe we imyrypar upuhareko
putar wà nehe.
- 15 Pe hemyrypar pe,
Naheptywà kwaw pe.
Azemumikahy peze'eg henu mehe.
Peiko yrykaw kwarahy mehe
typaw ma'e kwer ài ihewe.
- 16 Izypy mehe tynehem 'y tàtà huwixàg
ma'e pupe, 'y xig ma'e pupe no.
- 17 A'e re uzeapo 'yete romo.
A'e 'y ukàzym oho iko kwarahy
haku haw iwiy pe.
Te iahtykwaw rehe wyy 'y iwiy
pe har uxinig tàtà romo.
- 18 Wata haw rehe uzemono'og ma'e
ukàzym 'y hekaekar pà wà.
Wata oho waiko wyyxiguhu rupi wà.
Umàno a'e pe wà.
- 19 Teko Tema wi ur ma'e kwer wà,
Xama wi ur ma'e kwer wà no,

- Wekar a'e yrykaw oho waiko 'y
hexak àwàm hàrogatu pà wà.
- 20 Uhem mehe uzemumikahy
paw rupi wà.
Hàrogatu haw umàno wanuwi a'e pe.
- 21 Peiko a'e yrykaw ài.
Pexak ma'erahy heremipuraw.
A'e rupi pekyze.
- 22 Aipo ainoz ma'e peme.
— Pemur ma'e ihewe nehe,
aipo a'e peme.
- 23 — Hepyro pe heàmàtry'yimar
wi nehe, aipo a'e peme.
— Imunar ma'e wanuwi hepyro
pe nehe, aipo a'e peme.

Heàmàtry'yim zo pe nehe

- 24 Hemu'e pe nehe. A'e mehe
naze'eg kwaw nehe.
Pexak kar heremiaiwy kwer ihewe nehe.
- 25 Aze amo umume'u ze'eg azeharomoete
har, teko uzeruzar hehe wà.
— Ikatu 'ym ma'e erezapo Tupàn
henataromo ne, peze ihewe.
Napemume'u kwaw ze'eg
azeharomoete har.
- 26 Aipo peze'eg zemuteahy
wer heze'eg rehe.
Aipo awa ma'erahy ipuraraw har
ize'eg nuzawy kwaw ywytu peme.
- 27 Aze mo heta tu 'ym ma'e pepo pe,
Peme'eg mo hemetarer katu wera'u
ma'e pe.
Te pemyrypar peme'eg mo amo pe
uma'ereko e ma'e ràm romo
wamuigo kar pà.
- 28 Peme'egatu hereha rehe nehe.
Na'e — Neremu'em iko,
peze ihewe nehe.
- 29 Pemuzewyr kar penemimume'u
kwer nehe.
Peiko zo herehe hemu'em ma'e romo
nehe. Hemono kar zo pe zepykaw
pe nehe. Ze'eg azeharomoete har
amume'u teko ihe.
- 30 — Hemu'em ma'e, peze peiko ihewe.
Aipo akwaw ikatu ma'e iapo haw ihe.

Aipo akwaw ikatu 'ym ma'e
wi hetyrykaw.

Zanereko haw zawaiw katu zanewe

- 7** ¹ Zanereko haw ko ywy rehe har
zawaiw katu zanewe.
Nuzawy kwaw zauxiapekwer ài
zanereko haw. Zane zama'erekoahy
zaiko paw rupi.
- 2** Zaiko uma'ereko e ma'e i'agaw
pe upytu'u wer ma'e ài.
Zaiko uma'ereko ma'e uma'ereko
awer hekuzar hâro har ài no.
- 3** Amumaw zahy tetea'u ikatu
ma'e hâro e pà.
Pyhaw hereko haw tynehem
ma'erahy pupe no.
- 4** Ipytunaw ipukua'u a'e.
Awawak tetea'u heker haw rehe
pyhaw. Te iahykaw rehe heku'em.
Aporanu wiwi hezehe. — Aipo uhem
hepu'àmaw 'ar kury, a'e hezeupe.
- 5** Merua'yr upyk heretekwer wà.
Heperew ike'e haw hepyk a'e wà no.
Hepir oxorok. Uhem ipewer izuwi.
- 6** He'ar upaw na'arewahy. Nuzawy kwaw
pàn ipyahaw. Na'arew uzàn oho.
He'ar uhem oho ihewi ma'erâro katu
haw hezar 'ym pà. Hereko haw
nuzawy kwaw ywytu.
- 7** Nema'enukwaw herehe nehe, o Tupàn.
Hereha nuexak pixik kwaw
herurywete haw nehe.
- 8** Herexak pe ko 'ar rehe. Ko 'ar pawire
naherexak kwaw pe nehe.
Ereme'e putar herehe nehe. Akàzym
putar nehe. Naherexak kwaw pe nehe.

Heputupykahy zo nehe

- 9** Umâno ma'e kwer wapyta haw pe
wezyw ma'e kwer nuzewyr pixik
kwaw nehe.
Nuzawy kwaw ywàkun. Ukwaw ko
rupi. Nuzewyr pixik kwaw nehe.
- 10** Nuzewyr kwaw weko haw pe nehe.
Ni amo na'ima'enukwaw pixik kwaw
hehe wà.

- 11** A'e rupi napuner kwaw hepyta haw
rehe xe heze'eg 'ym pà ihe.
Aporaraw ma'erahy teko. Heze'eg wer.
Hepurumume'u wer ikatu 'ym ma'e
ihewe uzeapo ma'e kwer rehe.
Ta'e hepy'a tynehem iro
haw pupe a'e xe.
- 12** Aipo aiko àzàg yryhu pe har romo.
Màràzàwe tuwe ereme'e iko herehe.
- 13** — Apytu'u putar heker haw rehe
nehe, a'e zepe hezeupe.
Heker haw umumaw putar herahy
haw ihewi nehe, a'e zepe hezeupe.
- 14** A'e ma'e rehe heze'eg ire
hemukuhem kar pe puahu pupe ne.
Puahu iaiw ma'e pupe hemukyze
kar pe ne.
- 15** Aze mo amo hezuka he'azuwyk
pà nehe, ikatu mo ihewe.
Hemàno haw ikatu wera'u ko
heretekwer pupe hereko haw wi.
- 16** Hereko haw iro ihewe. Nahereko
wiwi wer kwaw.
Herezar pe nehe. Naheta kwaw
ikatu haw hereko haw rehe.

Màràzàwe ereme'egatu urerehe

- 17** Ma'e romo uruiko.
Màràzàwe tuwe urekatu newe.
Màràzàwe tuwe erezekaiw urerehe.
- 18** Màràzàwe tuwe ereme'e
urerehe tuweharupi.
Màràzàwe tuwe ureragaw
pe tuweharupi.
- 19** Màràn mehe erepytu'u putar
herehe neme'e re nehe.
Màràn mehe apuner hepytu'u
haw rehe nehe.
- 20** Ma'e ikatu 'ym ma'e azapo,
o teko wanehe ume'egatu ma'e.
Màràzàwe tuwe hemuigo kar pe u'yw
pupe neremizywà kwer romo,
Aipo hepuhuz katu tuwe newe nezewe.
- 21** Màràzàwe tuwe nereharaz ikatu 'ym
ma'e heremiapo kwer wi.
Màràzàwe tuwe neremunàn
kwaw hekatu 'ymaw.

Nan kwehe tete aiko putar hetym
 àwàm pupe ihe nehe.
 Herekar putar pe nehe.
 Naikuwe kwaw nehe.

Minaz uze'eg Izo pe

8

Ezewyr Tupàn pe, i'i izupe

- 8** ¹ Na'e Minaz Xuwa ywy rehe
 har uze'eg a'e kury.
- 2 Māràn 'ar eremumaw putar nezewe
 neze'eg pà nehe, Izo.
 Māràn 'ar neze'eg umumaw putar
 ywytuhu iawy 'ym pà nehe.
- 3 Aipo Tupàn umuaiw ukatu haw.
 Aipo upuner wera'u ma'e uzapo
 ma'e ikatu 'ym ma'e.
- 4 Azeharomoete nera'yr uzapo ikatu
 'ym ma'e Tupàn henataromo wà.
 A'e rupi uzepyk wanehe ta'e ikatu
 wanehe izepykaw izupe xe.
- 5 Ezewyr Tupàn pe kury.
 Eze'eg Upuner Wera'u Ma'e pe nehe.
- 6 Aze nekatu azeharomoete, aze ereiko
 imunar 'ym ma'e romo,
 Tupàn ur putar na'arewahy
 nepytywà pà nehe.
 Umur wi putar nereko haw newe
 nehe, ta'e nekatu tuwe ne xe.
- 7 Nanema'enukwaw tetea'u kwaw
 ma'e newi upaw ma'e kwer
 wanehe nehe.
 Ta'e Tupàn umur wi putar ma'e
 tetea'u newe a'e wà nehe no xe.

Nuzeapo kwaw ikatu haw ikatu 'ym ma'e rehe

- 8 Epuranu tua'uhez ma'e wanehe nehe.
 Ezemu'e neipy wanemiapo
 kwer rehe nehe no.
- 9 Ta'e zazexak kar karumehe zane xe.
 Naxikwaw pixik kwaw ma'e zane.
 Zane'ar ywy rehe har upaw
 ma'e i'agaw ài.
- 10 Tuwe tua'uhez ma'e uze'eg newe
 nemu'e pà wà nehe.

Uze'eg putar nezewe newe uzeapo
 ma'e kwer rehe wà nehe.

- 11 Aipo wywàràn upuner hezuz
 haw rehe multe 'y wi.
 Aipo ka'api'i popok upuner utua'u
 haw rehe 'y heta 'ymaw pe.
- 12 Ikyr katu a'e. Nezewe rehe we
 imonohok 'ym mehe we uxinig a'e,
 Amogwer ka'a ixinig 'ym
 mehe we a'e.
- 13 Nezewegatete haw uzeapo teko
 Tupàn wi heharaz ma'e wanupe no.
 Nezewegatete ikatu 'ym ma'e
 wama'eràrogatu haw
 uxinig wanuwi no.
- 14 Waneko haw ikatu haw
 nuzawy kwaw inemu'i.
 Wazeruzar haw nuzawy kwaw
 zanu ikyhaw.
- 15 Wapyk ikyhaw rehe wà.
 Owok wanuwi.
 Upyhyk inemo wà.
 Nupuner kwaw upu'amaw rehe wà.
- 16 Ikatu 'ym ma'e itua'u ka'a kwarahy
 rehe har ài wà.
 Uhàuhàz ma'etyumaw nànàn wà.
- 17 Wanapo umàmàn ita wà.
 Upyhyk itahu wà.
- 18 Nezewe rehe we aze
 amo ozo'ok nehe,
 Ni amo nukwaw kwaw
 a'e pe waneko awer wà nehe.
- 19 Nezewe ikatu 'ym ma'e
 waneko haw upaw.
 Amo teko uhem wanekuzaromo
 wiko pà wà.
- 20 Azeharomoete Tupàn nuityk
 kwaw teko imunar 'ym ma'e wà.
 Nomono kwaw opo ikatu 'ym
 ma'e wanupe wapytywà pà.
- 21 Nemupuka wi kar putar a'e nehe.
 Erehapukaz putar nerurywete
 romo nehe no.
- 22 Neàmàtry'ymar wiko putar
 maranugar haw rehe wà nehe.
 Amo weityk putar ikatu 'ym
 ma'e wanàpuz wà nehe no.

Izo uze'eg kury

9—10

Mo ru'u upuner Tupàn pe uze'egaw rehe

- 9** Izo uze'eg a'e kury.
- 2 Akwaw ma'e nezewe izeapo haw ihe.
Ma'e azapo putar hekatu haw
hexak kar pà Tupàn pe.
- 3 Mo upuner Tupàn pe ukatu
haw imume'u haw rehe.
Tupàn upuner miw puranu haw
iapo haw rehe.
Ni amo nupuner kwaw ipuranu
haw iwazar haw rehe wà.
- 4 Ohoete ima'e kwaw katu
haw 'yryhu ài.
Ipuner haw uhua'u a'e no.
Mo upuner iàmàtyry'yimaw rehe wà.
Mo upuner heitykaw rehe wà.
- 5 Umunryk kar wytyruhu teko
wanupe imume'u 'ym pà.
Wekwahy haw rehe umumaw
a'e wytyruhu.
- 6 Tupàn umur kar ywy iryryryz haw.
Ywy uryryryz a'e mehe.
Weityk ywy izyta no.
- 7 Tupàn umume'u kwarahy ihem 'ym
àwàm. Na'e kwarahy nuhem kwaw.
Umuwew zahytata wà no.
- 8 Tupàn a'e zutyka'i upir ywak iko a'e.
Upyrog ywy yryhu izywy har rehe.
- 9 Tupàn uzapo zahytata wamono'og pà
zemono'ogaw romo wà:
Zàwàruhu ur her ma'e uhua'u wera'u
ma'e, na'iruz Mari, 7 àràpuhàràna'yr.
Uzapo zahytata kwarahy ihemaw
awyze har kutyr har wà no.
- 10 Tupàn uzapo ma'e uhua'u ma'e wà,
ikatuahy ma'e wà no.
Hemiapo kwer purumputyhegatu kar
ma'e nupaw pixik kwaw wà nehe.
- 11 Tupàn ukwaw heywyr a'e.
Naexak kwaw ihe.
Wata oho iko. Naenu kwaw.
- 12 Aze Tupàn ipurupyhyk
wer amo ma'e rehe nehe,
Mo upuner ipyro haw rehe izuwi nehe.

— Ma'e erezapo iko, ni'i kwaw
amo izupe wà, ta'e upuner
wera'u wanuwi a'e xe.

- 13 Tupàn nuzewyr kwaw wikwahy
haw wi.
Àzàg Haaw her ma'e imyrypar u'ar
heityk pyrer romo ipy huwake wà.

**Naiko kwaw ikatu 'ym ma'e iapo
har romo ihe**

- 14 Aipo aiko upuner ma'e romo ihe.
Aipo apuner Tupàn pe ize'eg
iwazar haw rehe.
Ma'e pe aexak putar ze'eg izupe
imume'u pyràm nehe.
- 15 Aze ma'e ikatu 'ym ma'e iapo 'ymar
romo aiko, nezewe rehe we
nawazar iwer mo ize'eg izupe.
Wiko heremiapo kwer imume'u har
romo a'e. Hezepuhareko kar haw
zo ainoz izupe ihe. Nainoz kwaw
amo ma'e izupe.
- 16 Aze mo ainoz tàmuzgwer
wanenataromo nehe, aze mo ur a'e,
Nezewe rehe we nuenu
iwer mo heze'eg.
- 17 Tupàn hezuhaw ywytuaiw
àmàn inuromo har pupe a'e.
Umueta tetea'u e heperew.
- 18 Nahemupytuhem kar kwaw.
Umynehem hereko haw
iro haw pupe no.
- 19 Aipo hekàg ihe. Ikàg wera'u a'e.
Aipo ainoz putar tàmuzgwer
wanenataromo ihe nehe.
Mo umur kar putar nehe,
aze natur wer kwaw nehe.
- 20 Aiko ikatu 'ym ma'e iapo 'ymar
romo, aze mo a'e,
Nezewe rehe we heze'eg hemono
kar mo zepykaw pe.
— Ikatu 'ym ma'e iapo har,
i'i mo ihewe.
- 21 Naiko kwaw ikatu 'ym ma'e iapo har
romo. Nezewe rehe we nazekaiw
kwaw hereko haw rehe.
Hekene'o hereko haw wi.

- 22 Ma'e paw uzezàwezàwegatu.
A'e rupi, — Tupàn umumaw ikatu
ma'e ikatu 'ym ma'e wainuinuromo
a'e wà, a'e hezeupe.
- 23 Aze na'arewahy amo iaiw haw
uzuka teko ikatu ma'e wà,
Tupàn upuka.
- 24 Tupàn omono ywy ikatu 'ym
ma'e wapo pe.
Upyk tuwihaw waneha pàn pupe no.
Aze Tupàn nuiko kwaw a'e ma'e iapo
arar romo, mo wiko a'e ma'e iapo
arar romo a'e.

Tupàn nuweruzar kwaw ma'e kwaw par 'ym romo hereko haw a'e

- 25 He'ar uzàn wera'u awa uzàn ma'e wi.
Nezewegatete he'ar upaw na'arewahy
no. Upaw turywete haw hexak
pixik 'ym pà.
- 26 Hereko haw wata oho kanu
iàkwen ma'e ài.
Nuzawy kwaw wiràhu tapixi
rehe uzemomor ma'e.
- 27 Apuner hema'eahy wi hereharaz
haw rehe ihe.
Apuer hezemumikahy haw
hezar haw rehe herurywete haw
pe hezewyr pà nehe.
- 28 Nezeve rehe we heremipuraraw
hemukyzeahy kar na'arewahy a'e.
Ta'e akwaw Tupàn ima'enukwaw
paw ihe xe. Naiko kwaw ikatu
'ym ma'e iapo 'ymar romo
henataromo ihe.
- 29 Aiko ikatu 'ym ma'e iapo
har romo henataromo.
A'e rupi napuner kwaw ma'e
iapo pà hezeagaw haw rehe.
- 30 Zàmàw nupuner kwaw hekatu
'ymaw ihez haw rehe ihewi.
Zàmàw ikàg wera'u ma'e nupuner
kwaw ikatu 'ym ma'e heremiapo
kwer imukatu haw rehe nehe.
- 31 Tupàn hereityk to'om pupe a'e.
Hero te hekamir pe.
- 32 Tupàn nuiko kwaw teko romo hezàwe.

- A'e rupi napuner kwaw ize'eg
iwazar haw rehe izupe.
Nurupuner kwaw urezèamàtry'ymaw
imukatu haw rehe tàmuz
wanenataromo.
- 33 Naheta kwaw tuwihaw heremiapo kwer
Tupàn hemiapo kwer rehe we har
imume'u àràw wà.
- 34 O Tupàn, epytu'u herehe
nezepyk ire nehe.
Hemynehem kar zo pe
nepurumukyzeahy kar haw
pupe nehe.
- 35 A'e mehe aze'eg putar hekyze
'ym pà nehe.
Ta'e — Ikatu 'ym ma'e iapo har,
n'i kwaw hepy'a ihewe xe.

Hereko haw rehe aze'eg putar ihe nehe kury

- 10**¹ Hekene'o hereko haw wi.
Amume'u putar hema'enukwaw
paw ihe nehe kury,
Iro haw hepy'a pe har imume'u
pà nehe kury.
- 2 O Tupàn, ezepyk zo herehe nehe.
Emume'u heremiapo kwer
ikatu 'ym ma'e ihewe nehe.
- 3 Ne ae heapo pe ne.
Màràzàwe tuwe ma'erahy ihewe
ipuraraw haw ikatu newe. Màràzàwe
tuwe heretykaw ikatu newe.
Màràzàwe tuwe teko ikatu 'ym
ma'e wanemiapo ikatu newe.
- 4 Heta urereha urewe.
Aipo heta nereha newe no.
Uruexak ma'e ure.
Aipo erexak ma'e ne no.
- 5 Aipo nereko haw iaikwera'i
urereko haw ài.
Aipo nekwarahy heta haw nuzawy
kwaw teko wakwarahy heta haw.
- 6 Màràzàwe tuwe erezeagaw
heremiapo kwer ikatu 'ym
ma'e paw ikwaw pà.
Màràzàwe tuwe nepurukwaw wer
ikatu 'ymaw heremiapo kwer rehe.

- 7 Erekwaw ikatu 'ym ma'e iapo 'ymar romo hereko haw.
Ni amo nupuner kwaw nepo wi hepyro haw rehe wà.

Nepo hemumaw iko kury

- 8 Nepo heapo. Umur herexakaw ihewe no.
Ko 'ar rehe a'e nepo hemumaw iko kury.
- 9 Nema'enukwaw ko ma'e rehe nehe. Heapo pe ywyzuwa ima'ema'e pà.
Aipo ywy imuku'i pyrer romo hemuigo kar wi putar pe nehe no.
- 10 Hemuzàg kar pe heru pe hehy rehe we. Umur hereko haw ihewe wà.
- 11 Erema'ema'e hekagwer herazuk rehe we heretekwer romo iapo pà.
Erepyk heretekwer hero'o pupe, hepir pupe no.
- 12 Eremur herekuwe haw ihewe. Eremur puruamutar haw ihewe no.
Erezekaiw iko herehe, a'e rupi hemuigo kar pe iko.
- 13 Akwaw neremiapo rà m nepy'a pe Imonokatu pyrer ihe kury.
- 14 — Aipo Izo uzapo putar ikatu 'ym ma'e a'e nehe, ere nezeupe.
— Aze uzapo nehe, namunàn kwaw izuwi nehe, ere nezeupe.
- 15 Aze aiko ikatu 'ym ma'e iapo har romo, heityk pyrer romo aiko.
Aze naiko kwaw ikatu 'ym ma'e iapo har romo, nahekàg kwaw ihe, napuner kwaw heàkàg hupir haw rehe.
Ta'e hemaranugar iaiw ma'e ihewe uzeapo ma'e kwer rehe heme'e mehe xe.
- 16 Aze aupir heàkàg hekatu haw rehe wiko wera'u ma'e ài, Ne erezur heraikweromo zàwàruhu iriàw ài.
Erezapo te purumupyтуhegatu kar haw hemumaw pà.
- 17 Tuweharupi erereko heremiapo kwer ikatu 'ym ma'e imume'u har ne wà.

Ihewe nekwahy haw uhu wera'u tuweharupi no. Hekutuk pe nepytu'u 'ym pà.
Ereiko zauxiapekwer imono'og pyrer wazàwe heàmàtry'y'm mehe.

Heputupykahy zo Tupàn

- 18 O Tupàn, màràzàwe tuwe hemuzexak kar pe ne.
Aze mo àmàno purupe hezexak kar 'ym mehe we, ikatu wera'u mo ihewe.
- 19 Aha mo hehy hie wi hetymaw pe. Aiko mo wiko pixik 'ym ma'e romo.
- 20 Hereko haw uhem etea'i iahykaw rehe. A'e rupi, hemuigo kar pe puruàmàtry'y'm 'ymaw rehe nehe. Tuwe turywete haw pixika'i ma'e uhem ihewe nehe.
- 21 Ata putar nehe. Nazewyr kwaw a'e re nehe. Ata putar ipytunaw heta haw pe nehe. Aha putar ipytunahy haw pe nehe. Tuwe herurywete heata 'ym mehe we nehe.
- 22 Ata putar ywy i'agaw heta haw pe. Nuzeapo kwaw ikatu ma'e a'e pe. Tatainy a'e pe har nuzawy kwaw ipytunahy haw.

Zopar uze'eg putar kury

11

Nerehe Tupàn izepykaw ipixika'i wera'u purehe izepykaw azeharomoete har wi

- 11** ¹ Zopar Nama pe har uze'eg putar xe a'e nehe kury.
- 2 Aipo ni amo nuwazar kwaw a'e neze'eg tetea'u awer newe wà nehe. Aipo uze'eg tetea'u ma'e wiko xo ze'eg azeharomoete har imume'u har romo wà.
- 3 Izo. — Nuwazar kwaw heze'eg ihewe wà nehe, aipo ere iko nezeupe. — Heze'eg urywahyaha haw umupytu'u kar herehe we har waze'eg ire nehe, aipo ere iko nezeupe.

- 4 — Heze'eg ikatuahy, ere iko nezeupe.
— Aiko ikatu 'ym ma'e iapo 'ymar
romo Tupàn henataromo ihe, ere iko.
- 5 Aze mo Tupàn uze'eg, ikatu mo ihewe.
Aze mo uwazar neze'eg newe,
ikatu mo ihewe.
- 6 Nemu'e mo ma'ekwaw katu
haw rehe a'e.
Ta'e heta ma'e temigwaw 'ym tetea'u
xe, ma'e imume'u haw inuromo xe.
Nezewe mehe mo erexak Tupàn
nerehe izepykaw.
Nerehe izepykaw ipixika'i. Upuner
mo zepykaw uhua'u ma'e pupe
nerehe uzepykaw rehe, ta'e uhua'u
neremiapo kwer ikatu 'ym ma'e xe.

Nanekàg kwaw Tupàn zàwe ne

- 7 — Apuner Tupàn ima'enukwaw paw
uzeàmim ma'e kwer ikwaw paw
rehe ihe, ere iko nezeupe.
— Apuner Tupàn upuner wera'u ma'e
ikwaw katu haw rehe ihe no,
ere iko nezeupe.
- 8 Upuner ywak wi uhemaw rehe.
Ywak nupyhyk kwaw Tupàn a'e.
Nezewe rehe we nerepuner kwaw
a'e pe nehemaw rehe.
Tupàn ukwaw umàno ma'e
kwer wapyta haw.
Nerekwaw kwaw ne.
- 9 Uhu wera'u ywy wi.
Uhua'u wera'u yryhu wi no.
- 10 Aze Tupàn ukwaw ko rupi nehe,
aze upyhyk amo nehe,
Aze weraha hemiapo kwer
imume'u haw pe nehe,
Mo upuner imupytu'u kar haw
rehe heraha re wà.
- 11 Tupàn ukwaw teko ikatu 'ym ma'e wà.
Tuweharupi wexak wakatu 'ymaw.
- 12 Aze ru'u zumen hehaite ma'e uzexak
kar putar hehaite 'ym ma'e romo
wà nehe.
A'e 'ar mehe teko iranaiw ma'e
wereco putar ma'e kwaw katu
haw wà nehe.

Ezar katu 'ygwer, i'i a'e

- 13 Izo, eruwak nepy'a Tupàn ikuty'r nehe.
Eze'eg izupe nepue'eg pà nehe.
- 14 Eityk ikatu 'ymaw nepo
imupihunar nehe.
Emupyta kar zo katu 'ymaw
neràpuz me nehe.
- 15 Nezewe mehe ereata putar
neàkàg hupir pà nehe,
Nekatu pà nekàg pà nekyze
'ym pà nehe.
- 16 Nanema'enukwaw kwaw
ma'erahy neremipuraw rehe nehe.
Nuzawy kwaw 'y kwe rupi uwyryk
ma'e kwer nehe. Zanereharaz izuwi.
- 17 Nereko haw uhyape katu wera'u
putar kwarahy wapytepe
hin mehe har wi nehe.
Ne'ar ipytunahy wera'u ma'e a'e,
nuzawy kwaw kwarahy uhem romo
ma'e kwer nehe no.
- 18 Nereko haw ikatu putar nehe.
Tynehem putar ma'e hàrogatu
haw pupe nehe no.
Tupàn nepyro putar katu 'ymaw wi
nehe. Ereker katu putar ma'e rehe
nezemupy'a 'ym pà nehe no.
- 19 Nepytu'u mehe ni amo ma'e
nanemukuhem kwaw nehe.
Teko tetea'u ur putar upytywà àwàm
henoz pà newe wà nehe no.
- 20 Ikatu 'ym ma'e uzareko ikatu
ma'e hàro 'ym pà wà.
Nuexak kwaw uzàn àwàm wà. Xo
umàno àwàm zo uwàro waiko wà.

Izo uze'eg kury

12—14

Akwaw ma'e ihe no

- 12** ¹ Wazar Izo waze'eg wanupe kury.
- ² Azeharomoete peze'eg teko
wanekuzaromo. Pemume'u
wama'enukwaw paw.
Pemàno mehe naheta kwaw
ma'e ikwaw katu haw ywy
rehe nehe kury.

- 3 Ihe akwaw ma'e ihe no.
Napekàg wera'u kwaw ihewi.
Mo nukwaw kwaw ko
penemimume'u kwer wà.
- 4 Hemyrypar upuka herehe wà.
Aiko imunar 'ym ma'e romo.
Aiko ikatu 'ym ma'e iapo 'ymar romo.
Kwehe mehe aze'eg teko Tupàn pe.
Uwazar heze'eg ihewe a'e.
- 5 Ikàg ma'e uze'eg zemuteahy iaiw haw
pupe u'ar ma'e kwer wanehe wà.
Umuàzàn u'ar etea'i ma'e rà m wà no.
- 6 Imunar ma'e wiko ikatu haw
rehe wàpuz me wà.
Tupàn henataromo ikatu 'ym ma'e iapo
har wikuwe uzemupy'a 'ym pà wà.
Wakàgaw uzeapo wazar romo.

Ma'ea'yr nemu'e putar, i'i a'e

- 7 Zopar, epuranu wiràmiri wanehe
nehe, ma'ea'yr wanehe nehe no.
Nemu'e putar ma'e rehe wà nehe.
- 8 Eze'eg ma'ea'yr ywy rehe har wanupe,
ipira yryhu rupi har wanupe nehe no.
Nemu'e putar ma'e rehe wà nehe no.
- 9 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e wiko
a'e ma'ea'yr paw wapo arer romo a'e.
A'e ma'ea'yr ukwaw heko haw wà.
- 10 Ma'ea'yr paw waneko haw upyta
Tupàn ipo pe.
A'e umuigo kar teko paw wanereko wà.
- 11 Hemyrypar wà. Zaneapyakwar
wenu amo ze'eg ikatu haw.
O wenu ikatu 'ymaw.
Zaneapeku ukwaw zaneremi'u
ikatu haw.
Nezewegatete azeapyaka
katu penemimume'u rehe.
— Azeharomoete, aze a'e izupe,
xo a'e mehe zo azeruzar hehe.

Tupàn upurueityk, uzepyk purehe, upurumuaiw no

- 12 Tua'uhez ma'e wiko ma'e kwaw
katu har romo wà.
Ta'e tua'uhez haw werur ma'e
kwaw paw purupe xe.

- 13 Tupàn ukwaw katu ma'e a'e.
Upuner katu no.
Heta ma'e kwaw katu haw hehe.
Ukwaw ma'e a'e.
- 14 Aze Tupàn weityk ma'e, ni amo
nupuner kwaw a'e ma'e iapo
wi haw rehe wà.
Aze upyhyk ma'e, ni amo nupuner
kwaw imuhem kar haw rehe
izuwi wà.
- 15 Aze Tupàn umupytu'u kar à m à n
ikyr ire, uxinig ywy a'e.
Aze umuhem kar 'y,
Tynehem ywy 'y pupe.
- 16 Tupàn ikàg a'e,
weityk wàmàtyry'ymar wà no.
Aze amo imunar amo ma'e rehe,
Tupàn ikàg wera'u imunar ma'e wi
a'e. Ikàg wera'u a'e ma'e izarer wi no.
- 17 O'ok ma'e kwaw katu haw
tuwihaw wanuwi.
Umuigo kar tuwihaw awa
iranaiw ma'e romo wà no.
- 18 Tupàn o'ok tuwihawete
wanenaw wi a'e wà,
Wamono pà zemunehew paw pe wà.
- 19 Tupàn umunryk kar xaxeto
wama'ereko haw wi wà.
Weityk upuner ma'e wà no.
- 20 Tupàn umupytu'u kar pureruze'eg
ma'e waze'eg ire wà.
Umuumaw tua'uhez wama'ekwaw
katu haw wanuwi no.
- 21 Nuwereco katu kwaw tuwihaw wà.
Umumaw wapuner haw upuner
ma'e wanuwi no.
- 22 Tupàn wexak kar ma'e imim pyrer
ipytunahy haw pupe har a'e.
Umuhyape katu kar tatainy
ipytunaw rehe no.
- 23 Tupàn umuhua'u teko imono'og
pyrer ywy rehe har wà.
Omono wapuner haw wanupe no. A'e
re weityk a'e teko wamumaw pà wà.
- 24 Umue'o kar teko wanuwihaw wà.
Weraha ywyxiguu rehe pe heta
'ymaw rupi no.

- 25 Wata ipytunahy haw rupi
ma'e hexak 'ym pà.
Uzeyyapi oho waiko uka'u
ma'e ài wà.

Heze'eg wer Tupàn pe

- 13** ¹ Aexak a'e ma'e paw hereha
pupe ihe.
Aenu heapyakwar pupe no.
Aenu katu ikwaw pà.
2 Hemyrypar wà. Napeiko kwaw
ihewi ikàg wera'u ma'e romo.
Akwaw penemigwaw.
3 Heze'eg wer Tupàn upuner
wera'u ma'e pe.
Hepurumume'u wer heremiapo
kwer rehe izupe.
4 Penemu'em pema'ekwaw
'ymaw imim pà.
Peiko muhàg kwaw par teko
imukatu 'ymar ài.
5 A. Aze mo pepytu'u peze'eg ire,
— Ma'ekwaw katu har,
i'i mo teko peme wà.

— Ni amo nupuner kwaw wemu'emaw rehe Tupàn pe, i'i a'e

- 6 Peinu heremiapo kwer imume'u
àwàm nehe kury.
Pezekaiw heze'eg rehe nehe no.
7 Aipo penemu'em putar Tupàn
ipyro pà nehe.
Pemume'u putar temu'emaw
ipyro pà nehe.
8 Aipo peiko putar huwake nehe,
heruwake 'ym nehe.
Aipo pemume'u putar ikatu haw
tuwihaw wanenataromo nehe.
9 Aze upuranu penehe nehe,
aipo ikatu putar nehe.
— Zaneremu'em teko wanupe.
Nezewegatete Tupàn pe nazapuner
kwaw zaneremu'emaw rehe no.
10 Aze napekatu kwaw nehe,
te pekatu 'ymaw iàmim pà nehe,
Nezewe mehe we uzepyk putar
penehe nehe.

- 11 Tupàn uhua'u haw umynehem putar
wakyze haw pupe a'e wà nehe.
Ipurumukyzeahy haw u'ar putar
penehe nehe.
12 Pema'enukwaw ze'eg kwehe arer rehe.
Nuzawy kwaw tanimuk.
Xityk imono.
Tàpuz ipywahy ma'e nupurupyro
kwaw zauxiapekwer wanuwi.
Peiko tàpuz wyyuzuwa iapo pyrer ài.
Napekàg kwaw.

Amume'u putar hekatu haw Tupàn henataromo ihe, i'i a'e.

- 13 Peze'eg zo kury. Aze'eg putar kury.
Wyzài ma'e izeapo mehe
aze'eg putar kury.
14 Nakyze kwaw hemàno àwàm wi.
Azemuàgà'ym hemàno àwàm rehe.
15 Naheta kwaw ma'e hàrogatu haw
ihewe kury. Ta'e Tupàn hezuka
putar nehe xe.
Nezewe rehe we amume'u putar
hekatu haw henataromo nehe.
16 Aze ru'u hekyze 'ymaw
hepyro putar nehe.
Ta'e ni amo teko ikatu 'ym ma'e noho
kwaw Tupàn henataromo wà xe.
17 Herenu katu pe heze'eg mehe nehe.
Pezeapyaka hema'emume'u
haw rehe nehe.
18 Azemuàgà'ym hekatu haw
imume'u àwàm rehe.
Akwaw hekatu haw.

O Tupàn, màràzàwe erezeyyk herehe ne, i'i a'e.

- 19 Ni amo nupuner kwaw ma'e imume'u
haw rehe tuwihaw wanenataromo
herenataromo wà,
aze i'i Tupàn ihewe nehe,
A'e mehe apytu'u putar heze'eg
ire nehe, hemàno pà nehe.
20 O Tupàn, xo mokoz ma'e
zo ainoz newe.
Nezewe mehe nazeàmim
kwaw newi nehe.

- 21 Erezepyk iko herehe. Epytu'u kury.
Epytu'u hemukyze kar ire.
- 22 O Tupàn, aze herenoz pe nerenataromo
nehe, awazar putar neze'eg nehe.
Aze ru'u ihe ràgypy aze'eg putar.
Na'e erewazar putar heze'eg nehe.
- 23 Māràn haw rupi azawy.
Māràn ikatu 'ym ma'e azapo.
Ma'enugar heremiawy kwer eremume'u
iko. Ma'enugar heremiapo kwer ikatu
'ym ma'e eremume'u iko.
- 24 Māràzàwe tuwe erezeàmim ihewi.
Māràzàwe tuwe herereko
pe neàmàtry'yymar ài.
- 25 Aiko ka'a huwer ywytu
hemiraha zàwe ihe.
Māràzàwe tuwe hemukyze kar pe ne.
Nazawy kwaw pino uxinig ma'e.
Māràzàwe tuwe nepurupuraw kar
wer ma'erahy rehe ihewe.
- 26 Eremuapyk heremiapo kwer
iaiw ma'e pape rehe.
— Nepurumekuzar kar wer
heremiapo kwer ikatu 'ym ma'e
hekwàkwàmo mehe arer rehe ihewe.
- 27 Erezàpixipixi hepy iko kyhàhàm
tàtà ma'e pupe.
Ereme'egatu heata haw nànàn.
Ereme'e hepypor pe rupi
heremizar nànàn no.
- 28 Nezewe mehe apaw aha iteko
ywyra kupi'i hereko har ài.
Nazawy kwaw kamir yhok
tetea'u wanemi'u kwer no.

Zanereko haw na'ipuku kwaw

14¹ Ure uruiko ikàg 'ym ma'e romo
urezexak kar mehe arer we paw
rupi ure.

Urereko haw iaikwera'i. Ikatu 'ym
ma'e tetea'u uzeapo urewe urereko
mehe no.

- 2 Teko nuzawy kwaw ma'epuyr uzaw
ire na'arewahy uxinig ma'e wà.
Nazawy kwaw i'àgaw wà no. Ukwaw
ko rupi na'arewahy. Na'arewahy
ukàzym no.

- 3 Nuruiko kwaw ikàg ma'e romo.
Māràzàwe tuwe erezekaiw urerehe.
Naiko kwaw upuner ma'e romo.
Māràzàwe tuwe hereraha
pe nerenataromo.
- 4 Teko ia iw ma'e
Nuzapo pixik kwaw ikatu ma'e a'e wà.
- 5 Eremume'u ure'ar heta àwàm
urewe paw rupi ne.
Upyta imume'u katu pyrer romo.
Ni amo nupuner kwaw imunànaw
rehe amo ae ure'ar imume'u pà wà.
- 6 Epytu'u urerehe neme'e re nehe.
Tuwe urupyta ure zutyka'i nehe.
Tuwe ure zutyka'i urumumaw
ure'ar nehe.
Uma'ereko ma'e umumaw u'ar
uma'ereko pà. Nezewegatete
urumumaw ure'ar.
- 7 Heta ma'e hàrogatu haw ywyra pe.
Aze ximonohok nehe,
hezuz wi putar nehe.
Itua'u wi putar nehe.
- 8 Aze hapo izemàner nehe,
Aze izypy kwer umàno ywy pupe nehe,
- 9 Nezewe rehe we aze ximono 'y pixik
hehe nehe, hezuz wi putar nehe.
Hàkà wi putar ywyra ipyahu
ma'e ài nehe.
- 10 Teko nuiko kwaw ywyra ài wà.
Umàno mehe upaw wà.
Wekwe imono re,
ma'e pe oho putar wà nehe.
- 11 'Ypaw typaw upaw rupi.
Yrykawhu upyту'u uwyryk ire no.
- 12 Nezewegatete aze heta we ywak nehe,
Urumàno putar upaw rupi
katete ure nehe.
Uruzapo putar ureker haw zàwenugar
uremàno pà nehe.
Nurupu'àm pixik kwaw a'e re nehe.

Àro putar 'ar ikatu wera'u ma'e ihe nehe

- 13 A, aze mo hemono pe umàno
ma'e kwer wapya haw pe,
Aze mo hemim pe a'e pe
nekwahy mehe,

Aze mo a'e re eremume'u he'ar,
— Hema'enukwaw putar nerehe a'e
'ar mehe nehe, aze mo ere ihewe,
ikatu wera'u mo ihewe.

- 14 Aipo amo wikuwe wi putar
umàno re wà nehe.
Ihe àro putar 'ar ikatu wera'u
ma'e ihe nehe.
Heremipuraraw ipaw ire apytu'u
putar hàro re nehe.
- 15 Na'e herenoz putar pe nehe.
Awazar putar neze'eg newe nehe.
Nerurywete putar herehe nehe.
Ta'e heapo pe ne xe.
- 16 Erezekaiw putar herehe iawy haw
iapo kar 'ym pà ihewe nehe.
Nereiko kwaw herehe neme'e pà
heremiapo ikatu 'ym ma'e hekar
pà nehe.
- 17 Nereharaz putar heremiapo kwer
ikatu 'ym ma'e wi nehe.
Eremunàn putar heremiawy
kwer nehe no.

— **Eremumaw zaneremiàro,**
i'i Izo Tupàn pe

- 18 Ywytyruhu uzekazeka waiko
u'au'ar pà wà.
Itahu uhem uwenaw wi wà no.
- 19 'Y u'ar ita rehe imukwamukwar pà.
'y ywy rehe uwyrykahy ma'e weraha
ywy uzeinuuromo.
Nzewegatete eremumaw teko
wama'eràrogatu haw wanuwi ne.
- 20 Ereityk teko ne wà.
A'e rupi oho tuwe wà.
Amo ae hexakaw eremono wanupe
ko ywy wi waho mehe ne wà.
- 21 Aze amo uze'egatu ta'yr wanehe wà,
wanu nuenu kwaw wà.
Aze ta'yr u'ar iaiw paw pupe wà,
Ni amo numume'u kwaw
wanu pe wà.
- 22 Xo wetekwer rehe hahy haw
zo ukwaw a'e.
Xo uzemumikahy haw upy'a
pe har zo ukwaw.

ZEMUGETA HAW MOKOZ HAW

15—21

Eripaz uze'eg wi kury

15

**Ereze'eg nezewe, ta'e ereiko ikatu 'ym
ma'e iapo har romo**

15¹ Eripaz Temà ywy rehe har
uze'eg putar a'e nehe kury.

- 2 Izo, awa ma'e kwaw katu har
nuwazar kwaw amo ize'eg awer
uze'egaw ipuhuz 'ym ma'e
imume'u pà a'e.
Numynehem kwaw upy'a ywytu pupe.
- 3 Awa ma'e kwaw katu har numume'u
kwaw ze'eg ikatu 'ym ma'e.
Nuzepyro kwaw zepykaw wi ze'eg
ipiruahy ma'e imume'u pà.
- 4 Nepurumumaw wer Tupàn
imuwete haw rehe.
Aze mo erepuner wamupytu'u kar
haw rehe, ni amo nuze'eg iwer
mo Tupàn pe wà.
- 5 Ereze'eg nezewe ta'e ikatu 'ym ma'e
iapo har romo ereiko ne xe.
Neremu'em amo wanupe
neze'eg mehe.
- 6 Namume'u kwaw neremiapo
kwer ikatu 'ym ma'e nehe.
Ta'e neze'eg awer umume'u ikatu
'ym ma'e iapo har romo
nereko haw a'e xe.
- 7 Aiko awa uzexak kar ma'e kwer izypy
mehe arer romo ihe, ere iko nezeupe.
Aipo erezur ywy rehe ywytyruhu
wanur 'ym mehe we.
- 8 Aipo erekwaw Tupàn hemiapo
ràim imume'u pyr 'ym ne.
Aipo xo ne zo ereiko ma'e
kwaw katu har romo.
- 9 Aipo erekwaw amo ma'e
ureremigwaw 'ym.
Aipo erekwaw katu wera'u ma'e urewi.
- 10 Uruzemu'e ma'e rehe tua'uhez
ma'e wapyr ure.
Uzexak kar neru izexak kar 'ym
mehe we wà.

- 11 Tupàn ipurumurywete kar wer nerehe. Mârâzàwe tuwe nereputar kwaw nemurywete kar àwàm. Uruze'egatu uruiko newe her rehe.
- 12 Mârâzàwe tuwe erezapo nepy'a hemimutar. Mârâzàwe tuwe ereme'e urerehe neakatuwawahy 'ym pà.
- 13 Mârâzàwe tuwe ereàmàtyry'ym Tupàn. Mârâzàwe tuwe erekwahy Tupàn pe. Mârâzàwe tuwe eremume'u hemiapo kwer ikatu 'ymaw.
- 14 Aipo amo upuner ikatuahy ma'e romo weko haw rehe wà. Aipo amo upuner ikatu ma'e romo Tupàn henataromo weko haw rehe wà.
- 15 Tupàn nuzeruzar kwaw weko haw pe har wanehe. Ni ywak na'ikatu kwaw henataromo,
- 16 Ma'e za'e putar teko wanupe nehe. Na'ikatu kwaw wà. Tupàn uhuhuk wanehe ume'e mehe a'e. Teko ui'u ikatu 'ymaw pupe wà. Nuzawy kwaw 'y wanupe.

Ikatu 'ym ma'e iapo har upuraraw ma'erahy u'ar nânàn a'e

- 17 Ezeapyaka katu nehe, Izo. Amume'u putar ma'e newe nehe kury. Amume'u putar heremixak kwer newe nehe kury.
- 18 Ma'e kwaw katu har upurumu'e ze'eg azeharomoete har rehe wà. Uzemu'e a'e ma'e rehe u wapyr wà.
- 19 Wanu wiko amo ywy rehe wà. Naheta kwaw amo ae ywy rehe arer a'e ywy rehe wiko ma'e wà.
- 20 Ikatu 'ym ma'e a'e, amo wanupe ma'erahy ipuraraw kar har a'e, A'e ae umumaw u'ar paw ma'erahy ipuraraw kar pà uzeupe a'e no.
- 21 Uze'eg ma'e upurumukyzeahy kar ma'e umynehem wapyakwar wà. — Ni amo nuzapo kwaw ikatu 'ym ma'e ihewe wà nehe, aze i'i wà nehe,

- A'e 'ar mehe we imunar ma'e ipuruzukaiwahy ma'e uzàmàtyry'ym putar wà wà nehe.
- 22 Nuàro kwaw umàno haw wi uhem àwàm. Ta'e amo umuhyk utakihe izuka pà xe.
- 23 Apitaw wàro waiko wà. U'u putar hetekwer wà nehe. Ukwaw 'ar ipytunaw hereko har ihem etea'i àwàm a'e.
- 24 Ikyze haw wiko putar izar romo nehe. Ma'erahy ipuraraw paw uzeapo putar izar romo nehe no. Nuzawy kwaw tuwihawete wàmàtyry'ymar wanur àwàm hàro har.
- 25 Iaiw ma'e upir opo Tupàn iàmàtyry'ym pà. Uzàmàtyry'ym Tupàn upuner wera'u ma'e ukyze 'ym pà.
- 26 Nuweruzar kwaw Tupàn a'e. Wereko u'yw wi uzemimaw ipuhuz ma'e opo pe. Uzemomor Tupàn ikutyry.
- 27 Ume'e wiko wera'u ma'e ài. Aiko wera'u amo wanuwi ihe, i'i upy'a pe.
- 28 A'e awa ikatu 'ym ma'e weityk tawhu tetea'u wà. Upyhyk teko uzàn ma'e kwer wanápuz gwer wà no. A'e tawhu wà, a'e tàpuz wà no, Uzeapo putar ma'e heityk pyrer romo wà nehe.
- 29 Numumaw kwaw 'ar tetea'u hemetarer katu ma'e romo wiko pà nehe. Ima'e paw ukàzym putar izuwi nehe. Te i'gaw ukàzym putar ywy wi nehe.
- 30 Awa ikatu 'ym ma'e nuhem kwaw ipytunaw wi nehe. Nuzawy kwaw wyyra hàkàgwer ukaz ma'e kwer hereko har nehe. Ywytu weraha a'e wyyra iputyry paw rupi izuwi.
- 31 Nukwaw katu kwaw ma'e. Uzeruzar temu'emaw rehe.

- A'e rupi upyhyk putar temu'emaw wemiapo kwer hekuzaromo nehe.
- 32 Uxinig putar u'ar 'ym mehe we nehe.
Nuzawy kwaw wywra hàkà uxinig ma'e kwer hezuz pixik 'ym ma'e rà m hereko har.
- 33 Amo uwà'w a'e, weityk u'a kwer iakyr mehe we a'e.
Nuzawy kwaw agwer uwà'w.
Nuzawy kwaw uri 'yw uputyr heitykar.
- 34 Naheta kwaw izuapyapyr ikatu 'ym ma'e wanupe wà nehe.
Tata umumaw putar imunar ma'e wanàpuz nehe no.
- 35 Umume'u ikatu 'ym ma'e wemaipo rà m wà. Uzapo wemiawy wà no.
Xo amo wanupe wemu'em àwàm rehe zo ima'enukwaw wà, xo amo wanehe umunar àwàm rehe zo ima'enukwaw wà.

Izo uze'eg putar kury

16—17

Ze'eg tetea'u

- 16** ¹ Izo uze'eg putar a'e nehe kury.
- 2 Agwer ma'e ainu kwehe mehe ihe.
Nahemurywete kar kwaw pe.
Hemuzemumikahy kar pe.
- 3 Aipo ko peze'eg ywytu zàwenugar nupaw pixik kwaw nehe.
Màràzàwe tuwe napepytu'u kwaw heputupyk ire.
- 4 Aze mo pepuraraw ma'erahy peiko hezàwe,
Apuner mo peze'egaw imume'u haw rehe.
Azeàkàgmuawawak mo ma'e kwaw katu har ài.
Apukamikamik mo heze'eg tetea'u pupe no.
- 5 Apuner mo ze'eg purumurywete kar ma'e imume'u haw rehe.
Nezewe mehe mo ma'erahy rehe napezemumikahy iwer mo nezewe.

- 6 Aze aze'eg, herahy haw noho kwaw ihewi.
Aze apytu'u heze'eg ire,
heremipuraraw nupaw kwaw no.

Tupàn uzepyk herehe, i'i

- 7 Ne o Tupàn ne, herezar pe kwez ikàg 'ym ma'e romo ne.
Eremumaw heànàm paw ne wà.
- 8 Hemono pe zemunehew paw zàwenugar pupe. A'e rupi 'aw awa umume'u heremiapo kwer ikatu 'ym ma'e wà.
Xo hepir zo heta ihewe kury.
Xo hekağwer zo no. A'e rupi, — Ikatu 'ym ma'e iapo har romo ereiko, i'i amogwer ihewe wà.
- 9 Wikwahy mehe Tupàn hereityk azeharomoete a'e.
Na'akatuwawahy kwaw herehe ume'e mehe.
Nuzawy kwaw miar ipuruzukaiwahy ma'e. Ur heraikweromo hezuka àwàm imume'u pà.
- 10 Upaw rupi umume'u ikatu 'ym ma'e ihewe wemiapo rà m wà.
Uwàpytymawok uzuru herehe uze'eg urywahyhy pà wà.
Ukwaukwar herehe ikàg 'ym ma'e romo hemuigo kar pà wà.
- 11 Tupàn hemono awa iaiw ma'e wanupe.
Hemu'ar kar teko ikatu 'ym ma'e wapo pe.
- 12 Aiko zeàmàtry'ym 'ymaw rehe kwehe mehe. Nezewe rehe we hekamik a'e.
Hepyhyk he'az pe hezuhaw pà.
— Azywà putar a'e awa ihe nehe, i'i ihewe.
- 13 Umàmàn u'w pupe heywyr hezywàzywà pà.
U'w ukutuk heku'azarer.
Waxaw oho. Nahepuhareko kwaw. Nuzemumikahy kwaw herehe.
Hepy'a rupi arer uwyryk ywy rehe no.

- 14 Tupàn ur hekutyr zauxiapekwer ài.
Werekoahy heretekwer ukwaukwar
pà herehe.
- 15 Amunehew ma'eryru pàn iànàm
ma'e ma'eryru iapo pyrer,
hezemumikahy haw hexak kar pà.
Ikàg 'ym ma'e romo aiko. A'e rupi
ywyku'i kwer rehe apyk.
- 16 Azai'o tetea'u. A'e rupi heruwa
nuzawy kwaw ukaz ma'e kwer.
Hereha iàpyàpyzahy. Ipihupihun
izywyr no.
- 17 Nezewe rehe we naiko pixik
kwaw puruzuka ma'e romo ihe.
Aze'eg Tupàn pe tuweharupi
heremu'em 'ym pà.

Naheta kwaw hepytywà har, i'i

- 18 O ywy, ezumim zo ikatu 'ym ma'e
ihewe iapo pyrer nehe.
Ahapukaz hemukatu àwàm henoz pà.
Ezupyk kar zo heze'eg nehe.
- 19 Heta hekatu haw imume'u har ywak
rehe. Akwaw heta haw.
Tupàn pe herekuzaromo uze'eg
ma'e wiko a'e pe a'e.
- 20 Hemyrpar uze'eg urywahy
herehe wà.
Azewyr Tupàn pe herehay hereko pà.
- 21 Awa umume'u umyrpar ikatu haw
tàmuz wanenataromo a'e.
Nezewegatete aputar hekatu haw
Tupàn henataromo imume'u
àrà m ihe no.
- 22 Amumaw putar amo kwarahy
hereko pà nehe. Tupàn upapar
a'e hekwarahy a'e.
Aha putar iteko pe rupi ihe. Ni amo
nuzewyr kwaw a'e pe rupi wà.

- 17**¹ Napuner tària'i kwaw
hepytuhemaw rehe.
Hereko haw upaw etea'i.
Hetym àwàm heràro iko.
- 2 Upuka ma'e umàmàn heywyr wà.
Aze uze'eg zemueatehy herehe wà,
napuner kwaw wanehe
hezepykaw rehe.

Amo teko uzenimonimon wà heruwa pe wà

- 3 O Tupàn, xo ne zo erepuner
hepyro haw rehe azeharomoete.
Naheta kwaw amo hewener
haw imekuzar àrà m wà.
- 4 Erewàpytym a'e upuka ma'e
wama'enukwaw paw wanuwi ne.
Nezewe mehe nukwaw katu
kwaw ma'e wà.
Hereityk kar zo pe wanupe nehe.
- 5 Nezewe i'i teko wà. — Aze amo
uzapo ikatu 'ym ma'e umyrpar
wanupe temetarer ipyhyk
pà wà nehe,
Iapo arer ima'uhez putar wà nehe,
i'i wà.
- 6 Teko uze'eg zemueatehy herehe
a'e ze'eg imume'u pà wà.
Uzenymon wà heruwa rehe wà no.
- 7 Apuraw ma'erahy tetea'u teko ihe.
Te naherehàpyhàgatu kwaw kury.
Heretekwer nuzawy kwaw ma'e
i'àgaw a'e.
- 8 Herexak mehe hero awa ikatu
ma'e wanupe ihe.
— Tupàn uzepyk putar nerehe nehe,
ta'e nerezuzar kwaw hehe ne xe,
i'i ihewe wà.
- 9 A'e awa ikatu ma'e a'e wà, imuawate
pyr a'e wà, nupytu'u kwaw herehe
uze'eg ire nezewe wà.
— Azeharomoete ureze'eg,
i'i wiwi tuweharupi wà.
- 10 Aze mo uzewyr xe wà,
Naexak kwaw ni pitài ma'e kwaw
katu har ihe, wainuinuromo ihe.

Naheta kwaw ma'e hàrogatu pyr hepy'a pe har, i'i a'e.

- 11 Hereko haw upaw oho iko.
Napuner kwaw heremimutar
iapo haw rehe.
Ma'e hàrogatu pyr hepy'a pe
har oho ihewi paw rupi.
- 12 — 'Aromo ipytunahy,
i'i mua'u hemyrpar ihewe wà.

- Tatainy uhem etea'i iko, i'i ihewe ipytunahy haw myteromo wà.
- 13 Heràpuz umàno ma'e kwer wapyta haw pe hin putar nehe. Azeàpàrirog putar heker pà ipytunaw rehe nehe.
- 14 — Hetymaw wiko heru romo, a'e putar nehe. Merua'yr wiko hehy romo wà, hereinyr romo wà.
- 15 Aze nezewe haw uzeapo nehe, ma'e àrogatu putar nehe. Aipo amo upuner ikatu ma'e ihewe uzeapo ma'e ràm hexakaw rehe wà.
- 16 Aipo heremiàro wezyw putar ipupyaikaw pyrer umàno ma'e kwer wapyta haw pe har pe nehe. Aipo upytu'u putar hepyr ywy iwy pe nehe.

Minaz uze'eg mokoz haw rupi

18

Izo, epytu'u nehe ty, ezeapyaka heze'eg rehe nehe, i'i izupe

18 ¹ Minaz uze'eg putar nehe kury.

- 2 Izo, màràzàwe tuwe nerepytu'u kwaw neze'eg ire. Epytu'u nehe ty. Ezeapyaka katu heze'eg rehe nehe. Nezewe mehe zapuner putar ma'e rehe zaneze'egaw rehe nehe.
- 3 — Napekwaw kwaw ma'e, ere urewe. Màràzàwe tuwe ereze'eg nezewe urewe. — Peiko miar ài, ere urewe.
- 4 Xo ne zo erezekutuk nekwahy haw pupe. Erekwahy ne. Aipo ywy uzeapo putar ywyxiguhu romo a'e rupi nehe. Ezeze'eg ne. Aipo wwytyruhu utryrk putar wenaw wi a'e rupi nehe.

Katu 'ym ma'e iahekaw

- 5 Tatainy uwew e a'e. Nezewegatete iaiv ma'e heko haw upaw putar nehe no.

- Nuzawy kwaw tata ukaz 'ym ma'e heny haw.
- 6 Tatainy neràpuz me har naheny pixik kwaw nehe. Heta putar ipytunaw tatainy hekuzaromo nehe.
- 7 Iaiw ma'e wata ikàg ma'e ài kwehe mehe. Ko 'ar rehe uzezyapi oho iko. Hemiapo ràm hemimutar umu'ar kar iko.
- 8 Upyrog kyhapari rehe. Ipy uzeàpixixipi hehe.
- 9 Miar pyhykaw zàwenugar upyhyk ipyakaza rehe. Ihàm umumykahy.
- 10 Iapo har umim miar ipyhykaw ywy pupe a'e, Iho àwàm rupi imim pà a'e.
- 11 Ukyzeahy, ta'e teko tetea'u umume'u izuka àwàm wà xe. Iata mehe tuweharupi oho haikweromo wà.
- 12 Hemetarer katu kwehe mehe. Ko 'ar rehe ima'uhez. Iaiw paw u'ar etea'i hehe.
- 13 Ma'eahy haw puruzuka ma'e uhàuhàz hetekwer rehe. Umunem kar izywa a'e, hetymà a'e no.
- 14 Wiko katu wàpuz me. Amo ozo'ok hàpuz wi tuwihawete màno haw her ma'e henataromo heraha pà wà.
- 15 Teko umukatu putar hàpuz ita izu ma'e imuku'i pyrer exopere her ma'e pupe wà nehe. A'e re amo teko ikwaw pyr 'ym wiko putar ipupe nehe.
- 16 Iaiw ma'e nuzawy kwaw ywyrà uxinig ma'e kwer. Hapo uxinig. Te hàkà ywate wera'u ma'e uxinig no.
- 17 Ni amo na'ima'enukwaw pixik kwaw hehe wà nehe. Izywy rehe har heharaz putar her wi a'e wà nehe no.
- 18 Omono kar putar teko wikuwe ma'e wamyter wi wà nehe.

- Weraha putar tatainy wi wà nehe, ipytunaw pupe heityk pà wà nehe.
- 19 Naheta kwaw ta'yr izupe ywy rehe wà nehe. Naheta kwaw hemimino izupe wà nehe. A'e rupi naheta kwaw izuapyapyr wà nehe, hàpuz ipyhyk àrà m romo wà nehe.
- 20 Taw nà nà nà r a'e awa ipaw awer imume'u haw henu har Uryryryryz putar ukyze haw wi wà nehe, ukyzeahy haw wi wà nehe.
- 21 Nezewe upaw ikatu 'ym ma'e wà. Nezewe Tupàn rehe ipurukwaw wer 'ym ma'e upaw wà.

Uwazar Izo waze'eg

19

Peze'eg zemueteahy ihewe, i'i wanupe a'e

19¹ Izo uze'eg putar a'e nehe kury.

- 2 Mà ràn 'ar pemumaw putar peze'egahy pà ihewe nehe, Hekutuk pà peze'eg pupe nehe.
- 3 Peze'eg zemueteahy tetea'u herehe. Aipo napemaranugar kwaw nezewe hererekoahy awer wi.
- 4 Aze mo ikatu 'ym ma'e iapo har romo aiko, Nezewe rehe we mo ikatu herehe pezepyk wi wi haw.
- 5 — Zanekatu wera'u Izo wi zane, peze peiko pezeupe.
— Iaiw haw izupe uzeapo ma'e kwer wexak kar ikatu 'ymaw purupe, peze peiko.

Tupàn uzepyk e herehe

- 6 Nan kwaw nezewe. Tupàn uzepyk e herehe. Nazapo kwaw ikatu 'ym ma'e. A'e uzapo miar ipyhykaw zà wenugar hepyhyk pà a'e.
- 7 Amume'u ipuruzuka haw ihe. Ni amo naherenu kwaw wà. Aenoz hepytywà haw purupe. Ni amo naherereko katu kwaw wà.

- 8 Tupàn uwà pytym herape rà m pà rirogaw pupe a'e. A'e rupi napuner kwaw a'e pe rupi heho haw rehe. Upyk herape ipytunaw pupe.
- 9 Tupàn o'ok heremetarer ihewi paw rupi. Teko tetea'u umume'u hekatu haw kwehe mehe wà. Tupàn umumaw hekatu haw imume'u haw.
- 10 Umàmàn heywyr heàmà tyry'ym pà. Te hemumaw. O'ok hema'erà rogatu haw ka'akyr à i. Te hapo o'ok.
- 11 Ihewe ikwahy haw ukaz tata à i. Herereko wàmà tyry'ymar à i a'e.
- 12 Hekutuk iaiw haw pupe. Iaiw haw nuzawy kwaw zauxiapekwer wà. Uhà wykà z wywkwar uzeàmimaw romo wà. Uzapo uker haw herà puz izywyr wà.

Hemyrypar wà, heànàm wà no, upaw rupi utyryk ihewi wà

- 13 Tupàn hereityk kar herywyr wanupe a'e. Hekwaw par herereko wemigwaw 'ym à i wà.
- 14 Heànàm utyryk ihewi wà. Hemyrypar na'ima'enukwaw kwaw herehe wà kury.
- 15 Herà puz me upyta ma'e imaranugar ihewi wà. Nuzawy kwaw hekwaw 'ymar wà. Ihewe uma'ereko ma'e herereko amo ae ywy rehe har à i wà.
- 16 Aenoz uma'ereko ma'e imuwà. Nuzekaiw kwaw herehe. Aze aze'egatu izupe, nezewe rehe we nuzapo kwaw heremimutar.
- 17 Hezuru ipihe haw iro heremireko pe. Herywyr ihuhuk wer herehe ume'e mehe wà.
- 18 Te kwarera'i hereityk wà. Hepu'à m mehe na'arewahy uze'eg urywahyaha herehe wà.
- 19 Te hemeryparete wanupe hero kury. Teko heremiamutar wera'u hereityk wà.

- 20 Xo hepir hekagwer rehe
we upyta we ihewe.
Hereko wiwi haw zawaiw katu ihewe.
- 21 Hemyrypar wà, hepuhareko pe nehe.
Ta'e Tupàn ipo a'e xe, hekutuk arer
romo hekon a'e xe.
- 22 Màràzàwe tuwe pepurapo wer ikatu
'ym ma'e rehe ihewe Tupàn ài.
Màràzàwe tuwe napepytu'u kwaw
ma'erahy ihewe ipuraraw kar ire.

Hemonokatu har wikuwe a'e

- 23 Aze mo amo umuapyk heze'eg pape
rehe, ikatu mo ihewe.
Ikatu mo heze'eg pape rehe imuapyk
pyrer ihewe.
- 24 Aze mo umuapyk itaxu rehe ikaikair
haw itatàtà iapo pyrer pupe,
ikatu mo ihewe.
Aze mo umuapyk ita rehe,
ikatu mo ihewe.
- 25 Ta'e akwaw hekату haw imume'u
àrà̀m hekuwe haw ihe xe.
Iahykaw rehe ur putar xe wyy rehe
hekату haw imume'u pà a'e nehe.
- 26 Hema'eahy haw uxi'uxi'u putar hepir
paw rupi a'e nehe.
Nezewe rehe we aexak putar
Tupàn ko heretekwer pupe
hereko mehe ihe nehe.
- 27 Aexak putar hereha pupe nehe.
Hereha wexak putar nehe.
Nuiko kwaw heremigwaw 'ym romo
ihewe nehe. Akwaw putar nehe.
Aputar tuwe a'e ma'e izeapo àwàm ihe.
- 28 — Nuzapò kwaw ma'e newe
ma'erahy ipuraraw kar pà,
peze peiko.
— Ko iaiw haw herur arer wiko
nepupe a'e, peze peiko.
- 29 Pèkyze takihepuku wi nehe.
Tupàn uzepyk ikatu 'ym ma'e iapo
arer wanehe a'e takihepuku pupe a'e.
Pekwaw ko ma'e nehe. Heta
zaneremiapo kwer imume'u har.
Heta zaneremiapo kwer hekuzaromo
zanerehe uzepyk ma'e rà̀m.

Zopar uze'eg mokoz haw rupi

20

20 ¹Zopar Nama pe har uze'eg putar
a'e nehe kury.

- 2 Izo, hemuzemumikahy kar pe ne.
A'e rupi awazar putar neze'eg newe
na'arewahy nehe kury.
- 3 Urewe neze'egahy awer na'ikatu kwaw.
Nezewe rehe we akwaw iwazar
haw imume'u haw.

Iaiw ma'e iapo har hurywete haw ipixika'i a'e

- 4 Erekwaw katu ko ma'e.
Kwehe mehe arer we,
Teko wyy rehe waneko mehe arer we,
Nezewe wanekon wà.
- 5 Ikatu 'ym ma'e numumaw kwaw
kwarahy tetea'u hurywete pà.
Aze ma'e ikatu izupe, upaw
na'arewahy izuwi.
- 6 Aze iaiha katu ywak ài,
Aze iàkàg uzekok ywàkun rehe,
- 7 Nezewe rehe we upaw putar
tuwe tanimuk ài nehe.
Nukweraw kwaw nehe.
Ikwaw parer nukwaw kwaw izupe
uzeapo ma'e kwer wà.
- 8 Ukàzym putar puahu haw ài nehe.
Nuzawy kwaw puahu haw
zàwenugar pyhaw har.
Ni amo nuexak wi kwaw wà nehe.
- 9 Ipyr wiko ma'e kwer
Nuexak wi pixik kwaw wà nehe.
- 10 Imunar teko hemetarer 'ym ma'e
wanemetarer rehe wikuwe mehe.
Ta'yr umuzewyr putar wanemetarer
wanupe wà nehe.
- 11 Hetekwer ipyahu ma'e ikàg ma'e
uzeapo putar wyyku'i romo nehe.

Katu 'ymaw uzeapo puruzuka haw iaiw ma'e romo

- 12 Ikatu 'ymaw hete katu ikatu
'ym ma'e pe.
Umim uwapeku iwyy pe.

- 13 Omonokatu uzuru pupe.
Nezewe mehe umumaw a'e 'ar hete
katu haw ikwaw pà.
- 14 Na'e uwezyw ipy'a pe kury.
A'e pe uzeapo puruzuka haw
iro ma'e romo.
- 15 Awa ikatu 'ym ma'e uhuhuk, temetarer
amo wanuwi wemipyhyk kwer imur
pà wie wi. Ta'e imunar hehe xe.
Tupàn wenuhem hie wi.
- 16 U'u puruzuka haw mozaiw
izuru pe har.
A'e puruzuka haw uzuka i'u arer.
- 17 Tapi'ak kamykwer uwyryk rrykaw
ài. Hàir uwyryk nezewegatete no.
Ikatu i'u mehe.
Ikatu 'ym ma'e nu'u kwaw nehe.
- 18 Weityk putar ma'e uma'ereko haw
pupe wemimono'og kwer nehe.
Hemetarer numurywete kar kwaw nehe.
- 19 Ta'e imunar hemetarer 'ym ma'e
wanehe a'e xe. Heharaz wanuwi.
Imunar amo wanehe wanàpuz
pupe wixe pà no.
Nuzapo kwaw wàpuz uzeupe.
- 20 Ma'e hemimono'og kwer ipo pe har
numurywete kar pixik kwaw uzar.
Tuweharupi uputar amo.
Na'e uputar amo no.
- 21 Tuweharupi hemetarer wera'u
oho iko, aze upuner.
Nezewe rehe we hemetarer
upaw putar izuwi nehe.
- 22 Hemetarer katuahy ma'e romo heko
mehe hemetarer 'ym ma'e romo
heko haw ur putar izupe
iàmàtyry'ym pà nehe.
Iaiw paw ipuhuz haw u'ar
putar hehe paw rupi nehe.

**Tupàn izepykaw u'ar putar
ikatu 'ym ma'e wanehe**

- 23 Tuwe umynehem upy'a nehe.
Ta'e Tupàn umu'ar kar putar
wekwahy haw hehe nehe xe.
Tupàn umugyr kar putar wekwahy
haw hehe àmàn ài nehe.

- 24 Aze uzepyro takihepuku wi nehe,
U'yw itazu morog wakwa katu
ma'e ukutuk putar nehe. Waxaw
putar nehe.
- 25 Ozo'ok putar u'yw ikupe wi wà nehe.
Huwykwer heny putar u'yw rehe nehe.
Ma'e wi ikyze haw wiko putar
izar romo nehe.
- 26 Amo ukauka putar hemimono'og
kwer paw rupi wà nehe.
Tata teko wanemimunya kwer 'ym
umumaw putar a'e awa nehe.
Umumaw putar iànàm paw
rupi wà nehe no.
- 27 Ywak wexak kar putar ikatu 'ym
ma'e wanemiapo kwer purupe nehe.
Ywy upu'am putar wanemiapo kwer
ikatu 'ym ma'e imume'u pà nehe no.
- 28 Tupàn uzakook putar wekwahy
haw wanehe nehe.
A'e 'ar mehe umumaw putar
wanemetarer paw rupi nehe no.
- 29 Nezewe haw Tupàn uzapo iaiw
ma'e wanupe.
Omonokatu agwer ma'e imono pà
ikatu 'ym ma'e wanemiapo kwer
hekuzaromo.

Izo wazar waze'eg wanupe kury

**— Teko paw rupi ikatu ihewe wà,
i'i wanupe**

21 ¹ Izo uze'eg putar a'e nehe kury.

- 2 — Aze pezeapyaka katu heze'eg
rehe nehe,
Hemurywete kar putar
pe azeharomoete nehe.
- 3 Heze'eg mehe peàro nehe.
Imumaw mehe pepuner herehe
peze'eg urywahy haw rehe nehe.
- 4 Naze'eg zemueateahy kwaw
teko wanehe.
A'e rupi naàrogatu kwaw ma'e.
- 5 Aze peme'e herehe nehe,
Pemono putar pepo pezuru
pupe pepytuhegatu pà nehe.

- 6 Uzeapo ma'e kwer rehe
hema'enukwaw mehe,
Akyze katu ihe.
Heretekwer uryryryryz paw rupi.

**Ikatu 'ym ma'e iapo har
uzegar uzemaraz pà wà**

- 7 Màràzàwe tuwe ikatu 'ym ma'e
wikuwe wiwi wà.
Màràzàwe tuwe hemetarer ma'e
uhem utua'uhez haw pe wà.
- 8 Heta wana'yr wanupe wà. Heta
wanemimino wanupe wà no.
Wiko izywyw watua'u mehe wà.
Wexak waneko katu haw.
- 9 Nuzeapo kwaw ikatu 'ym ma'e
wanàpuz me waànàm wanupe.
Tupàn nuzepyk kwaw wanehe.
- 10 Waneimaw tapi'ak imemyr
katu tetea'u wà.
Wamemyr numàno kwaw uzexak
kar mehe wà.
- 11 Wana'yr uzàn àràpuhàràna'yr
ài wà.
Opoopor urywete haw rehe wà.
- 12 Uzegar uzemaraz pà wà. Umupu
imupu pyr wà: iapu'a ma'e,
wioràwiràn, xi'àm.
- 13 Ikatu 'ym ma'e umumaw ukwarahy
temetarer tetea'u inuromo wà.
Umàno zeàmàtyry'ym 'ymaw rehe
ma'erahy ipuraraw 'ym pà wà.
- 14 Uze'eg nezewe Tupàn pe wà.
— Etyryk urewi nehe.
Na'urepurukwaw wer kwaw
neze'eg rehe.
- 15 — Tupàn upuner wera'u ma'e,
peze izupe. Mo romo hekon a'e.
Màràzàwe tuwe urumuawate putar
nehe. Aze uruze'eg izupe nehe,
ma'e uzapo putar urewe nehe,
i'i wà.
- 16 Ikatu 'ym ma'e uze'eg nezewe wà.
— Uruma'ereko tetea'u ure. A'e
rupi urereko haw ikatu, i'i wà.
Wama'enukwaw paw na'ikatu
kwaw ihewe.

**Tuwe ikatu 'ym ma'e upyhyk
zepykaw nehe**

- 17 Aze naxiputar kwaw tatainy, ximuwew.
Màràn mehe Tupàn umuwew putar
iaiw ma'e waneko haw wanuwi nehe.
Màràn haw amo u'ar iaiw haw pupe.
Aipo amo 'ar mehe Tupàn wikwahy
ma'erahy ipuraraw kar pà wanupe.
- 18 Ma'e 'ar mehe umuhàmuhàz ka'akyr
ài wà. Ma'e 'ar mehe ywytu
weraha ywyku'i kwer ài a'e.
Ma'e 'ar mehe Tupàn weraha ikatu
'ym ma'e nezewe a'e wà.
- 19 Tupàn uzepyk ikatu 'ym ma'e
ta'yr wanehe a'e,
Tu hemiapo kwer ikatu 'ym
ma'e hekuzaromo a'e, peze.
Aze mo uzepyk tu rehe,
ikatu wera'u mo.
Nezewe mehe mo nuzapo
wi kwaw a'e ma'e.
- 20 Tuwe Tupàn uzepyk ikatu 'ym ma'e
iapo har rehe nehe. Tuwe nuzepyk
kwaw amo rehe nehe.
Tuwe a'e ae upuraraw Tupàn upuner
wera'u ma'e ikwahy haw nehe.
- 21 Aze wiko umàno ma'e kwer romo,
aze wiko umàno ma'e kwer wapyta
haw pe oho ma'e kwer romo,
Aze iànàm wikuwe ma'e upuraraw
ma'erahy hekuzaromo wà nehe,
Nuzekaiw kwaw wanehe nehe.
- 22 Aipo amo upuner Tupàn upuner
wera'u ma'e imu'e haw rehe amo
ma'e rehe wà.
Te ywak rehe har wanemiapo kwer
umume'u a'e. Uzepyk ikatu 'ym
ma'e wanehe.
- 23 Amo awa wiko urywete pà wà. Ikatu
'ym ma'e nuzeapo kwaw wanupe.
Hemetarer katu umàno mehe wà.
- 24 Na'ima'eahy pixik kwaw wà.
Tynehem ukàgaw pupe wà no.
- 25 Amo awa nuiko kwaw wazàwe wà.
Ni pitài haw nahurywete kwaw wà.
Wapy'a tynehem iro haw pupe
wamàno mehe wà.

- 26 Māràmàràn umàno wà. Waànàm
uzutym wanetekwer wà.
Merua'yr upyupyk wanetekwer wà.

**Hemyrypar wà, peze'eg nahemurywete
kar kwaw, i'i Izo umyrypar wanupe**

- 27 Akwaw pema'enukwaw paw ihe.
— Ikatu 'ym ma'e iapo har,
peze peiko ihewe.
- 28 Pepuranu pezehezehe.
— Ma'e pe oho a'e awa upuner ma'e
hàpuz.
Wiko ikatu 'ym ma'e iapoapo pà a'e,
peze peiko.
- 29 Aipo napeze'eg pixik kwaw teko
wata ma'e wanupe.
Aipo napeinu pixik kwaw
wama'emume'u haw.
- 30 Nezewe i'i a'e teko wà. — Tupàn
ikwahy mehe teko wanehe izepyk
mehe,
Awa ikatu 'ym ma'e uzepyro izuwi wà.
- 31 Ni amo numume'u kwaw wanemiapo
kwer ikatu 'ym ma'e wà.
Ni amo numekuzar kar kwaw
wanemiapo kwer wanupe wà.
- 32 Iànàm weraha hetekwer
tewypaw pe wà.
Omonokatu hetekwer itymaw
ikatu ma'e pupe wà.
- 33 Teko tetea'u oho tywypaw pe
hetekwer heraha har wanupi wà.
Te wyy hetekwer imimaw ipiruahy a'e.
- 34 Hemyrypar wà, peze'eg nahemurywete
kar kwaw. Penemu'em peze'eg mehe.

ZEMUGETA HAW NA'IRUZ HAW

22—27

Eripaz uze'eg na'iruz haw rupi

22

**Erezapo ikatu 'ym ma'e tetea'u ne,
i'i Izo pe a'e**

22 ¹ Eripaz Temà wyy rehe har uze'eg
putar a'e nehe kury.

- 2 Aipo amo teko upuner Tupàn ipytywà
haw rehe. Te ma'e kwaw katu har,

- Aipo upuner ma'e iapo haw rehe izupe.
- 3 Aipo Tupàn upuner wera'u ma'e
ipurukwaw wer imunar 'ym ma'e
romo nereko haw rehe.
Aze nekatu ma'e paw iapo mehe
nehe, aipo nekatu putar izupe nehe.
- 4 Nerenoz putar nerehe uzepyk pà
nehe. Eremuwete katu Tupàn
hehe nezeruze'eg pà.
— Izo hemuwete katu a'e, a'e rupi
ainoz putar hemiapo kwer imume'u
pà nehe, hehe hezeyyk pà nehe,
ni'i kwaw Tupàn uzeupe.
- 5 Nerenoz putar a'e nehe, ta'e erezapo
ikatu 'ym ma'e tetea'u ne xe.
Teko nupuner kwaw nekatu 'ym
awer ipapar haw rehe wà.
- 6 Kwehe mehe, aze amo neywy rehe
har wenzoz temetarer newe wà,
— Ezar nekamir hepo pe
hekuzaromo nehe. Heremetarar
imuzewyr mehe amono wi putar
newe nehe, ere wanupe.
Wiko ikamir 'ym ma'e romo
a'e 'ar mehe wà.
- 7 Neremono kwaw 'y teko
ikene'o ma'e wanupe.
Neremono kwaw temi'u teko
ima'uhez ma'e wanupe.
- 8 Ereiko tuwihaw romo.
A'e rupi erepuner ko wyy izar
romo nereko haw rehe.
- 9 Nemunar tu 'ym ma'e wama'e rehe.
Nerepytywà pixik kwaw imen
umàno ma'e kwer ne wà.
- 10 A'e rupi ikatu 'ym ma'e
umàmàn neywyr kury.
Na'arewahy nekyze haw wiko
nezar romo no.
- 11 Uhua'u ipytunahy haw. A'e rupi
nerexak kwaw ma'e.
'Y tyhu ma'e uwrykahy ma'e
zàwenugar nereraha iko.

Aipo neata wer ikatu 'ym ma'e wanape rupi

- 12 Tupàn wiko ywate ywak rehe a'e.
Zahytata upyta ywate a'e wà no.

- Nezewe rehe we Tupàn ume'e uzewy pe wanexak pà.
- 13 Nezewe rehe we erepurano iko.
— Aipo Tupàn ukwaw amo ma'e a'e, ere iko. Ywàkun upyta zane'aromo. Tupàn upyta ywàkun i'aromo a'e. Aze ru'u nupuner kwaw zaneremiapo kwer imume'u haw rehe, ere iko.
- 14 Izo, — Ywàkun iànàm ma'e nazanerexak kar kwaw Tupàn pe a'e wà,
Ywak rupi iata mehe a'e wà, ere iko aipo.
- 15 Aipo neata wer ikatu 'ym ma'e wanape rupi.
Kwehe wata pe ikatu 'ym ma'e rupi wà.
- 16 Umàno na'arewahy wà.
Wiko 'y uwirykahy ma'e hemiraha kwer zàwenugar romo wà.
- 17 Uze'eg nezewe Tupàn pe wà.
— Etyryk urewi nehe, i'i izupe wà.
— Ma'e ikatu ma'e Tupàn upuner wera'u ma'e upuner iapo haw rehe zane'we a'e,
I'i uzeupeupe wà.
- 18 Tupàn a'e, a'e ae umynehem ikatu 'ym ma'e iapo har wanàpuz ikatu ma'e tetea'u pupe a'e.
Nezewe rehe we nahema'enukwaw wer kwaw wazàwe ihe.
- 19 Teko imunar 'ym ma'e hurywete wà.
Ikatu ma'e upuka wà.
- 20 Upuka hemetarer katu ma'e wama'e ipaw mehe wà,
Ikurer tata pupe ikaz mehe wà.

Ezapo ikatu haw Tupàn rehe

- 21 Izo, ezemuawyze kar Tupàn pe nehe.
Epytu'u iàmàtyry'ymar ài nereko re nehe.
Nezewe mehe umur putar ikatu ma'e tetea'u newe a'e nehe.
- 22 Tuwe Tupàn nemu'e nehe.
Emonokatu ize'eg nepy'a pupe nehe.
- 23 Aze erezewyr Tupàn upuner wera'u ma'e pe nehe, aze ereiko ikàg 'ym ma'e romo henataromo nehe,

- Aze eremumaw ikatu 'ymaw neràpuz me har nehe,
- 24 Aze or ikatu wera'u ma'e na'ikatu kwaw newe nehe, aze nuzawy kwaw ywy imuku'i pyrer newe nehe, Aze nuzawy kwaw ita'i yrykaw izywyr har newe nehe,
- 25 A'e mehe Tupàn upuner wera'u ma'e wiko putar or ikatuahy ma'e ài newe nehe.
Nuzawy kwaw parat hekuzar katu wera'u ma'e newe nehe no.
- 26 Wiko putar nerurywete haw romo nehe.
Erepuner putar hehe neme'e haw rehe nehe, hehe nezeruzar haw rehe nehe.
- 27 Nerenu putar neze'eg mehe a'e nehe.
Eremono putar neremimume'u kwer izupe nehe no.
- 28 Neremiapo paw ikatu putar nehe.
Tatainy uhyape katu putar nerape rehe nehe.
- 29 Tupàn umuezywa'u wiko wera'u ma'e wà.
Upyro ikàg 'ym ma'e wà.
- 30 Nepyro putar a'e nehe no,
aze ereiko ikatu 'ym ma'e iapo 'ymar romo nehe,
Aze nekatu ma'e paw iapo mehe nehe.

Uwazar Izo waze'eg wanupe

23—24

Hepurukwaw wer Tupàn hexakaw rehe, i'i

23 ¹ Izo uze'eg putar a'e nehe kury.

- ² Ihewe uzeapo ma'e kwer iro ihewe a'e rihi. Amume'u Tupàn hemiapo kwer ikatu 'ymaw ihe no.
Napuner kwaw hekuhem ire hepytu'u haw rehe.
- ³ Hepurukwaw wer hexakaw rehe.
Ma'e pe aexak putar nehe.
Heho wer zepe heko haw pe.
- ⁴ A'e mehe mo amume'u mo hekatu haw izupe.
Amume'u mo heremiapo kwer paw ikatu haw izupe.

- 5 Hèpurukwaw wer mo ihewe hemimume'u ràm rehe, Heze'eg ihewe hemiwazar ràm rehe no.
- 6 Aipo Tupàn weityk mo upuner haw paw hekutyr. Nan. Herenu mo azeharomoete a'e.
- 7 Aiko awa imunar 'ym ma'e romo ihe. Apuner mo hekatu haw imume'u haw rehe izupe. Nezewe mehe — Ikatu ma'e romo ereiko ne, i'i mo ihewe azeharomoete.

Aekar Tupàn ihe

- 8 Aekar kwarahy heixe haw kutyr. Tupàn nuiko kwaw a'e pe. Naexak kwaw kwarahy ihemaw kutyr no.
- 9 Naexak kwaw ma'e iapo mehe kwarahy heixe haw awyze har kutyr. Naexak kwaw kwarahy ihemaw awyze har kutyr izeàmim mehe no.
- 10 Nezewe rehe we Tupàn ukwaw heata haw pitàitàigatu a'e. Aze heragaw nehe, — Heko haw nuzawy kwaw or ikatuahy ma'e, i'i putar ihewe nehe.
- 11 Ata pe ihewe hemixak kar rupi ihe. Napiza kwaw izuwi.
- 12 Aruzar Tupàn hemiapo kar. Azapo hemimutar tuweharupi. Nazapo kwaw heremimutar.

Tupàn uzapo wemiapo putar haw uze'eg awer rupi a'e

- 13 Tupàn uzapo wemimutar a'e. Aze ipurapo wer ma'e rehe, Ni amo nupuner kwaw imupytu'u kar haw rehe wà.
- 14 Umume'u ma'e ihewe wemiapo ràm a'e. Umumaw putar a'e ma'e iapo haw nehe. Uzapo putar amo wemimume'u kwer paw rupi katete nehe no.
- 15 A'e rupi hekàgaw uhem ihewi henataromo hereko mehe. A'e ma'e rehe hema'enukwaw mehe akyzeahy.

- 16-17 Ipytunaw hemuigo kar hehàpyhà 'ym ma'e zàwenugar romo. Ipytunaw nahemukyze kar kwaw. Tupàn upuner wera'u ma'e umur hekyze haw herehe.

Ikatu 'ym ma'e imunar ma'e rehe wà

- 24**¹ Màràzàwe tuwe Tupàn upuner wera'u ma'e numume'u kwaw teko wanemiapo kwer ikatu 'ym ma'e imume'u àwàm 'ar. Màràzàwe tuwe numume'u kwaw wemiruze'eg wanemiapo kwer imume'u àwàm 'ar.
- 2 Heta awa ita ywyzaw hexak kar haw imunrykar wà. Nezewe umuhua'u uiwy wà. Imunar amo hemaw àràpuhàràna'yr wanehe, weimaw wainuromo wamono pà wà.
- 3 Weraha zumen kwarer tu 'ym ma'e wanuwi wà. Upyhyk tapi'ak kuzà imen umàno ma'e kwer waneimaw wà, aze a'e kuzà unewer temetarer rehe wanupe wà.
- 4 Imunar hemetarer 'ym ma'e wama'e rehe wà. Ma'e hereko har 'ym uzàn wanuwi uzeàmim pà wà.

Ikatu 'ym ma'e upuraraw kar ma'erahy temetarer 'ym ma'e wanupe

- 5 Hemetarer 'ym ma'e Wata ywxygihu rehe zumen hehaite ma'e ài wà, Uwa'yr wanemi'u ràm hekar pà wà.
- 6 Naheta kwaw ma'e hemetarer 'ym ma'e wanupe. A'e rupi uma'ereko ikatu 'ym ma'e wanemi'u ràm imono'og pà wà. Upyhyk uwa wanupe wà.
- 7 Pyhaw tuwixàg mehe naheta kwaw zewànwaw wanupe. Naheta kwaw tuwixàgaw wi wazemuaku haw wanupe.
- 8 Ywytyruhu rehe wata mehe àmàn umuàkymahy wà.

Wekar àmàn wi uzeàmimaw
itahu iwype wà.

- 9 Iaiw ma'e upyhyk kwarera'i tu 'ym
ma'e uma'ereko e ma'e romo
wamuigo kar pà wà.

Aze ma'e hereko 'ymar unewer
temetarer a'e iaiw ma'e wanupe wà,
upyhyk wana'yr wemetarer
hekuzaromo wà, uma'ereko e ma'e
romo wamuigo kar pà wà.

- 10 Hemetarer 'ym ma'e wata waiko kwe
rupi ukamir 'ym pà wà.

Upaw etea'i wama'e wanuwi. Uzuhez
arozràn ipo'o haw rehe uma'ereko
mehe wà.

- 11 Weruwaruwak ita iapu'a ma'e ikawer
iàmi pà uri wi wà, ikatu 'ym ma'e
wanupe uma'ereko pà wà.

Uppyropyrog uwà rehe tykwer iàmi pà
wanupe no.

Umàno uwi'u 'ymaw wi uma'ereko
mehe wà.

- 12 Ikutuk pyrer ikixi pyrer umàno etea'i
ma'e wà, uhapukaz tawhu pupe wà.

— Urepytywà pe nehe, i'i wà.

Nezewe rehe we Tupàn
nuenu kwaw wà.

**Iaiw ma'e wà, upuruzuka ma'e wà,
wemireko 'ym puhe oho ma'e wà,
imunar ma'e wà**

- 13 Iaiw ma'e na'iakatuwawahy kwaw
tatainy rehe wà.

Wape nànnàn wata mehe ma'e
paw iapo mehe nuputar kwaw
tatainy wà.

- 14 Upuruzuka ma'e upu'àm izi'itahy
hemetarer 'ym ma'e izuka pà.

Pyhaw wiko imunar ma'e romo.

- 15 Wemireko 'ym puhe oho ma'e ràmm
uwàro ipytunaw. Umim uwa.

Nezewe mehe ni amo nuexak
kwaw huwa wà.

- 16 Imunar ma'e wixe amo
hàpuz pupe pyhaw wà.

Nuhem kwaw wata pà 'aromo wà.

Ta'e tatainy na'ikatu kwaw wanupe xe.

- 17 Ukyze tatainy 'aromo har wi wà.
Ipytunaw numukyzeahy
kar kwaw wà.

Zopar uze'eg na'iruz haw rupi

24:18-25

**Tupàn uze'eg putar ikatu 'ym ma'e
iapo har wanehe nehe**

- 18 Zopar uze'eg putar a'e nehe kury.

'Y uwyrykahy ma'e weraha awa
ikatu 'ym ma'e a'e.

Tupàn omono uze'egaiw iziwy rehe.
Nuzewyr kwaw oko pe ma'ywa
tyw pe uma'ereko pà.

- 19 'Yxig huwixàgahy ma'e typràn
kwarahy mehe haku mehe.

Nezewegatete ikatu 'ym ma'e iapo
har ukàzým putar ywy wikuwe
ma'e waneko haw wi nehe no.

- 20 Te ihy na'ima'enukwaw kwaw hehe.
Merua'yr u'u ho'o kwer wà.

Ikatu wanupe i'u mehe.

Teko paw heharaz izuwi wà.

Tupàn umumaw ikatu 'ym ma'e iapo
har ywyrà u'ar ma'e wer ài.

- 21 Agwer ma'e uzeapo izupe a'e, ta'e
nupytywà pixik kwaw kuzà imen
umàno ma'e kwer a'e wà xe.

Nupuhareko kwaw kuzà umemyr
haw rehe upuner 'ym ma'e wà no.

- 22 Tupàn umumaw ikatu 'ym
ma'e upuner haw pupe wà.

Uzapo ma'e a'e iaiw ma'e waneko
haw imumaw pà.

- 23 Tupàn umuigo kar wà, ikatu 'ymaw
imuniryk kar pà wanuwi wà.

Nezewe rehe we ume'egatu wanehe.

- 24 Iaiw ma'e umumaw amo 'ar
hemetarer katu ma'e romo wà.

Na'arewahy uxinig ka'api'i ài wà.

Nuzawy kwaw arozràn haryw
imonohok pyrer wà.

- 25 — Nan kwaw nezewe, aipo
amo upuner u'e haw rehe wà.

— Neremume'u kwaw ze'eg
azeharomoete har,

Aipo amo upuner u'e haw
rehe ihewe wà.

Minaz uze'eg na'iruz haw rupi kury
25:1-6

Aipo amo teko wiko kateteahy Tupàn huwarupi

25 ¹ Minaz uze'eg putar a'e nehe kury.

² Tupàn upuner katu a'e. Tuwe teko ukyze izuwi wà nehe.

Omono zeàmàtry'yim 'ymaw ywak rehe.

³ Aipo amo upapar heko haw pe har wà. Tupàn hatainy uhyape katu teko nànan a'e.

Aipo heta amo teko izuwi uzeàmim ma'e wà.

⁴ Aipo amo upuner ikatu ma'e romo weko haw rehe Tupàn henataromo wà.

Aipo amo teko umàno ma'e ràmm upuner zepykaw wi uzepyro haw rehe wà.

⁵ — Zahy nuhyape katu kwaw, i'i Tupàn.

— Heta ikatu 'ymaw zahytata wanehe, i'i.

⁶ Ma'e za'e putar teko wanupe.

Nuzawy kwaw meru wà. Nuzawy kwaw amirikur Tupàn henataromo wà.

Màràzàwe tuwe mo uzekaiw wanehe.

Izo uwazar Minaz ize'eg izupe
26:1-4

26 ¹ Izo uze'eg putar a'e nehe kury.

² Minaz, nahekàg kwaw ihe. Naheta kwaw hekàgaw ihewe kury.

Hepytywàgatu pe iko ne.

Hemurywete katu kar pe iko no.

³ Erekwaw katu pureruze'egatu haw. Eremumaw putar nema'ekwaw paw hemu'e mehe nehe.

⁴ Mo nepytywà a'e ze'eg imume'u mehe. Mo nemuze'eg kar nezewe.

Minaz uze'eg wiwi na'iruz haw rupi
26:5-14

Tupàn ipuner haw uhua'u haw

⁵ Minaz uze'eg putar kury.

— Umàno ma'e kwew uryryryryz ukyze haw rehe

'y ywy iwy pe har pupe wiko mehe wà.

⁶ Umàno ma'e kwew wapyta haw uzewàpytymawok Tupàn henataromo.

Naheta kwaw ipykaw. Upuner wyzài a'e pe uzeapo ma'e hexakaw rehe.

⁷ Tupàn upupirar ywak ma'e heta 'ymaw i'aromo.

Umupyta kar ywy ma'e heta 'ymaw i'aromo no.

⁸ Upyhyk 'y ywàkun pupe.

'Y numu'i kwaw ywàkun ipuhuz haw pupe.

⁹ Umim zahy huwa huwahu mehe, Ywàkun ipupirar pà i'aromo.

¹⁰ Tupàn umuapyk iapu'a ma'e yryhu mytepe a'e, Tatainy imunyryk kar pà ipytunaw wi a'e.

¹¹ Aze uze'egahy ywak izyta wanupe, Izyta ukyze uryryryryz pà wà.

¹² Tupàn wiko yryhu izar romo upuner haw rupi.

Uma'ekwaw katu haw pupe wiko àzàg Haaw her ma'e izar romo no.

¹³ Izupy haw pupe Tupàn umukatu ywak. Mozuhu uzàn izuwi. Opo pupe uzuka a'e moz.

¹⁴ Tupàn upuner ma'e tetea'u iapo haw rehe, wyzài ikàg ma'e iapo haw rehe. Xo màràn zo amume'u kwez xe peme. Mo upuner ipuner haw uhua'u haw ikwaw paw rehe wà.

Uwazar Izo ize'eg izupe
27:1-12

Nazapo kwaw ikatu 'ym ma'e ihe, i'i Izo a'e

27 ¹ Izo uze'eg putar a'e nehe kury.

² Amume'uahy putar ko ma'e Tupàn upuner wera'u ma'e her rehe ihe kury.

- Na'ipurumume'u wer kwaw
hekatu haw rehe a'e.
Umynehem hepy'a iro haw pupe.
- 3 Ukàgaw ihewe imur mehe we,
Hemupytuhem kar a'e,
- 4 Hezuru numume'u pixik kwaw
ikatu 'ym ma'e nehe.
Heapeku numume'u pixik
kwaw temu'emaw nehe.
- 5 — Pemume'u ikatu 'ym ma'e
heremiapo kwer nehe, ta'e azapo
tuwe ikatu 'ym ma'e ihe xe, na'e
pixik kwaw peme nehe.
— Nazapo kwaw ikatu 'ym ma'e ihe,
a'e putar herekuwe mehe we nehe.
- 6 Namume'u kwaw amo ma'e nehe.
— Heremiapo kwer ikatu, a'e putar
hepytu'u 'ym pà nehe. Akwaw
hekatu haw.
— Erezapo ikatu 'ym ma'e ne,
na'e pixik kwaw hezeupe.

Tuwe Tupàn uzepyk heàmàtryry'ymar wanehe nehe

- 7 Hekatu 'ymaw imume'u har paw wà,
Heàmàtryry'ymar paw wà,
Tuwe Tupàn uzepyk wanehe ikatu
'ym ma'e ài nehe, iaiw ma'e ài nehe.
- 8 Tupàn o'ok putar hehe uzeruzar 'ym
ma'e waneko haw wanuwi nehe.
Ma'e wàro putar i'ok ire wà nehe.
- 9 Aze waneko haw zawaiw
katu wanupe nehe,
Tupàn nuenu kwaw wanehapukaz
mehe wà nehe.
- 10 Ta'e Tupàn nuiko kwaw wamurywete
kar har romo a'e xe.
Nuze'eg pixik kwaw upuner
wera'u ma'e pe a'e wà.
- 11 Apumu'e putar Tupàn ipuner
haw uhua'u haw rehe nehe.
Amume'u putar upuner wera'u ma'e
hemiapo rà m peme nehe.
- 12 Nan. Namume'u kwaw nehe, ta'e
pexak a'e ma'e paw rupi xe.
Màràzàwe tuwe pepyta xe iranaiw
ma'e ài peze'eg pà.

Zopar uze'eg 4 haw rupi a'e

27:13-23

Tupàn uzepyk ikatu 'ym ma'e iapo har wanehe

- 13 Amume'u putar Tupàn upuner wera'u
ma'e hemiapo peme nehe kury.
Uzepyk awa ikatu 'ym ma'e wanehe
a'e, upuruzuka ma'e wanehe a'e no.
- 14 Wana'yr ima'uhez putar wà nehe.
Aze heta tetea'u wana'yr wà,
Nezewe rehe we umàno putar
zeàmàtryry'mawhu pe wà nehe.
- 15 Ipaw ire wikuwe wiwi ma'e umàno
putar uma'eahy pà wà nehe.
Wanemireko kwer nuzai'o
kwaw wanehe wà nehe.
- 16 Iaiw ma'e upuner parat tetea'u
imon'o'ogaw rehe nehe.
Upuner putar kamir tetea'u ipyhykaw
wà nehe. Upuner putar ma'e tetea'u
imon'o'ogaw rehe zeupe
azeharomoete nehe.
- 17 Amo 'ar mehe amo teko ikatu
ma'e umunehew putar a'e kamir
a'e wà nehe.
Amo awa imunar 'ym ma'e
wiko putar a'e parat izar
romo wà nehe no.
- 18 Aze awa ikatu 'ym ma'e
uzapo wàpuz nehe,
Na'arewahy u'ar putar nehe. Nuzawy
kwaw zanu kyhaw. Upaw tàrityka'i.
Ko rehe uzekaiw ma'e uzapo
tàpuzrà n uker haw romo ko pe.
Upaw na'arewahy. Tàpuz awa ikatu
'ym ma'e hemiapo kwer nuzawy
kwaw agwer tàpuzrà n.
- 19 Awa ikatu 'ym ma'e oho uker haw
rehe hemetarer katu ma'e romo.
Noho wi kwaw nezewe nehe.
Ume'e mehe nuexak kwaw
wemetarer, ta'e oho izuwi xe.
- 20 Ikyzeahy haw nuzawy kwaw 'y ko
imimar. Typy haw wà. Upyk putar
imumar pà.
Pyhaw wytyuaiw àmàn inuromo har
omomor putar muitea'u nehe.

- 21 Ywytuaiw kwarahy heixe
haw wi ur ma'e
O'ok putar a'e awa hàpuz wi nehe.
- 22 Na'arewahy ur putar ikutyry
ipuhareko 'ym pà.
Uzapo ma'e tetea'u uzepyro
pà ywytu wi.
- 23 Awa uzàn a'e. Ywytu utymyze'eg a'e
no. Umukyze katu kar ukàgaw ma'e
ikaika haw pupe.

Uze'egatu ma'e kwaw katu haw rehe
28

- 28**¹ Teko uhàwykàz amo ywy rehe
parat henuhem pà wà.
Teko umupyràn itazu or ikatu 'ymaw
henuhem pà izuwi wà.
- 2 Wenuhem ita per ywy wi wà no.
Umupyràn ita itazu komiri
henuhem pà izuwi wà no.
- 3 Ihàwykàz mehe weraha tatainy
ywy kwar pupe wà.
Wekar ita hekuzar katu ma'e
ywykwar ohoete ma'e pupe wà no.
Ipytunahy haw pupe wekar ita wà.
- 4 Muite tawhu wi wanekon wà.
Ni amo noho kwaw a'e pe wà.
Uhàwykàz ywy ita hekuzar
katu ma'e hekar pà wà.
A'e zutyka'i uma'ereko a'e pe wà.
Uzaiko a'e pe uwauwak pà wà,
ko rupi wà, kwe rupi wà.
- 5 Wa'aromo arozràn hezuz ywy rehe.
Iwy pe ywy uzekazeka uzemu'imui' pà.
- 6 Heta ita hekuzar katu ma'e xapir her
ma'e a'e itahu pupe.
Teko wexak or ywyku'i
inuinuromo wà no.
- 7 Wiràhu nuexak kwaw
pe ywykwar piar wà.
Kàkà nukwaw kwaw wà no.
- 8 Zàwàruhu iriàw wà, amo miar
ipuruzukaiwahy ma'e wà no,
Nuwezyw pixik kwaw a'e pe rupi wà.
- 9 Awa uhàwykàz ita tâtàahy ma'e wà.
Uzaikaw ywytyruhu ywy rehe
imumew pà wà.

- 10 Uhàwykàz itakwar iapo pà wà.
Wekar wyzài ita hekuzar katu ma'e
ihàwykàz mehe wà.
- 11 Uhàwykàz oho wiko wà, te uhem
ytyzuzàmaw yryhu kutyr uwyryk
ma'e pe wà.
Werur a'e imim pyrer tatainy haw pe wà.

Ma'e kwaw katu haw ikatuahy haw

- 12 Nezewe rehe we nuexak kwaw
ma'e kwaw katu haw wà.
Ma'e pe wexak putar wà nehe. Ma'e
pe ma'e kwaw paw hekon a'e.
- 13 Teko nukwaw kwaw ma'e kwaw katu
haw ikatu haw wà.
Nuexak kwaw ko ywy rehe wà.
- 14 Yryhu uhua'u ma'e uze'eg nezewe
a'e. — Nuiko kwaw xe a'e, i'i a'e.
Yryhu uze'eg nezewe a'e no.
— Nuiko kwaw xe a'e, i'i a'e no.
- 15 Ikatu wera'u or wi a'e.
Teko numekuzar kwaw parat
hekuzarer rehe wà nehe.
- 16 Aze teko omono'og or ikatu wera'u
ma'e wà, nezewe rehe we nupuner
kwaw ma'e kwaw katu haw ime'eg
kar haw rehe wà.
Aze omono'og ita hekuzar katu ma'e
wà: agata her ma'e, xapir her ma'e,
nezewe rehe we nupuner kwaw
ime'eg kar haw rehe wà.
- 17 Ikatu wera'u or wi. Ikatu wera'u ita
hekuzar ma'e wi no.
Teko nupuner kwaw ime'eg kar haw
rehe ita hekuzar katu ma'e pupe
wà, ni or ikatuahy ma'e wà.
- 18 Ita koraw her ma'e nahekuzar katu
kwaw. Ita kiritaw nahekuzar katu
kwaw no.
Teko nupuner kwaw ma'e kwaw katu
haw ime'eg kar haw rehe a'e ita
pupe wà. Ikatu wera'u ita perura
her ma'e wi.
- 19 Ikatu wera'u ita topaz her ma'e
Exio ywy rehe har wi.
Ikatu wera'u or ikatuahy wera'u
ma'e wi no.

**Tupàn zo ukwaw ma'e kwaw
katu haw heta haw a'e**

- 20 Ma'e kwaw katu haw a'e,
ma'e wi tur a'e.
Ma'e pe hekon.
- 21 Ni amo wikuwe ma'e nupuner kwaw
hexakaw rehe wà.
Ni wiràmiri ywak rehe uwewe ma'e wà.
22 Purumumaw paw a'e, màno haw a'e no,
Nezewe uze'eg izupe wà.
— Nuruexak kwaw ure. Xo
imume'u haw zo uruenu, i'i wà.
23 Xo Tupàn zo ukwaw izupe uhewaw.
Xo a'e zo ukwaw ipyta haw.
24 Ta'e wexak ywy muite wera'u har a'e xe.
Wexak ma'e ko ywy rehe uzeapo
ma'e paw rupi katete a'e no.
25 Tupàn omono wakàgaw ywytu wanupe.
Omono uhua'u haw yryhu pe no.
26 Umume'u àmàn ikyr àwàm.
Wexak kar ywytu àmàn inuromo
har iho àwàm izupe no.
27 A'e 'ar mehe wexak ma'e kwaw
katu haw a'e.
Ikatu izupe.
28 Na'e uze'eg teko wanupe.
— Aze peneko wer ma'e kwaw
katu har romo nehe,
pekyze pezar wi nehe.
Aze pepurukwaw katu wer ma'e rehe
nehe, petyryk ikatu 'ymaw wi nehe
no, i'i wanupe.

IZO UZE'EG IAHYKAW RUPI A'E KURY

29—31

Uhyape Tupàn herape ihewe

29 ¹ Izo uze'eg putar a'e nehe kury.

- 2 Aze mo apuner hezewyr haw
rehe hereko awer pe.
Tupàn uzekaiw katu herehe
a'e 'ar mehe.
3 A'e 'ar rehe Tupàn wexak kar
herape ràm ihewe. Nuzawy
kwaw tatainy ihewe.
A'e rupi apuner ipytun mehe
heata haw rehe.

- 4 A'e 'ar rehe hekàg hema'eahy 'ym pà.
Tupàn wiko hemyrypar romo a'e.
Hemyrypar romo heko haw wiko
heràpuz rehe uzekaiw katu ma'e romo.
5 Tupàn upuner wera'u ma'e wiko
herehe we a'e.
Hera'yr wiko heywyr wà.
6 Heta tapi'ak kamykwer heràpuz
me tuweharupi. Uhyk urewe.
Heta ma'e ikawer uri ita wamyter
pe hezuz ma'e kwer wi henuhem
pyrer no.
7 Tàmuz wazemono'ogaw pe heho mehe,
Apyk ten'àg wamytepe.
8 Kwàkwàmo uwàpytymawok heho
àwàm herexak mehe wà.
Tua'uhez ma'e upu'àm herexak
mehe wà no.
9 Teko ikàg wera'u ma'e upytu'u
uze'eg ire wà.
Nuz'e'eg kwaw ta'e akwaw
wanuwake ihe xe.
10 Tuwihaw upytu'u uze'eg ire wà no.
Numume'u kwaw amo ma'e wà.

Aiko hemetarer 'ym ma'e wanu, i'i

- 11 Heze'eg henu arer umume'u heze'eg
awer ikatu haw ihewe wà.
Herexak arer uze'egatu herehe wà no.
12 Ta'e apytywà hemetarer 'ym ma'e
ihe wà xe, aze wenzoz upytywà
haw ihewe wà.
Azekaiw katu tu 'ym ma'e
wanehe no, aze naheta kwaw
wanehe uzekaiw ma'e.
13 Teko ma'e hereko 'ymar umur
uze'egatu herehe wà.
Kuzà imen umàno ma'e kwer hurywete
wà, ta'e apytywà ihe wà xe.
14 Hekatu haw ihe, hemunar 'ymaw
ihe no, amunehew kamir ài ihe.
Nuzawy kwaw hekamir
tuweharupi har ihewe.
15 Aiko teha romo hehàpyhà 'ym
ma'e wanupe.
Aiko pe romo wata 'ym ma'e
wanupe no.

- 16 Aiko hemetarer 'ym ma'e wanu romo.
Aiko amo ywy rehe arer wapyro har romo no.
- 17 Amumaw imunar ma'e wapuner haw.
Apyro wanemipyhyk kwer wà no, wapoàpe wi wà no.

Teko paw uzeapyaka katu herehe wà

- 18 Nezewe aze'eg hezeupe.
— Amumaw putar kwarahy tetea'u ihe nehe.
Àmàno putar heràpuz me katu haw inuromo nehe.
- 19 Aiko putar ywyrà ài ihe nehe, hapo 'y pe uhem ma'e ài nehe.
Tuweharupi zuwiri umuàkym ywyrà pyhaw. Aiko ywyrà zàwe ihe.
- 20 Teko paw uze'egatu herehe wà.
Nuexak kwaw katu 'ymaw herehe wà. Tuweharupi hekàg putar nehe.
Hepuruapo wer ma'e tetea'u rehe nehe, a'e hezeupe a'e mehe.
- 21 Teko paw ume'e herehe wà.
Wenu hepureruze'egaw uze'eg 'ym pà wà.
- 22 — Neremu'em, ni'i kwaw ni pitài teko heze'eg pawire wà.
Heze'eg wixe waàkàg pupe.
Nuzawy kwaw 'y wyxygihu rehe upiripirik ma'e.
- 23 Teko wàrogatu àmàn kwarahy haku mehe wà.
Nezewegatete paw rupi wàrogatu heze'eg wà.
- 24 Àro kar ma'e ma'e hàro 'ymar wanupe ihe.
Herurywete ihe, a'e rupi heruwa umukàg kar teko wà.
- 25 Aiko wanuwihaw ài.
Aiko tuwihaw teko wanemiapo ràmm imume'u har ài.
Aiko tuwihawete zauxiapekwer wananataromo har ài wanupe no.
Ma'erahy ipurararaw mehe amurywete kar ihe wà.

Akwez teko uze'eg urywahy herehe heàmàtyry'ym pà wà

- 30** ¹ Ko 'ar rehe awa ihewi ipyahu wera'u ma'e upuka herehe wà.
Wanu na'ikatu kwaw wà.
Namono kwaw a'e teko ni hereimaw zawar wainuromo ihe wà, zawar àràpuhàràn wamono'ogaw wainuromo ihe wà.
- 2 Wazywa ikàgaw na'ikatu kwaw ihewe.
Awa iagaiwahy ma'e romo wanekon wà.
- 3 Na'ikàg kwaw ta'e umumaw 'ar tetea'u umai'u 'ym pà wà, ma'e hereko 'ym pà wà.
Pyhaw wyxygihu rehe multe teko wanuwì, uxi'u ma'e hapo uxinìg ma'e 'i'u pà wà.
- 4 Upyhyk ka'akyr wà, ywyrà pekwer wà no, U'u ma'e hapo ikatu 'ym ma'e wà.
- 5 Teko omono kar a'e awa umyter wi wà.
Uhapukaz wanupe wamuhem kar pà imunar ma'e zàwenugar ài wà.
- 6 Upyta yrykaw typawer pe wà.
Wiko itakwaruhu pupe wà, ita inuromo wà.
- 7 Uze'eg miar ài ka'akyr inuromo wà.
Uzemono'og xu iwyr pe wà.
- 8 Teko ikatu 'ym ma'e wà.
Teko her 'ym ma'e wà.
Teko omono kar uiwyr wi wà.
- 9 Ko 'ar rehe a'e teko ur herehe uze'eg urywahyahy pà wà.
Upuka herehe wà.
- 10 Ihuhuk wer herehe ume'e mehe wà.
Te uzenyumon heruwa rehe wà.
- 11 Tupàn wenuhem hekàgaw ihewi.
Ikàg 'ym ma'e romo heapo.
A'e rupi a'e teko wikwahy ihewe wà, ikatu 'ym ma'e iapo pà ihewe wà.
- 12 A'e teko iaiw ma'e heàmàtyry'ym wà.
Hemuzàn kar wà, uzeagaw hemumaw pà wà.
- 13 Nahemuhem kar kwaw uzewi wà.
Uzeagaw hemumaw pà wà.

- Ni amo numupytu'u kar kwaw wazeagaw ire wà.
- 14 Wixe pàrirogawtàtà ikwar rupi wà. Tàpuz heityk pyrer myter pe uzemomor pà hekutyr wà.
- 15 Akyzeahy tuwe ihe. Ywytuhu weraha ka'akyr uxinig ma'e multe a'e. Nezewegatete weraha hekàgaw multe ihewi wà no. Ywàkun ukàzym na'arewahy. Nezewegatete heremetarer upaw ihewi no.
- Erezepyk herehe, i'i a'e**
- 16 Naherekuwe wer kwaw ihe kury. Ikatu ma'e hàro 'ymaw uzeapo hezar romo no.
- 17 Pyhaw hekagwer hahy tetea'u ihewe. Herahy haw nupaw kwaw ihewi.
- 18 Tupàn hepyhykahy he'az rehe. Wenuhem hekamir ihewi hepyhyk mehe.
- 19 Hereityk to'om pupe. Nazawy kwaw ywy imuku'i pyrer. Aiko tanimuk ài.
- 20 O Tupàn, aze'eg newe hepytywà àwàm henoz pà newe. Nerewazar kwaw heze'eg ihewe ne. Aze'eg newe. Nerezekaiw kwaw herehe.
- 21 Erepuraraw kar e ma'erahy ihewe. Paw rupi nekàgaw pupe heàmàtry'yim pe ne.
- 22 Hereraha kar pe ywytu pe. Ywytuaiw pupe hemomor pe ko rupi, kwe rupi no.
- 23 Hereraha pe iko umàno ma'e kwer wapyta haw pe ne. Akwaw neremiapo. Wikuwe ma'e paw uzeàwàxi putar a'e pe amo 'ar mehe wà nehe.
- 24 Awa imumaw pyrer romo aiko ihe. Mâràzàwe tuwe heàmàtry'yim pe ne. Napuner kwaw ma'e iapo haw rehe. Xo hepuhareko àwàm henoz taw rehe zo apuner.

- 25 Aipo nazai'o kwaw amo teko wanehe we ma'erahy ipuraraw mehe ihe. Aipo napuhareko kwaw hemetarer 'ym ma'e ihe wà.
- 26 Àro herurywete àwàm. Ur iaiw haw ihewe. Àro tatainy. Ur ipytunahy haw ihewe.

— **Hepytywà pe nehe, i'i Izo Tupàn pe**

- 27 Hepy'a nahurywete kwaw. Nupytu'u kwaw. Amumaw 'ar tetea'u ma'erahy ipuraraw pà.
- 28 Aiko hezemumikahy pà. Hereko haw nuzawy kwaw 'ar kwarahy hereko 'ymar. Apu'àm teko paw wanenataromo hepytywà àwàm henoz pà.
- 29 Heze'egaw nuzawy kwaw hekuhemaw hezemumikahy haw hexak kar haw. Nuzawy kwaw awarahu ize'egaw. Nuzawy kwaw wiranu ize'egaw no.
- 30 Hepir ipihun kury. Heretekwer ukaz taku haw rehe.
- 31 Kwehe mehe tuweharupi ainu wioràwiràn imupu mehe, ainu xi'àm ipy mehe no. Ko 'ar rehe xo teko zo ainu wazai'o mehe ihe wà kury, wazozok mehe ihe wà no.

Tupàn ukwaw hekatu haw a'e

- 31** ¹ Amume'uahy amo ma'e kwehe mehe ihe. — Name'e pixik kwaw kuzà awa puhe oho pixik 'ym ma'e rehe iputar pà ihe nehe, a'e Tupàn henataromo.
- 2 Aze mo azuhaw heremimume'u kwer, Ma'e Tupàn umur ihewe hekuzaromo. Aipo Tupàn upuner wera'u ma'e umur mo uze'egatu ihewe ywak wi a'e.
- 3 Tupàn umur kar zemumikahy haw purehe a'e. Umur kar iaiw haw a'e, ikatu 'ym ma'e zutyka'i iapo har wanupe a'e.

- 4 Tupàn ukwaw heremiapo
kwer upaw rupi a'e.
Wexak heata haw pitàitàigatu no.
- 5 Amume'u ko ma'e Tupàn henataromo
kury. Nazapo kwaw ikatu
'ym ma'e ihe.
Nazeagaw pixik kwaw amogwer
wanupe heremu'em pà.
- 6 Tuwe Tupàn wexak katu hekatu
haw nehe.
Wexak putar hekatu haw nehe.
— Nuzapo kwaw ikatu 'ym ma'e
a'e, i'i putar ihewe nehe.
- 7 Napiza e kwaw pe ikatu ma'e wi.
Aze aputar amo ma'e, aze a'e re a'e
ma'e iapo awer uzapo kar ikatu 'ym
ma'e hepy'a pe,
Aze azapo ikatu 'ym ma'e,
aze apyhyk wyzài teko
wama'e hezeupe,
- 8 A'e mehe, tuwe amo teko u'u
heremitygwer wà nehe.
Tuwe amo umumaw
hema'etymaw wà nehe.
- 9 Aze heruwake har hemireko
hereraha uker haw pe,
Aze azeàmim hàpuz huwake
hukenaw rehe heme'e pà,
- 10 A'e mehe, tuwe heremireko wiko amo
pe uma'ereko e ma'e romo nehe.
Tuwe amo awa uker ipuhe wà nehe.
Nazapo kwaw agwer ma'e ihe.
- 11 Aze mo azapo a'e ikatu 'ym
ma'e iaiw ma'e,
Tàmuzgwer umume'u mo
herehe uzepyk àwàm wà.
- 12 A'e ikatu 'ym ma'e iapo awer nuzawy
iwer mo tata iaiw ma'e. Nuzawy
iwer mo tata uhuu' ma'e. A'e tata
umumaw mo hema'e paw rupi.

***Nazapo pixik kwaw ikatu 'ym ma'e,
tuweharupi apytywà teko ihe wà***

- 13 Kwehe mehe amo 'ar mehe amo
heremiapo kwer na'ikatu kwaw
amo ihewe uma'ereko ma'e pe.

A'e rupi amuàgy'ygatu
a'e ma'e henataromo ihe.

- 14 Aze mo namukatu iwer mo a'e ma'e,
ma'e mo azapo Tupàn herehe
uzepykaw imume'u mehe.
— Mâràzàwe tuwe erezapo a'e ma'e,
aze i'i ihewe, ma'e a'e mo izupe.
- 15 Ta'e Tupàn heapo arer uzapo ihewe
uma'ereko ma'e a'e wà no xe.
Hemuiguwe kar a'e.
Umuikuwe kar ihewe uma'ereko
ma'e a'e wà no.
- 16 Napytu'u pixik kwaw hemetarer
'ym ma'e wapytywà re ihe.
Namuzai'o pixik kar kwaw kuzà
imen umàno ma'e kwer ihe wà,
ma'e hereko 'ym mehe ihe wà.
- 17 Namai'u pixik kwaw ihe zutyka'i.
Tuweharupi amono heremi'u tu 'ym
ma'e wanupe no.
- 18 Areko wanu ài ihe wà.
Tuweharupi apyro kuzà imen
umàno ma'e kwer ikatu 'ymaw
wi ihe wà no.
- 19 Aze amo umàno etea'i tuwixàgaw
wi ukamir 'ym pà,
Aze amo hemetarer 'ym ma'e
nuwereko kwaw uzewànwaw,
- 20 Amono kamir purumuaku
katu ma'e izupe,
Hereimaw àràpuhàràn wanawer
kamir romo iapo pyrer amono
izupe.
Ipyhyk ire umume'u tuwe
hekatu haw.
- 21 Aze amo 'ar mehe tàmuz upetek
kar amo tu 'ym ma'e ihewe wà,
Aze a'e rupi apetek,
- 22 Tuwe amo uzuhaw hezywa wà nehe,
Tuwe ozo'ok heaxi'i wi wà nehe.
- 23 Nazapo pixik kwaw agwer ma'e ihe.
Ta'e akyzeahy Tupàn izepyk
àwàm wi ihe xe. Aze mo azapo
agwer ma'e,
Napuner iwer mo henataromo
heho àwàm rehe nehe.

- **Napytu'u pixik kwaw Tupàn rehe hezeruzar ire ihe, i'i Izo**
- 24 Nazeruzar pixik kwaw or rehe. Heremetarer nuiko pixik kwaw hepyro har romo.
- 25 Heremetarer katu kwehe mehe ihe. Nezewe rehe we naiko wera'u kwaw amo wanuwi.
— Temetarer imono'ogaw akwaw katu wera'u pewi ihe, na'e kwaw amo wanupe.
- 26 Aexak kwarahy ihyape mehe. Aexak zahy upuràg eteahy haw rehe iata mehe no.
- 27 Nezewe rehe we ni kwarahy namuwete pixik kwaw hezar romo ihe. Ni zahy namuwete pixik kwaw hezar romo. Nazeàmim pixik kwaw wamuwete pà.
Namomor kwaw hezurupyer haw wanupe hepo pupe wamuwete pà.
- 28 Aze mo azapo a'e iaiw ma'e, Apytu'u mo Tupàn ywate har heruzar ire.
Tàmuz uzepyk mo herehe wà.
- **Naiko pixik kwaw purupe ikatu 'ym ma'e iapo har romo, i'i Izo**
- 29 Naherurywete pixik kwaw heàmàtry'y'mar ma'erahy ipuraraw mehe ihe.
Iaiw haw wanupe ihem mehe naherurywete kwaw.
- 30 — Ezuka a'e heàmàtry'y'mar nehe, Na'e pixik kwaw Tupàn pe.
- 31 Hereminozgwer umai'u katu heràpuz me wiko mehe wà.
Ihewe uma'ereko ma'e ukwaw wamai'u katu haw wà.
- 32 Namuger kar pixik kwaw amo ae yw wi ur ma'e kwer nahu rupi ihe wà.
Wata ma'e uker heràpuz me tuweharupi wà.
- 33 Nazeagaw pixik kwaw hekatu 'ymaw imim pà amo teko wazàwe ihe.
Nazumim kwaw ikatu 'ym ma'e heremiapo kwer hepy'a pupe.

- 34 Nakyze pixik kwaw amo wanemimume'u wi.
Napyta kwaw heràpuz pupe heze'eg 'ym pà.
Nakyze kwaw herehe wapuka haw wi.

— **Amumaw ikatu 'ym ma'e heremiapo 'ygwer imume'u haw xe ihe kury, i'i Izo**

- 35 Aze mo amo herenu, ikatu mo ihewe. Amumaw putar hekatu haw imume'u haw xe ihe nehe kury.
Tuwe Tupàn upuner wera'u ma'e uwazar heze'eg ihewe nehe.
Tuwe hekatu 'ymaw imume'u har umuapyk uze'eg pape rehe nehe kury.
- 36 Na'e araha putar a'e pape heaxi'i rehe nehe.
Amunehew putar heàkàg rehe tuwihawete iàkàg rehe har ài nehe.
- 37 Amume'u putar heremiapo kwer paw rupi Tupàn henataromo nehe.
Azurupu'àm putar henataromo nehe.
- 38 Heywy nuzai'o pixik kwaw.
Nuhapukaz pixik kwaw ywak rehe hekatu 'ymaw imume'u pà wà.
- 39 A'u wanemimuezugwer i'a kwer ihe. Nezewe rehe we amono temetarer uma'ereko ma'e wanupe wama'ereko awer hekuzaromo.
Namumàno kar pixik kwaw wama'uhez haw rehe wà.
- 40 Aze heremu'em teko,
Tuwe xu hezuz heywy rehe arozràn hekuzaromo nehe.
Tuwe hezuz ka'akyr xewar hekuzaromo nehe.
Izo ize'eg upaw xe kury.

ERIU UZE'EG A'E KURY

32—37

32 ¹ Izo ukwaw weko haw a'e. — Naiko kwaw ikatu 'ym ma'e iapo har romo ihe, i'i uzeupe. A'e rupi imyrypar upytu'u ikatu 'ymaw imume'u re izupe wà kury. ² Amo awa Eriu her ma'e wiko a'e pe. Marakew ta'yr romo Muz izuapyr romo Hàw izuapyr romo hekon a'e. Eriu wikwahy Izo pe kury. Ta'e Izo

umume'u ukatu haw a'e pe har wanupe a'e xe. — Nazapo kwaw ikatu 'ym ma'e ihe, i'i wiwi a'e pe har wanupe. — Tupàn upuraraw kar e ma'erahy ihewe a'e, i'i wanupe. **3** Wikwaha a'e na'iruz imyrypar wanupe no. Ta'e nupuner kwaw Izo pe ize'eg iwazar haw rehe wà xe. — Tupàn ru'u uzawy aipo, i'i a'e pe har uzeupepe wà. **4** Xo iahykaw rehe uze'eg Eriu kury. Ta'e amogwer itua'u wera'u izuwi wà xe. **5** Amogwer nukwaw kwaw ize'eg iwazar haw rehe Izo pe wà. A'e rupi wikwaha.

***Uzypyrog Eriu uze'egaw
rehe pitài haw rupi***

32—33

**Tupàn Ikàg Wera'u Ma'e ukwaw kar
tuwe ma'e teko wanupe**

6 A'e rupi uzypyrog uze'eg pà kury. — Aiko kwàkwàmo romo ihe. Peiko tua'u ma'e romo.

Azeruze'eg penehe ihe.

A'e rupi naze'eg kwaw.

7 Nezewe a'e hezeupe. — Tuwe tua'u ma'e ràgypy uze'eg wà nehe.

Wereko kwarahy tetea'u wà. A'e rupi ukwaw katu ma'e wà. Tuwe wexak kar wemigwaw purupe nehe, a'e hezeupe.

8 Heta amo hekwe teko wapy'a pupe.

Tupàn upuner wera'u ma'e upy teko wapupe ma'e kwaw katu haw imono pà wanupe.

9 Tua'u wera'u ma'e nukwaw wera'u kwaw ma'e kwàkwàmo wanuwi wà. Màràràrànw uzawy wà, ikatu ma'e iapo àwàm ikwaw 'ym pà wà.

10 A'e rupi pezeapyaka katu heze'eg rehe nehe kury.

Ihe amume'u putar hema'enukwaw paw ihe nehe no.

**Xo Tupàn zo uwazar putar
Izo ize'eg izupe nehe**

11 Peze'eg mehe we naze'eg kwaw ihe. Aenu katu pema'enukwaw paw. Pekar ze'eg ikatu wera'u ma'e peze'eg mehe.

12 Azekaiw katu a'e peze'eg rehe ihe. Izo nuzeruzar kwaw peze'eg rehe. Napewazar kwaw ize'eg izupe.

13 — Uruexak ma'e kwaw katu haw ure, peze peiko. Màràzàwe tuwe pepuner nezewe haw imume'u haw rehe.

Teko nupuner kwaw Izo ize'eg iwazar haw rehe wà. Xo Tupàn zo upuner.

14 Aze mo aze'eg izupe, namume'u iwer mo ze'eg peze'eg zàwenugar ihe. Naze'eg kwaw izupe.

Ta'e Izo uze'eg iko peme a'e xe. Nuze'eg kwaw ihewe.

**— Hepurumume'u wer hema'enukwaw
paw rehe ihe kury, i'i Eriu**

15 Izo, 'aw na'iruz nemyrypar wiko heityk pyrer romo wà kury.

Naheta kwaw waze'eg wanupe kury. Nupuner kwaw uze'eg wiwi haw rehe newe nehe kury.

16 Upytu'u uze'eg ire wà kury. Nuze'eg wi kwaw wà nehe.

Waze'eg 'ym mehe, aipo àro putar aha teko nehe.

17 Nan. Awazar putar neze'eg newe nehe kury. Amume'u putar a'e ma'e rehe hema'enukwaw paw nehe kury.

18 Heta tetea'u heremimume'u ràw. A'e rupi napuner kwaw heze'eg 'ymaw rehe kury.

19 Aze naze'eg kwaw nehe, Apok putar nehe. Win ipyahu omopok uwyrü a'e. Nezewegatete apok putar ihe nehe no.

20 Napuner kwaw heze'eg 'ymaw rehe. Heze'eg wer kury. Amume'u putar hema'enukwaw paw nehe.

21 Naze'eg kwaw peze'eg awer rehe nehe. Namume'u kwaw peze'eg awer ikatu haw nehe.

22 Namume'u e kwaw teko wakatu haw wanupe ihe. Aze mo azapo nezewe haw, zaneapo arer uzepyk mo herehe.

Amume'u putar hezeyy'a mugeta haw, heremu'em 'ym pà ihe

- 33** ¹ A'e rupi, Izo, ezeapyaka katu heze'eg rehe nehe.
Ezekaiw katu heremimume'u ràm nànan nehe no.
- 2 Ahyk hezypyrog àwàm rehe kury. Amume'u putar hema'enukwaw paw nehe.
- 3 Amume'u tuwe putar hema'enukwaw paw nehe. Naherekyty'ym kwaw nehe. Naheremu'em kwaw nehe. Heze'eg uhem putar hepy'a wi nehe.
- 4 Tupàn Hekwe heapo a'e. Tupàn purupy haw hemuigo kar.
- 5 Ewazar heze'eg ihewe nehe, aze erepuner nehe. Ezemuàgà'ym ihewe neze'eg pà nehe.
- 6 Ihe aiko ne ài Tupàn henataromo. Ne ereiko ihe ài Tupàn henataromo no. Tupàn uma'ema'e ywyzuwa neapo pà. Uma'ema'e ywyzuwa heapo pà nezewegatete no.
- 7 A'e rupi ekyze zo ihewi nehe. Nuruzuhaw kwaw ihe nehe.

— Nazapo kwaw ikatu 'ym ma'e ihe, ere iko, i'i Eriu

- 8 Aenu amo ma'e neremimume'u kwer ihe.
- 9 — Nazapo kwaw ikatu 'ym ma'e ihe. Nazawy kwaw ihe, ere nemyrpar wanupe. Naiko kwaw ikatu 'ym ma'e iapo har romo. Nazapo kwaw ikatu 'ym ma'e ihe, ere wanupe.
- 10 — Tupàn wekar hekatu 'ymaw a'e, ta'e izepyk wer herehe a'e xe. Herereko uwàmàtry'ymar ài.
- 11 Uzàpixipixi hepy kyhàhàmâtà pupe. Wexak heremiapo iko tuweharupi no, ere wanupe.

— Màmàmàràn uze'egaw rupi uze'eg Tupàn zanewe a'e, i'i Eriu

- 12 Erezawy, a'e newe kury. Ta'e Tupàn uhua'u wera'u wemiapo kwer wanuwi a'e xe, teko wanuwi a'e xe.

- 13 Màmàmàràn tuwe eremume'u ikatu 'ym ma'e Tupàn hemiapo kwer.
— Tupàn nuzekaiw kwaw zanerehe a'e, aze ximume'u ikatu 'ym ma'e izeapo awer izupe zane, ere wanupe. Màmàmàràn tuwe ereze'eg nezewe.
- 14 Màmàmàràn uze'egaw rupi uze'eg Tupàn zanewe a'e. Nezewe rehe we nazazekaiw kwaw ize'eg rehe.
- 15 Pyhaw, zaneker haw rehe, Zaneker katu mehe, Uze'eg zanewe zanepuahu pe. Wexak kar ma'e puahu zàwenugar zanewe no.
- 16 Tupàn uze'eg zaneapyakwar rupi. Hemimume'u zanemynehem zanekyze haw pupe.
- 17 Uze'eg zanewe ikatu 'ym ma'e iapo re zanemupytu'u kar pà.
— Peiko wera'u zo amo wanuwi nehe, i'i zanewe.
- 18 Nezewe mehe zanepyro zanemàno àwàm wi. Nazanereityk kar kwaw purupe zanetym àwàm pupe a'e.

Tupàn umuawzye wi putar nehe

- 19 Amo 'ar mehe Tupàn uze'eg purehe ma'eahy haw imur kar pà wanehe. Umur kar hahy haw iaiw ma'e purupe no. Nahahyir kwaw.
- 20 Ima'eahy ma'e upytu'u uma'uhez re. Na'ipurexak wer kwaw temi'u heta katu wera'u ma'e rehe.
- 21 Iagaiwahy. Upaw oho iko. Iahykaw rehe xo ipir zo heta ikagwer rehe we.
- 22 Upyta mào haw pe teixe haw huwake. Na'arewahy weraha putar itym àwàm pe wà nehe.
- 23 Aze ru'u amo Tupàn heko haw pe har ur putar ipyro pà nehe. Heta tetea'u Tupàn heko haw pe har wà. Zanemu'e ikatu ma'e iapo haw rehe wà.

- 24 Tupàn heko haw pe har upuhareko putar nehe.
— Emuhem kar nehe. Emono kar zo umàno ma'e kwer wapyta haw pe nehe, i'i putar Tupàn pe nehe.
— Nako ipyro àwàm hekuzar xe hepo pe, i'i putar izupe nehe.
- 25 Na'e ima'eahy haw uhem putar izuwi nehe.
Hetekwer ikàg wi putar ukwàkwàmò mehe arer zàwe nehe no.
- 26 Tupàn pe ize'eg mehe Tupàn wenu putar nehe.
Umuwete katu putar urywete haw rehe nehe no.
Tupàn umuawyze katu putar awa ikatu ma'e ài nehe no.
- 27 Uze'eg putar nezewe teko paw wanupe nehe.
— Azapo ikatu 'ym ma'e ihe. Hemunar amo ma'e rehe no.
Nezewe rehe we Tupàn nuzepyk kwaw herehe.
- 28 Hepyro hemàno haw wi.
Aexak tatainy ihe rihi, i'i putar wanupe nehe.
- 29 Tupàn uzapo a'e ma'e paw zanewe a'e.
Uzapo wiwi màràn haw no.
- 30 Nazanemumàno kar kwaw.
Nezewe mehe zaiko wi wi no.
- 31 Izo, ezeapyaka katu ko ze'eg rehe nehe.
Eze'eg zo nehe, ta'e aze'eg putar ihe nehe xe.
- 32 Aze nepurumume'u wer ma'e rehe nehe, ewazar heze'eg ihewe nehe.
Ta'e hepuruxak kar wer nekatu haw rehe ihe xe.
- 33 Aze nanepurumume'u wer kwaw ma'e rehe nehe, eze'eg zo nehe, ezeapyaka katu nehe.
Ta'e urumu'e putar ma'e kwaw katu har romo nereko àwàm rehe ihe nehe xe.

Eriu ize'eg mokoz haw rupi

34

34 ¹Eriu uze'eg wi kury.

- 2 Pe ma'e ikwaw katu har pe, ma'e tetea'u rehe uzemu'e ma'e pe, Penu katu heremimume'u rà m nehe kury.
- 3 Teko wenu amo ze'eg ikatu haw henu mehe wà.
Ukwaw amo temi'u hete haw i'u mehe wà no.
- 4 Nezewegatete zame'egatu putar Izo heko awer rehe zane nehe kury.
Xixak ikatu haw nehe.
Xixak ikatu 'ymaw nehe no.

Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e ikatu teko pe

- 5 — Naiko kwaw ikatu 'ym ma'e iapo har romo ihe, i'i Izo iko.
— Tupàn na'ipurumur wer kwaw hekatu haw hekuzar rehe ihewe, i'i iko.
- 6 Upuranu iko nezewe a'e. — Aiko ikatu ma'e romo. Nezewe rehe we, — Hemu'em ma'e, i'i teko ihewe wà. Nazapo pixik kwaw ikatu 'ym ma'e ihe.
Nezewe rehe we hema'eahy iteko ihe. Naheta kwaw hemukatu haw, i'i Izo iko.
- 7 Naheta kwaw Izo zàwenugar ko ywy rehe wà.
'Y kanek por i'u haw nazawaiw kwaw izupe. Nezewegatete Tupàn rehe ize'eg uryweteahy haw nazawaiw kwaw izupe no.
- 8 Wata awa ikatu 'ym ma'e wanehe we. Uzemono'og teko iaiw ma'e wanehe we no.
- 9 — Màràzàwe tuwe azeagaw putar Tupàn imurywete kar pà nehe.
Nuzapo kwaw ikatu ma'e ihewe a'e, i'i.
- 10 Pe ma'e kwaw katu haw hereko har pe, pezeapyaka katu heze'eg rehe nehe kury.

- Aipo Tupàn uzawy amo ma'e iapo mehe.
Aipo uzapo amo ikatu 'ym ma'e amo teko pe.
- 11 Umekuzar zaneremiapo kwer zanewe. Aze ikatu nehe, umur putar ikatu ma'e zanewe nehe no. Aze na'ikatu kwaw nehe, umur putar ikatu 'ym ma'e zanewe no.
- 12 Azeharomoete Tupàn upuner wera'u ma'e nuzapo kwaw ikatu 'ym ma'e a'e.
Nuzapo kwaw ikatu 'ym ma'e teko wanupe.
- 13 Mo omono ipuner haw Tupàn pe wà. Mo umuigo kar Tupàn ywy rehe har paw wanuwihawete romo wà. Mo umuigo kar ywak rehe har paw wanuwihawete romo wà.
- 14 Aze mo Tupàn uputar, Upuner mo zanepytuhemaw imuzewyr kar haw rehe uzeupe.
- 15 Nezewe mehe mo teko paw umàno mo uzemono'og pà wà, pitài 'ar mehe mo wà.
Uzewyr mo ywy imuku'i pyrer romo wà.

**Tupàn ikatuahy a'e,
ikàg wera'u a'e no**

- 16 Izo, aze ereiko ma'e kwaw katu har romo, ezeapyaka katu heze'eg rehe nehe.
Ezekaiw katu herehe nehe no.
- 17 Aze mo Tupàn na'iakatuwawahy iwer mo teko wanereko katu haw rehe, nupuner iwer mo teko ywy rehe har wanuwihawete romo wiko haw rehe.
Aipo neporomono kar wer teko ikatu ma'e wanehe zepykaw pe. Aipo neporomono kar wer upuner ma'e wanehe zepykaw pe.
- 18 Tupàn omono kar tuwihawete uzepykaw pe wà, amo tuwihaw wamono kar pà uzepykaw pe wà no, Aze na'ikatu kwaw wà, aze iaiw wà.
- 19 Aze teko wiko tuwihaw romo wà, Tupàn nuzapo wera'u kwaw ikatu ma'e a'e teko wanupe.
Nuzapo kwaw ikatu ma'e xo hemetarer katu ma'e wanupe zo a'e, hemetarer 'ym ma'e waneityk pà a'e. Ta'e uzapo a'e teko paw rupi katete a'e wà xe.
- 20 Mào haw upuner ur haw rehe na'arewahy a'e, pyhaw a'e. Ma'eahy haw iaiw ma'e uhem amo pe izuka pà tàrityka'i.
Aze Tupàn ipuruzuka wer upuner ma'e wanehe, — Hepytywà pe wazuka mehe nehe, ni'i kwaw amo pe.
- 21 Ukwaw zaneremiapo upaw rupi a'e. Wexak zaneata haw paw rupi no.
- 22 Aze ikatu 'ym ma'e iapo har izeàmim wer Tupàn wi, wekar wyzài ipytunahy haw.
Nezewe rehe we nupuner kwaw uzeàmimaw rehe izuwi.
- 23 — Amume'u putar neremiapo kwer nehe.
Ma'e 'ar mehe erezur putar herenataromo nehe, heremimume'u rà m henu pà nehe, ni'i kwaw Tupàn teko wanupe.
- 24 Aze ipurumumaw wer amo upuner ma'e wanehe, aze iporomono wer amo tuwihaw wanehe a'e tuwihaw wanekuzaromo nehe,
Nume'egatu kwaw waneko haw rehe wamumaw 'ym mehe we. Umumaw 'ar wemimutar mehe wà.
- 25 Ta'e Tupàn ukwaw wanemiapo kwer a'e xe.
Pyhaw weityk wazuka pà wà.
- 26 Katu pe teko wanenataromo, Tupàn uzepyk wanehe a'e, imunar ma'e romo wiko ma'e ài a'e.
- 27 Ta'e utyryk izuwi wà xe.
Na'ipureruzar wer kwaw ni pitài hemiapo kar rehe wà.
- 28 A'e teko upuraraw kar ma'erahy hemetarer 'ym ma'e wanupe wà, wamuhapukaz kar pà wà.

- Imunar teko wama'e rehe wà no.
Umuzeupir kar wanehapukaz haw
Tupàn pe wà. Tupàn wenu a'e.
- 29 Nezewe rehe we, aze Tupàn nuze'eg
kwaw nehe, ni amo nupuner kwaw
hemiapo kwer ikatu 'ymaw
imume'u haw rehe wà.
Aze umim uwa nehe, naheta kwaw
teko wapyro àwàm. Naheta kwaw
ywy nànnànar wapyro àwàm.
- 30 Nupuner kwaw ma'e iapo haw rehe
uzepyro pà awa ikatu 'ym ma'e
wanuwi wà nehe.
A'e awa ikatu 'ym ma'e wiko putar
wanuwihaw romo wà nehe, imunar
putar wama'e rehe wà nehe no.

**Aipo erepytu'u ikatu 'ym ma'e
iapo re ne, i'i a'e**

- 31 Izo, — Azapo ikatu 'ym ma'e ihe,
aipo ere Tupàn henataromo.
— Apuraraw ma'erahy tetea'u, ta'e
ikatu 'ym ma'e iapo har romo aiko
ihe xe, aipo ere izupe.
— Nazapo wi kwaw nehe,
aipo ere izupe.
- 32 — Èxak kar hekatu 'ymaw ihewe nehe,
aipo ere izupe.
— Apytu'u putar ikatu 'ym ma'e iapo
re nehe kury, aipo ere izupe.
- 33 Aze Tupàn hemiapo na'ikatu
kwaw newe,
Màràzàwe tuwe erezapo kar
neremimutar izupe.
Ne ewazar nehe. Ihe nawazar
kwaw nehe.
Emume'u nema'enukwaw paw
urewe nehe.
- 34 Teko ma'e kwaw katu har
herenu har a'e wà,
Teko ikatu ma'e iapo haw ikwaw par
wà no, nezewe i'i putar wà nehe.
- 35 — Izo nukwaw kwaw uze'eg awer a'e.
Uze'eg iko he'o ma'e ài.
- 36 Aze amo ume'egatu ize'eg awer
rehe wà nehe,

Wexak putar heko haw wà nehe. Iaiw
ma'e romo hekon a'e.

- 37 Izo wiko ikatu 'ym ma'e iapo har romo.
Ikatu 'ym ma'e iapo har Tupàn
heruzar 'ymar romo hekon a'e.
Uze'eg urywahyahu Tupàn rehe
zarenenataromo.
Nupytu'u kwaw hehe uze'eg
zemueteahy re, i'i putar izupe
wà nehe.

**Eriu uze'eg na'iruz haw rupi
35**

35 ¹Uze'eg wi izupe kury.

- 2 Izo, — Naiko kwaw ikatu 'ym
ma'e iapo har romo ihe,
Nerepuner kwaw ne'e haw rehe
Tupàn henataromo.
- 3 — O Tupàn, aipo heremiapo kwer
ikatu 'ym ma'e na'ikatu kwaw
newe. Màràzàwe tuwe atyryk
putar ikatu 'ymaw wi nehe.
Aipo erezapo putar ikatu ma'e
ihewe nehe,
Nerepuner kwaw ne'e haw rehe
Tupàn pe hehe nepuranu pà.
- 4 Ihe awazar putar neze'eg newe
nehe kury,
Nemyrypar wanupe nehe no.

**— Tupàn nuiko pixik kwaw purerekoahy
e ma'e romo a'e, i'i Izo**

- 5 Em'e'e ywak rehe nehe.
Ywàkun upyta multe ne'aromo wà.
- 6 Aze erezapo ikatu 'ym ma'e,
neremiapo kwer nuhem kwaw
Tupàn ywate har pe.
Aze nekatu 'ymaw heta tetea'u,
nezewe rehe we nuhem kwaw
huwake, numuaiw kar kwaw Tupàn.
- 7 Aze erezapo ikatu ma'e, nerepytywà
kwaw Tupàn nezewe haw
iapo mehe.
Nuputar kwaw ni pitài nema'e a'e.
- 8 Aze erezapo ikatu 'ym ma'e, amogwer
teko upuraraw ma'erahy a'e re wà.

Aze erezapo ikatu ma'e,
erepytywà amo teko ne wà.

- 9 Aze waàmàtryy'ymar upuraraw
kar ma'erahy amo awa wanupe
tuweharupi wà,
A'e awa ikuhem wà, uhapukaz wà no.
— Tuwe amo zanepyro wà nehe,
upuner ma'e wapo wi wà nehe, i'i wà.
- 10 Nezewe rehe we nuzewyr kwaw
Tupàn pe wà, uwapo arer pe wà.
'Ar ipytunahy wera'u ma'e rehe
Tupàn umur ukàgaw purupe.
- 11 Nezewe rehe we nuzewyr kwaw
izupe wà. Tupàn umuigo kar teko
ma'e kwaw katu har romo a'e wà.
Ukwaw katu ma'e wiràmiri wanuwi
wà, ma'ea'yr wanuwi wà no.
- 12 Uhapukaz Tupàn pe upyro àwàm
henoz pà wà. Nezewe rehe we
Tupàn nuwazar kwaw waze'eg
wanupe.
Ta'e — Upuner wera'u ma'e romo
aiko ihe, i'i uzeupe wà xe.
Iaiw a'e wà no.
- 13 — Tupàn nuenu kwaw teko wà,
naza'e kwaw.
— Tupàn upuner wera'u ma'e
nuexak kwaw ma'e, naza'e kwaw.
Aze mo zaze'eg nezewe,
zaneremu'em mo zane.

Nerekwaw kwaw neze'egaw

- 14 Izo, — Napuner kwaw Tupàn
hexakaw rehe ihe, ere izupe.
Nezewe rehe we èàrogatu nehe. Ta'e
ukwaw ma'erahy neremipuraraw a'e
xe. Ima'enukwaw iko nerehe.
- 15 — Tupàn nuzepyk kwaw purehe a'e,
ere nezeupe.
Nuzekaiw kwaw teko wanemiapo
kwer ikatu 'ym ma'e rehe,
ere nezeupe.
- 16 Na'ikatu kwaw neze'eg wiwi
àwàm nehe.
Ereze'eg tetea'u. Nezewe rehe we
eremume'u neremigwaw 'ym iko.

Eriu uze'eg 4 haw rupi

36—37

36 ¹Uze'eg wiwi Eriu izupe.

- 2 Izo, emumaw màràn 'ar nereko haw
imume'u katu haw hàro pà nehe.
Ta'e amume'u putar amo ma'e newe
nehe xe, Tupàn ikatu haw hexak
kar pà newe nehe xe.
- 3 Akwaw katu ma'e tetea'u ihe.
A'e rupi aexak kar putar Tupàn heapo
arer ikatu haw newe ihe nehe kury.
- 4 Heremimume'u rà m paw
azeharomoete har romo a'e.
Newe uze'eg ma'e wiko ma'e kwaw
katu har romo azeharomoete a'e.

Tupàn uzekaiw amo rehe, uzepyk amo ae rehe no

- 5 Upuner tuwe Tupàn a'e.
Nuityk kwaw ni amo wà.
Tupàn ukwaw ma'e paw rupi a'e.
- 6 Numuigo wiwi kar kwaw ikatu
'ym ma'e wà.
Wereko katu hemetarer 'ym ma'e wà.
- 7 Tupàn uzekaiw katu awa ikatu
ma'e wanehe wà.
Umuigo kar tuwihawete romo wà.
Tuweharupi wiko putar upuner
ma'e romo wà nehe.
- 8 Aze umunehew kar amo wà,
Aze uzàpixixipi amo ma'erahy
kyhàhàm zàwenugar pupe wà nehe,
- 9 Uzapo nezewe haw ta'e a'e awa
uzapo ikatu 'ym ma'e a'e wà xe.
Uzepyk wanehe, ta'e wiko ikatu 'ym
ma'e iapo har romo wà xe, ta'e
wiko wera'u ma'e romo wanekon
wà no xe.
- 10 Tupàn wenu kar wemimume'u
a'e awa wanupe a'e.
— Pepytu'u ikatu 'ym ma'e iapo
re nehe, i'i wanupe.
- 11 Aze weruzar Tupàn wà,
Aze umuwete katu wà,
A'e mehe wiko putar zeàmàtryy'ym
'ymaw rehe tuweharupi wà nehe,

- wemetarer katu pà tuweharupi wà nehe no, te umàno haw 'ar mehe wà nehe.
- 12 Nuzekaiw kwaw Tupàn rehe wà. A'e rupi umàno ma'e ikwaw 'ym pà wà.
Uwahaw yrykawhu oho umàno ma'e kwer wapya haw pupe wixe pà wà.
- 13 Upy'a iaiw ma'e hereko har omonokatu wekwahy haw upy'a pe wà.
Tupàn uzepyk wanehe. Nezewe rehe we nuhapukaz kwaw upytywà àwàm henoz pà wà.
- 14 Uzapo iaiw ma'e amo awa wapuhe wà. A'e rupi umàno kwàkwàmo romo wiko mehe we wà.
- 15 Tupàn zanemu'e ma'erahy pupe a'e. Upuraraw kar ma'eahy haw zanewe zanereha imuzawok kar pà.

Erepuraraw ma'erahy iko ta'e neaiw ne xe, i'i a'e

- 16 Izo. Kwehe mehe Tupàn nepyro ikatu 'ymaw wi a'e.
Nemuigo kar ikatu haw rehe. Neràpuz me teko umai'u katu tuweharupi wà.
- 17 Amo 'ar mehe umume'u neremiapo kwer ikatu 'ym ma'e a'e, nerehe uzepyk àwàm imume'u pà a'e.
Ko 'ar rehe uzepyk nerehe neremiapo kwer hekuzaromo kury.
- 18 Eme'egatu nehe. Amo umur putar temetarer newe nehe, uwàmàtyry'ymar rehe nezepyk àwàm imekuzar pà nehe.
Epyhyk zo a'e temetarer nehe.
Aze amo umur temetarer tetea'u newe ikatu 'ym ma'e iapo kar pà newe nehe, ezapo zo nehe, epyhyk zo nehe.
- 19 Aze erehapukaz nepytywà àwàm henoz pà nehe, ni amo nur kwaw wà nehe.
Nepuner awer uhua'u ma'e nuzawy kwaw heityk pyrer kury.

- 20 Epyta zo ywy paw imumaw pàwàm hàro pà nehe.
A'e 'ar nuzawy kwaw ipytunahy haw nehe.
- 21 Erepuraraw ma'erahy iko ta'e neaiw ne xe.
Eme'egatu nehe, ezewyr zo izupe nehe.

Tupàn ipuner haw uhua'u a'e

- 22 Tupàn ipuner haw uhua'u tuwe a'e.
Mo upuner upureruze'egatu haw rehe izàwe wà.
- 23 Ni amo nupuner kwaw ma'e iapo kar haw rehe Tupàn pe wà.
— Erezapo ikatu 'ym ma'e ne, nupuner kwaw u'e haw rehe izupe wà.
- 24 Teko ywy nànanar umume'u ikatu haw hemiapo kwer hexak mehe wà.
Ne nehe no, emume'u ikatu haw nehe no. Nereharaz zo izuwi nehe.
- 25 Aze zaiko multe izuwi, nezewe rehe we xixak.
Tupàn hemiapo ikatuahy zanewe.
- 26 Uhua'u tuwe a'e. Nazapuner kwaw ikwaw paw rehe.
Nazapuner kwaw Tupàn i'ar ipapar haw rehe.

Tupàn ipuner haw, ipuràgeteahy haw no

- 27 Tupàn umuzeupir kar 'y ywy rehe har a'e, hyru pe a'e.
A'e re uzapo a'e 'y àmàn romo ipiripirik ma'e romo.
- 28 Ywàkun uzakook a'e 'y.
Ukyr u'ar pà 'y uwryrykahy ma'e romo uzeapo pà ywy rehe.
- 29 Mo ukwaw ywàkun iho haw wà.
Mo ukwaw àmàn iànoànogaw ywak rehe har Tupàn henaw pe har wà.
- 30 Tupàn umuhàmuhàz àmàn iweraw paw uzeiwyiwy.
Nezewe rehe we ipytunahy yryhu wy pe.
- 31 Nezewe haw iapo mehe Tupàn umumai'u kar teko wà.
Omono temi'u wanupe wanemimutar rupi no.

- 32 Uppyhyk àmàn iweraw paw opo pupe.
Uzapi wemiapi ràmm ipupe.
- 33 Tapi'ak ukwaw àmàn ywytu inuromo
har tur àwàm 'ar wà.
Ta'e iànoànogaw umume'u tur àwàm
wanupe a'e xe.
- 37** ¹ Àmànuhu umututukahy kar hezà'à.
Nuzawy kwaw hepuxi'a wi ipor
wer ma'e.
- 2 Ezeapyaka katu Tupàn ize'eg
iànoànogaw rehe nehe.
Einu iànoànogaw izuru wi uhem
ma'e nehe.
- 3 Omomor iweraw haw ywak nànnàn,
Ywy nànnàn heityityk pà no.
- 4 Na'e teko wenu ize'eg ikororo
mehe wà.
Wenu àmàn iànoànogaw wà no.
A'e 'ar mehe we iweraw haw
nupytu'u kwaw u'ar ire.
- 5 Tupàn wànoànog uze'eg ikatuahy
ma'e pupe.
Uzapo ma'e uhua'u ma'e. Nazapuner
kwaw a'e ma'e ikwaw paw rehe.
- 6 Tupàn umugyr kar àmàntàtà wyy rehe.
Umugyr kar àmànuhu no.
- 7 Nezeuwe mehe teko upyta wàpuz
me uma'ereko 'ym pà wà.
Nezeuwe mehe wexak kar a'e ma'e
iapo har romo weko haw purupe.
- 8 Miar wixe uker haw pe wà.
Uzeàmim a'e pe wà.
- 9 Àmànuhu ywytu inuromo har
ur kwarahy ihemaw awyze har
kutyr har wi.
Tuixàgaw ur kwarahy heixe
haw awyze har kutyr har wi.
- 10 Tupàn purupy haw umuàtà 'y.
Nezeuwe mehe 'y tàtà upyk yryhu.
- 11 Tupàn umynehem ywàkun 'y pupe.
Na'e ywàkun omomor uweraw haw no.
- 12 Ywàkun weruzar Tupàn ze'eg.
Uhàuhàz ywak rehe.
Uzapo Tupàn hemiapo karer wà,
Ywak nànnàn, ywy nànnàn no.
- 13 Tupàn umugyr kar àmàn wyy rehe
Zanerehe uzepyk pà.

Umugyr kar àmàn wyy rehe
zaneamutar haw hexak kar pà
zanewe no.

Tupàn ma'e kwaw paw naheta kwaw iahykaw

- 14 Izo. Epytu'u nezeapyaka
pà nehe kury.
Nema'enukwaw ikatuahy ma'e
Tupàn hemimutar rehe nehe.
- 15 Aipo erekwaw Tupàn hemiapo.
Uze'eg a'e.
Na'e iweraw haw uhem ywàkun
wi uhyape katu pà.
- 16 Ywàkun uzeaiiko ywak rehe.
Aipo erekwaw wamuzeaiiko haw.
Tupàn ukwaw katu ma'e paw
rupi a'e. Xixak ywàkun izeaiiko
haw zane. A'e rupi xikwaw
Tupàn ikàgaw.
- 17 Ywytu kwarahy ihemaw awyze har
kutyr har wi ur ma'e werur ywyxig
tetea'u a'e. Tur 'ym mehe
nerakuahy nekamir pupe.
Nerepuner kwaw nehemaw rehe a'e
ywytu ywyxig inuromo har wi.
- 18 Nanekàg kwaw ne. Aipo erepuner
Tupàn ipytywà haw rehe ywak
imuzaiko haw rehe ne,
Imuàtà mehe ita imumew pyrer ài ne.
- 19 Uremu'e pe izupe ureze'eg
àwàm rehe nehe.
Ta'e nurupuner kwaw ma'e rehe
urema'enukwaw katu haw rehe xe.
- 20 Akyze Tupàn wi. A'e rupi naze'egahy
kwaw izupe. Namume'u kwaw
hemiawy kwer izupe.
Nezeuwe haw iapo haw nuzawy kwaw
hemumaw pàwàm henzaw taw.
- 21 Aze ywàkun upyk kwarahy,
nazapuner kwaw hexakaw rehe.
Aze ywytu ur ywak imukatu pà,
Uhyape wi kwarahy.
- 22 Kwarahy heixe haw awyze har kutyr
har rehe xixak tatainy or hexakaw
hereko har.

- Tupàn ipuràgeteahy haw ipuner haw inuromo har zanemynehem a'e.
Xixak tuwe ikatu haw.
- 23 Nazapuner kwaw Tupàn upuner wera'u ma'e ikwaw paw rehe.
Uhua'u ipuner haw.
Ikatauhay haw nupaw pixik kwaw.
Nuzuka kwaw teko wà.
- 24 A'e rupi teko ukyze izuwi wà.
— Aiko ma'e kwaw katu har romo ihe, aze amo i'i, Tupàn nuzekaiw kwaw hehe.

UMUMAW UZE'EGAW A'E WÀ KURY

38:1—42:6

Tupàn uwazar Izo ize'eg izupe

38:1—40:2

38 ¹A'e awa umumaw uze'egaw a'e kury. Na'e, wyytu àmànuhu herur har inuromo, Tupàn uwazar Izo ize'eg wà izupe kury.

- 2 Nerekwaw kwaw ma'e ne. Neze'eg awer wexak kar ikwaw 'ymaw ihewe. Mo romo ereiko. Mâràzàwe tuwe nerezeruzar kwaw hema'ekwaw katu haw rehe.
- 3 Exak kar nekàgaw ihewe nehe kury. Ewazar newe hepurano àwàm ihewe nehe no.

— Azapo wyy ihe, i'i Tupàn a'e

- 4 Kwehe mehe azapo wyy ihe.
Ma'e pe ereiko a'e 'ar mehe.
Aze ereiko ma'e kwaw katu har romo, emume'u ko ma'e ihewe nehe.
- 5 Mo umume'u wyy uhua'u àwàm a'e.
Aipo erekwaw.
Mo uzapo wyy uhua'u ma'e romo.
Aipo erekwaw.
- 6 Ma'e i'aromo u'àm wyy izyta wà.
Mo omono itahu ipy wyy iwyy pe har henaw pe.
- 7 Ma'e paw iapo awer 'ar mehe zahytata uzegar uzeinuromo wà.
Tupàn pe uma'ereko ma'e ywate har uhapukaz urywete haw rehe wà no.

- 8 'Y uhem wyy wi kwarer uhy hie wi uhem ma'e ài wryhu romo uzeapo pà a'e.
Mo uwàpytym hukenawhu zàwenugar imupytu'u kar pà i'ar mehe.
- 9 Ihe apyk wryhu wv̀akun pupe ihe. Azuwàzuwàn ipytunaw pupe no.
- 10 Amume'u iho àwàm izupe.
Awàpytym hukenawhu zàwenugar iwàpytygatu haw pupe.
- 11 Na'e aze'eg izupe. — Erethem putar te xe nehe.
Ehem zo xe wi nehe.
'Ykotok nerehe har upytu'u putar xe nehe, a'e izupe.

Ma'e wi ur zekaw haw pytunaw no

- 12 Izo. Aipo amo 'ar mehe nereko mehe eremur kar ku'emaw ne. Aipo eremuhem kar kwarahy amo 'ar mehe.
- 13 Aipo amo 'ar mehe eremuhàmuhàz tatainy wyy rehe.
Aipo nezewe haw iapo mehe eremutuhug iaiw ma'e ne wà, Wazeàmimaw wi wamuhem kar pà ne wà.
- 14 Tatainy 'aromo uhyape ma'e wexak kar wyytyruhu hexakaw. Wexak kar wyyàpyznaw hexak haw no. Nuzawy kwaw topoz izekanapaw. Nuzawy kwaw ter kwàku'aw har hemimuapyk kwer wyyzuwa rehe har no.
- 15 A'e tatainy uhyape katu wera'u iaiw ma'e wanupe.
Teko wexak wanemiapo wà, a'e rupi a'e iaiw ma'e wà, nupuner kwaw puruzuka haw rehe a'e tatainy rehe wà.
- 16 Izo. Aipo erexak 'ytyzuzàmaw wryhu imynehemar. Wryhu ohoete a'e. Aipo ereta eho iwyy pe.
- 17 Aipo amo wexak kar umàno ma'e kwer wapyta haw hukenawhu newe wà. Heta ipytunaw upaw 'ym ma'e a'e pe.

- 18 Aipo erekwaw ywy iànàmwaw.
Aze erekwaw ko ma'e paw rupi,
ewazar heze'eg ihewe kury.
- 19 Ma'e wi tatainy tur a'e.
Ma'e wi ipytunaw tur no.
- 20 Aipo erekwaw waho àwàm hexak
kar haw rehe wanupe.
Aipo a'e re erepuner wamuzewyr kar
haw rehe wahem awer pe ne wà nehe.
- 21 Erepuer ikwaw paw rehe ne.
Ta'e netua'uhez ne xe.
Ywy iapo 'ym mehe we erezexak kar.

Amonokatu àmàn huwixàg ma'e, i'i Tupàn izupe

- 22 Amonokatu àmàn huwixàg ma'e
amo me ihe. Amonokatu àmàntàtā
a'e pe no.
Aipo amo 'ar mehe ereho
wamonokatu awer pe.
- 23 Amonokatu a'e àmàn ihe. Ma'erahy
ipuraraw paw 'ar mehe amugyr
kar a'e àmàn.
Amugyr kar zeàmàtry'y'maw 'ar mehe,
zeàmàtry'y'mawhu 'ar mehe no.
- 24 Aipo amo 'ar mehe ereho
kwarahy ihemaw pe.
Aipo ereho ywytu kwarahy ihemaw
wi ur ma'e ihemaw pe.

— Mo umugyr kar àmàn, i'i Tupàn

- 25 Mo uwàpytymawok ikyr haw
àmànuhu pe.
Mo wexak kar ywytu àmànuhu
inuromo har iho àwàm izupe.
- 26 Mo umugyr kar àmàn wyxygihu rehe,
Teko heta haw 'ym rehe.
- 27 Mo omono 'y ywy uxinig ma'e rehe,
teko heta haw 'ym rehe,
Ka'api'i imuezuz kar pà hehe.
- 28 Aipo heta tu àmàn pe. Aipo heta tu
zuwiri pe.
- 29 Mo wiko 'y tātā ihy romo. Mo wiko
zuwiri tātā ihy romo.
- 30 Mo uzapo 'y ita romo.
Mo upyk yryhu 'y tātā pupe.

— Aipo erepuer zahytata ywak rehe wamonokatu haw rehe, i'i Tupàn

- 31 Aipo erepuer zahytata 7 àràpuhàràna'i
her ma'e waàpixipixi haw rehe.
Aipo erepuer kyhàhàm tātā na'iruz
zahytata uzeake ma'e waàpixi haw
ikwaraw paw rehe.
- 32 Aipo erepuer zahytata xigatu
ma'e hexak kar haw rehe.
Aipo erepuer zahytata zàwàruhu
uxu uhua'u ma'e her ma'e rehe har
wamono kar haw wanape rupi.
Aipo erepuer zahytata zàwàruhu
uxu pixika'i ma'e her ma'e rehe har
wamono kar haw wanape rupi.
- 33 Aipo erekwaw Tupàn ze'eg ywak
rehe har waneruze'egar.
Aipo erekwaw a'e Tupàn ze'eg
heruzar kar haw rehe ywy rehe
har wanupe.

— Aipo upuner àmàn tetea'u imugyr kar haw rehe, i'i Tupàn

- 34 Aipo neze'eg upuner ywàkùn
pe uhemaw rehe.
Aipo upuner àmàn tetea'u imugyr
kar haw rehe nezepyk kar pà typy
haw pupe.
- 35 Aipo erepuer iweraw haw
hexak kar haw rehe.
— Uruiko neremiruze'eg romo,
aipo i'i a'e iweraw haw newe.
- 36 Mo omono ma'e kwaw paw wiràmiri
wanupe.
Mo omono ma'e kwaw paw wiràmiri
iwi her ma'e pe.
Umume'u Niru yrykawhu tyhu
àwàm purupe a'e.
Zapukaz uze'eg àmàn ikyr 'ym
mehe a'e.
- 37 Mo upuner ywàkùn wapapar
haw rehe.
Mo upuner izi'y izakookaw
rehe àmàn romo.
- 38 A'e 'y uzapo ywyku'i to'om romo.
Omono'og to'om imuàkym pyrer
hehe we.

**Mo omono temi'u ma'ea'yr wanupe,
i'i Tupàn izupe kury**

- 39-40 Zàwàruhu iriàw kuzà uzeàmim
weko haw pupe wà.
Uzeàmim ka'a pupe wemiar rà
hàro pà wà.
Aipo eremono temi'u wanupe.
Aipo eremono wanemi'u rà
zàwàruhua'yr wanupe.
- 41 Zàpuun wata ko rupi kwe
rupi uma'uhez pà wà.
Wamemyr uze'eg wemi'u rà
henoz pà wà.
Mo opoz wama'uhez mehe wà.

Mo uzapo miamiar wanexakaw

- 39**¹ Aipo erekwaw àràpuhàràneta'yr
hehaite ma'e wazexak kar haw 'ar.
Aipo erexak arapua kaiwer pe har
izexak kar mehe.
- 2 Māràn zahy umumaw wahy waneraha
pà wie pupe. Aipo erekwaw.
Ma'e 'ar mehe imemyrzexak kar wà.
Aipo erekwaw.
- 3 Māràn mehe uwezyw wà
umemyrzexak kar pà wà,
Umemyr ko ywy rehe wanerur
pà wà. Aipo erekwaw.
- 4 Wamemyr itua'u ikàg ma'e romo
kaiwer pe wà.
A'e re oho wà, nuzewyr kwaw wà.
- 5 Mo umuhem kar zumen hehaite
ma'e wazar wi wà.
Mo umuata kar wanemimutar rupi wà,
wazar imono 'ym pà wanupe wà.
- 6 Amono wyxiguhu wanupe waneko
haw romo ihe wà.
Amuigo kar ywy xa heta haw
rehe wà.
- 7 Nuputar kwaw tawhu iànoànogaw
wà. Ni amo nupuner kwaw wazar
romo weko haw rehe wà.
Ni amo nupuner kwaw ma'e heraha
kar haw rehe wakupe pe wà.
- 8 U'u ka'api'i ywytyruhu rehe wà.
Wekar wызàì ka'akyr wemi'u rà
romo a'e pe wà.

- 9 Aipo amo tapi'ak hehaite ma'e
ima'ereko wer putar newe nehe.
Aipo uker putar pyhaw nereimaw
wapyta haw pupe pàirogaw pupe.
- 10 Aipo erepuner iàpixipixi haw rehe
kyhàhàm pupe ywy iwykawyka
kar haw rehe izupe.
Aipo umutyk putar ywy iwykawyka
pà newe nehe. Aipo umutyk putar
ywy kàràz taw newe nehe.
- 11 Aipo erepuner ikàgaw uhua'u ma'e
rehe nezeruzar haw rehe.
Aipo a'e ae uzapo putar nema'ereko
haw ipuhuz ma'e newe nehe.
- 12 Aipo werur putar arozràn
neremimono'og rà no.
Aipo umuapyteràkwà arozràn
imono'og pà newe.
- 13 Wiranu uzepepopetepetek
e na'arewahy a'e.
Nezewe rehe we nuwewe kwaw
hoko ài.
- 14 Wiranu upi'amomor ywy rehe.
Nezewe mehe wyxiguhu haku
ma'e umuaku a'e.
- 15 — Aze ru'u amo upyrog putar
herupi'a rehe nehe, ni'i pixik
kwaw uzeupe.
— Amo miar hehaite ma'e upuner ika
haw rehe nehe, ni'i kwaw uzeupe.
- 16 — Naiko kwaw a'e ma'e rupi'a izar
romo ihe, i'i ru'u uzeupe. Amo
upuner hemiapo kwer imuaiw
paw rehe wà.
Nezewe rehe we nuzekaiw
kwaw hehe.
- 17 Ihe amuigo kar wiranu iranaiw
ma'e romo ihe.
Namono kwaw ma'e kwaw katu
haw izupe.
- 18 Nezewe rehe we uzàn mehe
uzàgatu na'arewahy a'e.
Upuka wызàì kawaru rehe,
wызàì kawaru kupe pe har rehe.
- 19 Izo. Aipo ne kawaru eremuigo
kar ikàg ma'e romo ne wà.

- Aipo eremupuràg eteahy kar kawaru iatuwa i'aw imono pà hehe.
- 20 Opoopor tukur ài wà. Aipo ereiko wamopor kar har romo ne. Teko ipytuhegatu waze'eg mehe. Aipo ereiko wamuze'eg kar har romo.
- 21 Iho wer wà, a'e rupi uze'hàwykàwykàz ywy rehe opo pupe wà. Uzàn oho zeàmàtry'y'mawhu pe ukàgaw nànan wà.
- 22 Nukyze kwaw wà. Ni amo ma'e numukyze kar kwaw wà. Takihepuku numuzewyr kar kwaw wà.
- 23 U'yw upepoze'egahy wa'aromo ukwaw mehe wà. Purukutukaw wà, u'ypuku wà no, heny katu wanenataromo wà no.
- 24 Uryryryryz wà, ta'e iho wer na'arewahy wà xe. Na'e uhem oho uzàn pà wà. Xi'am ma'e 'ak kwer iapo pyrer ipy mehe nupuner kwaw upytu'u haw rehe wà.
- 25 Uwazar xi'am ipy haw uze'eg pupe wà. Muite wi wetun zeàmàtry'y'mawhu wà. Wenu zauxiapekwer wanehapukaz taw wà no. Wenu tuwihaw wà no, zauxiapekwer wanupe ma'e iapo kar mehe wà no.
- 26 Aipo ne eremu'e kàkà iwewe haw rehe. Upepozaz kwarahy ihemaw awyze har kutyr uwewe pà. Aipo eremu'e a'e ma'e rehe.
- 27 Aipo ereiko wiràhu izar romo. Aipo wàro neze'eg waity ywate har iapo 'ym mehe.
- 28 Wiko ita ywate wera'u ma'e rehe. Ywate itahu i'aromo uzapo waity ikatu 'ymaw wi imonokatu pyr.
- 29 A'e pe wiko mehe wexak wemiar rà m wemipyhyk rà m. Heha wexak ma'e muite har.
- 30 Aze amo miar umàno, wiràhu uzemono'og a'e pe wà. Imemyr u'u huwykwer wà.

40 ¹ Na'e Tupàn uze'eg Izo pe kury.

- 2 Izo, aiko Tupàn upuner wera'u ma'e romo ihe. Nezewe rehe we heàmàtry'y'm pe ne. Aipo erepytu'u putar nehe. Aipo erewazar putar heze'eg ihewe nehe.

Izo uwazar Tupàn ze'eg izupe pitài haw rupi
40:3-5

- 3 Na'e Izo uze'eg a'e kury.
- 4 O Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e, aiko ikàg pixik 'ym ma'e romo ihe. Ma'e a'e putar newe neze'eg iwazar pà newe nehe. Hepyta wer heze'eg 'ym pà.
- 5 Aze'eg tetea'u wera'u ihe. Naheta kwaw amo ma'e heremimume'u rà m kury.

Tupàn uwazar wi Izo ize'eg izupe
40:6—41:34

Aipo nekàgaw nuzawy kwaw hekàgaw

- 6 Na'e ywytuhu àmàn inuromo har imyteromo Tupàn uwazar Izo ze'eg izupe kury.
- 7 Exak kar awa ipuruzukaiwahy ma'e romo nereko haw ihewe nehe kury. Ewazar nerehe hepuranu àwàm ihewe nehe kury.
- 8 Aipo nepuruexak kar wer iko hekatu 'ymaw rehe purupe. Aipo aiko ikatu 'ym ma'e iapo har romo. Aipo ereiko ikatu 'ym ma'e iapo 'ymar romo.
- 9 Aipo nekàgaw nuzawy kwaw hekàgaw. Aipo neànoànogaw ikàg heànoànogaw ài.
- 10 Aze erepuner hezàwe, emunehew nekàgaw nepuràgeteahy haw inuromo nehe, Nekatuahy haw inuromo nehe.
- 11 Eme'e wiko wera'u ma'e nànan nehe. Emopok nekawahy haw wakutyr nehe, ikàg 'ym ma'e romo wamuigo kar pà nehe.

- 12 Azeharomoete. Eme'e wanehe ikàg 'ym ma'e romo wamuigo kar pà nehe.
Ekamik iaiw ma'e waneko haw pe ne wà nehe.
- 13 Ezutym a'e teko paw ywy pupe ne wà nehe.
Ezàpìxìpìxi paw rupi umàno ma'e kwer wapyta haw pe ne wà nehe.
- 14 Aze erezapò nezewe haw nehe, aiko putar nepuner haw imume'u àrànm izyppy romo ihe nehe.
— Azeharomo erezeypyro nepo pupe ne, a'e putar newe nehe.

Mo upuner meemot ipyhyk haw rehe a'e

- 15 Eme'e miaruhu meemot her ma'e rehe nehe.
Uruapo ihe. Azapo meemot nezewegatete ihe no.
U'u ka'api'i tapi'ak ài.
- 16 Nezewe rehe we ikàg tuwe a'e.
Exak ikàgaw nehe.
Ho'o ikàg azeharomoete.
- 17 Upir uwaz. Huwaz tàtàahy ywyràkàxìgyw hàkà ài.
Ho'o hetymà rehe har ikàgatu no.
- 18 Ikagwer tàtàahy takwar zàwenugar ita morog iapo pyrer ài.
Hetymà nuzawy kwaw ywyrà hàkàgwer zàwenugar itaper iapo pyrer a'e.
- 19 Heremiapo kwer purumupytuhegatu kar wera'u ma'e romo hekon a'e.
Ihe aiko iapo arer romo ihe.
Apu ner heitykaw rehe no.
- 20 Hemi'u ka'api'i a'e,
hezuz wytyruhu rehe a'e.
Miar ipuruzukaiwahy ma'e uzemaraz a'e pe wà.
- 21 U'aw xu 'yw iwy pe.
Uzeàmim ywy yrykaw izywy har rehe wywàrànm inuromo.
- 22 Xu 'yw uzapo u'àgaw izupe wà.
Ka'akyr yrykaiwy har umàmàn izywy wà.
- 23 Aze tpyy, nukyze kwaw 'y wi.

Aze 'y Zotàw yrykaw pe har uzeupir ixi henaw, nezewe rehe we nukyze kwaw izuwi.

- 24 Mo upuner heha izo'okaw rehe wà.
Mo upuner ipyhykaw rehe wà.
Mo upuner ixi ipyhykaw rehe miar pyhykaw pupe wà.

Mo upuner erewiàtà iàmàtry'y maw rehe a'e

- 41** ¹ Aze'eg putar newe zakarehu erewiàtà her ma'e rehe nehe kury.
Aipo erepuner ipyhykaw rehe pina pupe.
Aipo erepuner iapeku iàpìxìpìxi haw rehe kyhàhàm pupe.
- 2 Aipo erepuner iapygwar rupi kyhàhàm imono haw rehe iàpìxìpìxi pà.
Aipo erepuner hazyw ikutukaw rehe ma'e hàty'áz ma'e pupe.
- 3 Aipo wenzò putar uzemuhem kar àwàm newe nehe.
— Hepuhareko pe ne nehe, aipo i'i putar newe nehe.
- 4 Aipo uzapokatu putar uze'egaw nerehe we nehe.
— Amumaw putar hekwarahy paw newe hema'ereko pà ihe nehe, aipo i'i putar newe nehe.
- 5 Aipo erezemaraz putar hehe we wiràmiri ài nehe.
Aipo erezàpìxìpìxi putar nehe, kuzà newe uma'ereko ma'e wanupe imono pà wazemaraz taw romo nehe.
- 6 Aipo ereme'eg putar pira pyhykar wanupe nehe.
Aipo upei'ài'ag putar wà nehe.
- 7 Aipo erepuner purukutukaw u'ywhu imuzewyxokaw rehe ipir rehe nehe.
Aipo erepuner iàkàg ikutukaw rehe u'ywhu pira zuka haw àràpàw her ma'e pupe.
- 8 Aze erezeagaw nepokokaw rehe hehe nehe, xo pitài haw erepokok putar hehe nehe.
Nanereharaz pixik kwaw izuwi nehe.
Nanereharaz pixik kwaw neàmàtry'y maw awer wi nehe.

- 9 Xo Erewiàtà rehe ime'e mehe zo teko wakàgaw uhem wanuwi.
Iàkàzym izuwi ukyze pà wà.
- 10 Aze amo uputupyk, Wikwahy a'e.
Mo oho iàmàtyry'ym pà wà.
- 11 Mo upuner iàmàtyry'ymaw rehe uezuka kar 'ym pà wà. Ni amo wà.
Ni amo ywy rehe har nupuner kwaw wà.
- 12 Aze'eg putar Erewiàtà hetymà rehe nehe kury. Iànàgatu hetymà.
Ni amo ma'ea'yr nuwereko kwaw wetymà hetymà zàwenugar wà.
- 13 Mo upuner ipir henuhemaw rehe izuwi wà. Heta mokoz ipir tàtà ma'e izupe wà.
Mo upuner ikutukaw rehe wà.
- 14 Mo upuner izuru iwàpytymawok kar haw rehe izupe wà.
Heta tetea'u hàz iaiw ma'e izupe.
- 15 Ipekwer uze'yrogatu ikupe ipyk pà.
Uzehyzeykahy uzehezehe wà.
Tàtàahy ita ài wà.
- 16 Uzeakeakeahy uzehezehe wà.
Ywytu noho kwaw wanupi.
- 17 Uzeakeakeahy uzehezehe uzeàpixixipi pà wà.
Ni amo nupuner kwaw pitài wanehe arer i'okaw rehe amo wanuwi wà.
- 18 Erewiàtà iàxàxàm mehe uhem tataruwer izuwi.
Heha heny katu kwarahy iku'em mehe har ài.
- 19 Izuru wi uhem tata.
Uhem tataruwer izuwi.
- 20 Iapygwar wi uhem tàtàxiner.
Nuzawy kwaw zepe'aw zapepo iwy pe har ukaz ma'e.
- 21 Ipy haw umunyk a'e tata.
Tata heny kwer uhem izuru wi.
- 22 Ikàgaw upyta iatuwa rehe.
Huwa umukyze kar teko paw rupi wà.
- 23 Naheta kwaw ipir ikutuk àwàm.
Ikàg a'e, tàtà ita per ài a'e no.
- 24 Ipy'a ipuruzukaiwahy ma'e nukyze kwaw ma'e wi.
Tàtàahy ita arozràn imuku'i haw ài.
- 25 Ipu'àm mehe te ikàg wera'u ma'e ukyzeahy izuwi wà.
Nupuner kwaw ma'e iapo haw rehe wà, ta'e ukyzeahy izuwi wà xe.
- 26 Naheta kwaw takihepuku ikutukaw rehe upuner ma'e.
Ni purukutukaw, ni u'yw, ni u'ywpuku.
- 27 Ita per nuzawy kwaw ka'akyr izupe.
Itazu morog nuzawy kwaw ywyrà ipyw ma'e izupe no.
- 28 U'yw numuzàn kar kwaw.
Hehe ita imomor haw nuzawy kwaw ka'api'i hehe imomor haw.
- 29 Ywyrà pupe inupà haw nuzawy kwaw ka'akyr ipuwàpuwàn pyrer pupe inupà haw.
Aze awa omomor purukutukaw ikuty hagaw pà wà, upuka wanehe a'e.
- 30 Zapepo ikaika pyrer zàwenugar hakwa katu ma'e upyk hie.
Weruwak to'om ita per imuzemozemog pyrer ài.
- 31 Omokotok kar yryhu. Nuzawy kwaw 'y zapepo pupe upupur ma'e.
Nuzawy kwaw ma'e kawer zapepohu pupe upupur ma'e.
- 32 Wata mehe wezar tatainy zàwenugar oho uwaikwer rupi.
Nuzawy kwaw yryhu i'awxig ma'e.
- 33 Naheta kwaw izàwenugar ko ywy rehe wà.
Azapo ihe, ukyze 'ym ma'e romo imuigo kar pà ihe.
- 34 Ma'e paw wanehe ume'e mehe,
— Heityk pyrer a'e, i'i Erewiàtà a'e ma'e wanupe.
Wiko miar ipuruzukaiwahy ma'e paw wanuwihawete romo a'e.

Upaw hawazar haw kury

42:1-6

42 1 Na'e Izo uwazar ize'eg nezewe izupe kury.

2 O Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e.
Erepuner wызài ma'e iapo haw rehe ne.

- Ni amo nupuner kwaw nemupytu'u kar haw rehe neremimutar iapo mehe wà.
- 3 — Màràzàwe tuwe nerezeruzar kwaw hema'ekwaw katu haw rehe, ere ihewe.
- Ta'e aiko ma'e ikwaw 'ymar romo ihe xe. Aze'eg ma'e heremigwaw 'ym rehe ihe. A'e ma'e ikatuahy wera'u ihewe. Napuner kwaw ikwaw paw rehe.
- 4 Erenu kar neze'eg ihewe. Erewazar kar nepuranu haw ihewe no.
- 5 A'e 'ym mehe xo nerehe amo waze'egaw zo akwaw. Ko 'ar rehe uruxak kwez hereha pupe kury.
- 6 A'e rupi hemaranugar heremimume'u kwer nànan. Xe tanimuk rehe heapyk mehe ywy rehe azemumikahy heremimume'u kwer rehe.

UZEAPÓ MA'E KWER IAHYKAW MEHE ARER

42:7-16

Izo na'iruz hemrypar wà

7 Izo pe uze'eg pawire Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e uze'eg Eripaz Temà ywy rehe har pe kury. — Aikwahy newe ihe, mokozy nemyrpar wanupe ihe no. Ta'e napemume'u kwaw ze'eg azeharomoete har herehe peze'eg mehe xe. Heremiruze'eg Izo umume'u ze'eg azeharomoete har a'e. 8 Pepyhyk 7 tapi'ak awa wà kury, 7 àràpuhàrà hawitu ma'e wà no. Peraha zo pe wà nehe. Pezuka herenataromo penemiapo kwer hekuzaromo pe wà nehe. Heremiruze'eg Izo uze'eg putar ihewe penehe a'e nehe. Aenu katu putar ize'eg nehe. Nazepyk kwaw penehe nehe. Penemu'em Izo pe herehe peze'eg pà. Izo umume'u ze'eg azeharomoete har. Nezewe rehe we nazepyk kwaw penehe nehe.

- 9 Na'e Eripaz Temà pe har a'e, Minaz Xuwa pe har a'e no, Zopar Nama pe har a'e no, oho Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e hemiapo kar kwer iapo pà wà kury. Tupàn wenu katu Izo ize'eg.

Uzemupyahu wi Izo wà no

10 Izo uze'eg Tupàn pe umyrypar wanehe. Amo 'ar pawire Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umuigo kar wi Izo hemetarer katu ma'e romo kury. Aze pitài ma'e wereko kwehe mehe, umur mokozy izupe kury. 11 Tywyr paw wà, heinyr paw wà no, oho hexak pà wà. Uzapo mai'u hawhu wanupe wàpuz me. — Uruzemumikahy ma'e newe uzeapo ma'e kwer rehe ure, i'i izupe wà. — Tupàn umur kar iaiw paw tete'au nerehe a'e. Uruzemumikahy henu mehe ure, i'i izupe wà. Pitàitàigatu umur temetarer izupe wà. Umur kwàku'aw har or iapo pyrer izupe wà no.

12 Tupàn Tuweharupi Wiko Ma'e umur uze'egatu Izo rehe heko haw iahekaw rehe. Ikatu wera'u heko haw a'e 'ar rehe har a'e, heko awer izypy mehe arer wi kury. Heta tete'au heimaw izupe wà: 14.000 àràpuhàrà hawitu ma'e wà, 6.000 kawaru kupewa'a wà, 2.000 tapi'ak wà, 1.000 zumen wà. 13 Heta amo 7 ta'yr izupe wà. Heta amo na'iruz tazyr izupe wà no. 14 Omono Zemima her romo wazyr ipy pe. Omono Kezià her romo mokozy haw pe. Omono Kerez-Apuk her romo na'iruz haw pe. 15 Naheta kwaw kuzà ipuràgeteahy ma'e tazyr zàwenugar ywy rehe wà. — Herazyr upyhyk putar hema'e ikurer hemàno re a'e wà nehe no, hera'yr wainuinoromo a'e wà nehe no, i'i wanupe.

16 A'e re Izo umumaw 140 kwarahy wiko pà a'e. Wexak wemimino wà. Wexak wemimino wana'yr wà no. 17 Xo utua'uhez mehe azeharomoete umàno a'e. *Upav.*

